

NURTURING SUSTAINABLE CHANGE

THE DOI TUNG CASE 1988-2017

by Mr. Javier Sagredo Fernandez

“มนุษย์ทุกคนควรจะพัฒนาสู่แก่นที่แท้จริงของตัวเอง และไม่ตกเป็นทาสของอวิชชา ความสามารถและพรสวรรค์ที่ติดตัวมาแต่เกิดควรจะถูกนำมาใช้ให้เต็มความสามารถ”

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

“เราตกลงใจอย่างแน่วแน่ว่าจะสร้างอนาคตที่ดีขึ้นสำหรับทุกคน รวมถึงผู้คนนับล้านที่ไม่ได้รับคุณภาพชีวิตที่ดี มีศักดิ์ศรี มีความหมาย และไม่สามารถบรรลุซึ่งที่สุดแห่งศักยภาพของตนได้ เราสามารถเป็นมนุษย์รุ่นแรกที่สามารถกำจัดความยากจนได้ เช่นเดียวกับที่เราสามารถเป็นรุ่นสุดท้ายที่มีโอกาสจะรักษาโลกใบนี้ไว้ โลกจะเป็นสถานที่ที่น่าอยู่กว่านี้ในค.ศ. 2030 หากเราสามารถบรรลุจุดประสงค์ที่ตั้งไว้”

เปลี่ยนแปลงโลกของเรา: วาระการพัฒนายั่งยืน 2030

สารบัญ

01

บทสรุปผู้บริหาร

หน้า 1

บทนำ

หน้า 16

- 1.1 คอยตุง: แรงแบบดลใจสู่วาระแห่งค.ศ. 2030
- 1.2 การน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- 1.3 มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์: กระบวนการขับเคลื่อนกระบวนการระเบิดจากภายในของชุมชนและพื้นที่เพื่อรับมือกับความท้าทายด้านการพัฒนาทั้งในและต่างประเทศ

02

**เส้นทางสู่การเปลี่ยนอย่าง
ยั่งยืนเพื่อเตรียมความ
พร้อมในการรับมือต่อการ
ปรับเปลี่ยน: กรณีศึกษา
โครงการพัฒนาดอยตุงฯ**

หน้า 29

- 2.1 ชีวิตก่อนจะมีโครงการพัฒนาดอยตุงฯ
- 2.2 สามทศวรรษแห่งการเสริมสร้างการพัฒนาในดอยตุง
- 2.3 ระเบิดพลังจากข้างในสู่การเปลี่ยนแปลงชีวิตของกลุ่มผู้ประาะบางที่สุด เพื่อเยียวยารักษาโลก และเพื่อให้ฝันได้ไกลกว่าเดิม

03

ดอยตุงกับวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. 2030: เปิดรับความซับซ้อนและมิติที่หลากหลายของการบูรณาการให้วาระการพัฒนาเป็นหนึ่งเดียวกัน

หน้า 85

- 1. การพัฒนาคน
- 2. สิ่งแวดล้อม
- 3. เศรษฐกิจและความมั่งคั่ง
- 4. สันติภาพและความยุติธรรม
- 5. ความเป็นหุ้นส่วนการพัฒนา

04

สู่ออนาคตที่สดใสกว่าเดิม

หน้า 99

NURTURING SUSTAINABLE CHANGE

กรณีศึกษาดอยตุง (พ.ศ.2531-2560)

บทสรุปผู้บริหาร

โครงการพัฒนาออยตุง (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ (คพต.พ.) เป็นโครงการในพระราชดำริของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีหรือ สมเด็จพระเจ้า เป็นโครงการสำคัญของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ ที่เริ่มขึ้นตั้งแต่พ.ศ. 2531 ในพื้นที่อำเภอแม่ฟ้าหลวงและอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นพื้นที่บริเวณชายแดนระหว่างประเทศไทยและประเทศเมียนมา

เรื่องราวของโครงการพัฒนาออยตุงฯ เป็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงของชีวิตคน โดยมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ เริ่มการพัฒนาที่มุ่งเน้นความต้องการของคนเป็นหลัก เพื่อช่วยคนให้พ้นจากความยากจนควบคู่ไปกับการดูแลสุขภาพสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มีงานทำ และมีรายได้ที่เพียงพอในการดำรงชีวิต ได้รับการศึกษา และโอกาสในการพัฒนา และใช้ศักยภาพของตนเองอย่างเต็มความสามารถ

หลักการพัฒนาที่ใช้คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนานั้น มีจุดเริ่มต้นมาจากพระราชดำริและพระราชจริยวัตรของสมเด็จพระเจ้าแม่ย่าแห่งล้านนา เป็นจุดกำเนิด และเป็นหัวใจสำคัญที่มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ นำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาขับเคลื่อนงานภายใต้แนวคิด “ช่วยเขาให้เขาช่วยตัวเอง” ตามที่สมเด็จพระเจ้าทรงเจ้าทรงเชื่อว่า การที่ชาวบ้านปลูกฝิ่นประกอบอาชีพผิดกฎหมาย และตัดไม้ทำลายป่ามีสาเหตุมาจากความยากจนและปัญหาเชิงโครงสร้าง แนวทางการพัฒนาของโครงการพัฒนาออยตุงฯ จึงมุ่งเน้นไปที่กิจกรรมที่ช่วยลดความยากจนและความไม่เท่าเทียมของกลุ่มที่มีความจำเป็นมากที่สุดเป็นอันดับแรก ซึ่งเป็นหนึ่งในหลักสำคัญของวาระการพัฒนาที่ยั่งยืนค.ศ. 2030 ของสหประชาชาติ

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ทำงานร่วมกับชุมชนในพื้นที่โครงการพัฒนาออยตุงฯ จ.เชียงราย มาเป็นเวลายาวนานกว่า 30 ปี โดยได้จัดทำแผนการพัฒนาร่วมกับชุมชน มุ่งหวังให้ชุมชนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ตลอดจนความเกิดขึ้นในการรักษาสิ่งแวดล้อม โดยรูปแบบการพัฒนาที่ทำนั้น ต้องสามารถนำไปประยุกต์ปฏิบัติที่อื่นได้ มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ได้ต้นแบบการพัฒนาจากโครงการพัฒนาออยตุงฯ ไปปรับใช้กับจังหวัดอื่น ๆ ในประเทศไทย และต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นประเทศเมียนมา ประเทศอัฟกานิสถาน และประเทศอินโดนีเซีย เรื่องราวของออยตุงและการนำหลักการพัฒนาไปปรับใช้ในพื้นที่จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ควรทำความเข้าใจ ที่ออยตุง เราจะได้ยินเรื่องราวของผู้คนหลายรุ่นที่ต้องต่อสู้ฝ่าฟันกับความทิวโหย ความยากจน ความโดดเดี่ยว การย้ายถิ่นฐาน และความขัดแย้งอันยาวนานนับทศวรรษ จนกลายเป็นชุมชนเข้มแข็งของเศรษฐกิจยุคใหม่ในศตวรรษที่ 21 ของประเทศไทย

1. ชีวิตก่อนจะมีโครงการพัฒนาออยตุง

ดอยนางนอนทำหน้าที่เป็นประตูจากไทยสู่รัฐฉาน ประเทศเมียนมามานานนับศตวรรษ ช่วงระยะเวลา 30 ปีที่ดอยนางนอนถูกพลิกพื้นที่ให้พื้นที่เขียวชอุ่มกลับคืนมา นับเป็นเวลาที่น่าทึ่งนักหากเทียบกับช่วงชีวิตของผู้เฒ่าผู้แก่ที่ยังคงจดจำภาพอันรกรุงรังแห่งแสงของ “ดอยตุง” ได้เป็นอย่างดี

การปลูกฝิ่นได้แพร่ขยายเข้ามาทางภาคเหนือของประเทศไทยหลังจากสงครามฝิ่น (พ.ศ. 2382-2485) ซึ่งเป็นที่พำนักของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ม้ง เย้า ที่อพยพมาจากมณฑลยูนนานและมณฑลเสฉวน รวมถึงกลุ่มอาข่า ลาหู่ และลีซุ

ไร่ฟืนที่คอยตุงก่อนพ.ศ. 2531

หลังจากการปฏิวัติในประเทศจีนเมื่อพ.ศ. 2492 รัฐบาลเหมา เจ๋อตุงได้มีนโยบายจัดการปลูกฟืนให้หมดสิ้นไปจากประเทศจีน ส่งผลให้การปลูกฟืนขยายไปยังประเทศไทยและประเทศลาว

การปลูกฟืน การขาย และการสูบฟืนเป็นสิ่งถูกกฎหมายในประเทศไทยจนถึงพ.ศ. 2499 ภาษีฟืนสร้างรายได้ให้กับรัฐบาลไทยมากกว่า 1 ใน 3 ของภาษีอากรทั้งหมด แม้ใน พ.ศ. 2502 ฟืนจะกลายเป็นสิ่งผิดกฎหมายใน แต่กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกลเกินกว่าที่ภาครัฐเข้าถึง ก็ยังคงปลูกฟืนอยู่ เนื่องจากไม่มีพืชชนิดใดที่สามารถสร้างรายได้ที่แน่นอนให้กับพวกเขาได้เหมือนฟืน ประกอบกับยังมีกองกำลังในพื้นที่ห่างไกลที่คอยควบคุมการลักลอบซื้อขาย ซึ่งใช้ลาเป็นยานพาหนะบรรทุกก้อนฟืนเพื่อขนส่งออกไปนอกพื้นที่

กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่บนภูเขา มีวัฒนธรรมประเพณีและศาสนาที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม แต่ต้องอยู่อย่างหวาดระแวง เพราะพวกเขาถูกเจ้าหน้าที่รัฐมองว่าเป็นกลุ่มต่างด้าวที่คอยก่อวุ่น สร้างความไม่สงบ และต่อต้านรัฐบาล ชาวบ้านจึงมีความหวาดกลัวเจ้าหน้าที่ตำรวจ กองกำลังในพื้นที่ และการก่ออาชญากรรมที่เป็นผลพวงจากการลักลอบค้ายาเสพติดและตัดไม้ผิดกฎหมาย

ชาวบ้านแทบจะไม่ติดต่อสื่อสารกับโลกภายนอกเลย ชาวบ้านส่วนใหญ่พูดภาษาไทยไม่ได้ ไม่มีถนนตัดเข้าหมู่บ้าน ชาวบ้านกลุ่มนี้ไม่ได้รับสิทธิความเป็นพลเมือง ไม่มีเอกสารแสดงตนอย่าง บัตรประชาชน จึงทำให้พวกเขาไม่สามารถเดินทางไปไหนมาไหนได้อย่างอิสระ ชุมชนเหล่านี้จึงถูกจำกัดให้อยู่ในพื้นที่ห่างไกล และไม่มีทางเลือกในการประกอบอาชีพใด ๆ นอกจากปลูกพืชเสพติดผิดกฎหมาย

ช่วงพ.ศ. 2493 กรมป่าไม้เป็นหน่วยงานรัฐเพียงหนึ่งเดียวที่ทำงานปลูกป่าบนพื้นที่คอยตุงในช่วงเวลาดังกล่าว และกลุ่มชาติพันธุ์ทำไร่หมุนเวียน ทำให้ป่าไม้ ดิน แหล่งน้ำ และระบบนิเวศเสื่อมโทรม

ชุมชนไม่มีโอกาสเข้าถึงการศึกษาและระบบสาธารณสุข ทำให้ต้องพึ่งพาสมุนไพรเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยและโรคร้ายต่าง ๆ การขาดความช่วยเหลือด้านสาธารณสุขส่งผลอัตราการตายโดยเฉพาะในกลุ่มแม่และเด็กสูง ทำให้พื้นที่ทำได้ง่ายและมีทั่วไป ถูกนำมาใช้เป็นยาแก้ปวดและแก้ไอ ส่งผลให้ชาวบ้านจำนวนมากโดยเฉพาะกลุ่มผู้ชายกลายเป็นคนติดฝิ่น

การใช้ชีวิตในสภาพแวดล้อมดังกล่าวไม่ใช่เรื่องง่ายเลย ความยากจนทำให้แต่ละครอบครัวต้องหันไปพึ่งพาฝิ่น และการทำไร่หมุนเวียน ชุมชนขาดสิทธิ์ในที่ดินทำกิน ข้าวซึ่งเป็นอาหารหลักมีไม่เพียงพอสำหรับบริโภคตลอดปี และปริมาณผลผลิตข้าว ยังต้องขึ้นกับสภาพดินฟ้าอากาศ เด็กในชุมชนขาดสารอาหารและไม่สามารถเจริญเติบโตเต็มที่ น้ำดื่มต้องตักจากแม่น้ำและเดินหอบผ่านภูเขาสูงชันกลับมาที่หมู่บ้านที่อยู่อาศัยทำจากไม้ไผ่ หลังคามุงหญ้า ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามเนินเขาไม่มีความมั่นคงถาวร และไม่มีสุขอนามัยใด ๆ

2. สาบศวรรษแห่งการเสริมสร้าง

“แม่ฟ้าหลวง” มาเยือน

ที่ดอยตุง ทุกคนยังคนรำลึกถึงสมเด็จพระเจ้าและแนวคิดของท่าน เพราะหากไร้ซึ่งท่านและพระราชปณิธานของท่านแล้ว ชีวิตความเป็นอยู่ของคนดอยตุงคงแตกต่างจากปัจจุบันมาก เมื่อสมเด็จพระเจ้าเสด็จมาดอยตุงพ.ศ.2530 โครงการพัฒนาดอยตุงฯ จึงได้ถือกำเนิดขึ้น โดยมีหลักการซึ่งกลายมาเป็นหัวใจสำคัญของความสำเร็จโครงการ

- **หลักคิดพื้นฐาน**ของท่านว่าด้วยกระบวนการพัฒนา คือ ความเชื่อว่าทุกคนเป็นคนดี มีศักยภาพ และมีศักดิ์ศรี ดังนั้นจึงต้องสร้างโอกาสให้เขาสามารถทำความดีได้ใช้ศักยภาพอย่างเต็มที่ และอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี
- สมเด็จพระเจ้าทรงเชื่อในหลักประชาธิปไตย ทรงให้เกียรติคนที่ทำงานให้ท่าน ทรงมีความคิดเชิงวิพากษ์ มีเหตุผล และทรงเปิดรับความรู้ใหม่ ๆ อยู่เสมอ ซึ่งทีมพัฒนาได้รับการถ่ายทอดและปลูกฝังคุณลักษณะเหล่านี้ การทำงานพัฒนาต้อง เรียบง่าย ทำได้จริง เป็นเหตุเป็นผล คำนึงถึงองค์รวม บูรณาการทุกภาคส่วน ทันท่วงที และไม่เลือกปฏิบัติ (เชื้อชาติ ศาสนา สัญชาติ)

สมเด็จพระเจ้าเสด็จมาที่ดอยตุงในพ.ศ. 2530 แล้วตรัสว่า “ฉันจะปลูกป่าที่ดอยตุง”

เมื่อพ.ศ. 2531 สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ได้พัฒนาาระบบสาธารณสุขมูลฐาน และเกิดเหตุการณ์ที่สำคัญดังต่อไปนี้

- **ภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง** ซึ่งประสานชุมชนในพื้นที่ดอยตุงเข้ากับหน่วยงานรัฐทั้ง 35 หน่วยงาน ขับเคลื่อนโดยทีมพัฒนามูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ เพื่อพลิกโฉมดอยตุงมาตลอดระยะเวลา 30 ปี
- **ราชวงศ์ไทย** ได้รับความเคารพนับถือจากประชาชนชาวไทย ทำให้สามารถวางรากฐานการพัฒนาชุมชนโดยเน้นให้ความสำคัญด้าน **สุขภาพ การศึกษา และความเป็นอยู่** นอกจากนี้ยังช่วยเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจของกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่ดอยตุง ชักจูงกิจกรรมและกลุ่มผู้กระทำผิดกฎหมาย ทำให้เกิดพลวัตทางสังคม และเศรษฐกิจ สังคมจึงพัฒนาควบคู่กับเศรษฐกิจที่เจริญเติบโตก้าวหน้าไปพร้อมกัน
- **เจ้าหน้าที่รัฐลงพื้นที่สม่ำเสมอ** ทำให้สามารถปลดอาวุธในพื้นที่ได้ ตลอดจนสามารถสร้างการปกครองด้วยหลักนิติธรรมโดยไม่ต้องใช้มาตรการปราบปรามกดขี่แต่อย่างใด
- **สร้างสาธารณสุขมูลฐาน** ได้แก่ ถนน ไฟฟ้า ถังเก็บน้ำ และสาธารณสุขโรคต่าง ๆ ที่ช่วยให้ชุมชนเข้าถึงบริการพื้นฐานได้

การพัฒนาอย่างเป็นขั้นเป็นตอน: อยู่รอด - พอเพียง - ยั่งยืน

แผนการดำเนินงานของโครงการพัฒนาดอยตุงฯ มีความเรียบง่าย ทำได้จริง เป็นเหตุเป็นผล รายละเอียดดังต่อไปนี้

- **การทำงานจากล่างขึ้นบน** โดยการสอบถามความต้องการของชุมชนหรือให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดเอง โดยทีมพัฒนาจากมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ จะลงพื้นที่เพื่อเรียนรู้จากชาวบ้าน พบปะหารือกับชุมชน และจัดทำแบบสำรวจข้อมูลเศรษฐกิจสังคมของทุกครัวเรือนในชุมชน
- **แผนการพัฒนา** แบ่งเป็น 3 ระยะ: ระยะสั้นเพื่อพัฒนาเรื่องความอยู่รอด ระยะกลางเพื่อพัฒนาสู่ความพอเพียง และระยะยาวเพื่อพัฒนาสู่ความยั่งยืน
- **กรอบการพัฒนาที่ยืดหยุ่น** และกระบวนการบริหารจัดการผลกระทบที่มีพื้นที่สำหรับการลองผิดลองถูก เพื่อให้เกิดการปรับปรุงกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

จากการสำรวจข้อมูลเศรษฐกิจสังคมของทุกครัวเรือนในชุมชน ทำให้ทีมพัฒนาสามารถระบุปัญหาเชิงโครงสร้างและต้นตอของปัญหาต่าง ๆ ในพื้นที่ได้อย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็น ความยากจน ความทิวโหย หนี้สิน การตัดไม้ทำลายป่า ยาเสพติด การเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งผิดกฎหมาย การค้าประเวณี และการถูกกดขี่ จากนั้น จึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์และเขียนแผนการทำงานอย่างเป็นขั้นเป็นตอน โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะเกิดกับชาวบ้านให้มากที่สุด

1. ระยะที่ 1: อยู่รอด (พ.ศ. 2531-2536)

การวางรากฐานและสร้างความมั่นคง

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงเริ่มจากการสร้างพระตำหนักดอยตุงเป็นลำดับแรกเพื่อให้ชาวบ้านเชื่อมั่นและไว้ใจว่าท่านจะทรงพำนักอยู่ในพื้นที่เป็นระยะเวลานาน

การพัฒนาในลำดับแรกมุ่งเน้นไปที่การรักษาอาการเจ็บป่วย และทำให้ชาวบ้านมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือนเพื่อจะได้ไม่ต้องสร้างหนี้เพิ่ม เมื่อวางแผนแล้ว จึงเริ่มดำเนินการดังต่อไปนี้

- **ตั้งทีมพัฒนาสังคมประจำโครงการฯ** เพื่อสร้างกลไกการประสานงานกับชุมชน โดยจ้างชาวบ้านมาทำงานร่วมกับทีมของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ทีมพัฒนาสังคมช่วยทำหน้าที่สื่อสารกับชุมชน สร้างความเชื่อมั่น ความไว้วางใจ และช่วยให้เกิดความโปร่งใสในการปฏิบัติงาน
- **สร้างถนน** เพื่อเป็นเส้นทางเชื่อมทุกหมู่บ้านกับโลกภายนอกเป็นครั้งแรก **สร้างระบบน้ำ** ใหม่ทำให้แต่ละหมู่บ้านมีน้ำเพียงพอสำหรับการบริโภคตลอดปี ชาวบ้านมี **ไฟฟ้า** ใช้ มีแสงสว่างและสามารถใช้เครื่องใช้ไฟฟ้า รวมถึงโทรทัศน์และวิทยุ ซึ่งช่วยให้ชาวบ้านได้รับความรู้เพิ่มเติมและมีโอกาสฟังภาษาไทย

- เพิ่มการดูแลรักษา**ความปลอดภัย**ในพื้นที่โครงการฯ โดยกรมป่าไม้ยกให้กองทัพบกเป็นผู้ดูแลรักษาความปลอดภัยเนื่องจากสมเด็จพระเจ้าทรงประทับอยู่ในพื้นที่
- **สร้างงาน** โครงการฯ จ้างงานชาวบ้านในพื้นที่เป็นระยะเวลา 3 ปีเพื่อปลูกป่า ช่วยสร้างรายได้ให้กับชุมชน แม้การปลูกป่านี้ อาจส่งผลให้พื้นที่เพาะปลูกของชาวบ้านลดลง แต่ชาวบ้านได้รับการชดเชยด้วยป่าเศรษฐกิจซึ่งให้ผลผลิตมูลค่าสูงที่สามารถนำไปเพิ่มมูลค่าได้ ช่วยสร้างรายได้ที่มั่นคงให้กับชุมชน ยิ่งไปกว่านั้น กรมป่าไม้ยังอนุญาตให้ชาวบ้านหาอาหารและเก็บของป่าประเภทที่ไม่ใช่ไม้ในบางพื้นที่ได้ ทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านเดิมเป็นเรื่องถูกกฎหมาย โดยพื้นที่ป่าส่วนนี้เรียกว่า ป่าใช้สอย
- การจัดสรรพื้นที่เป็นไปด้วยวิสัยทัศน์แห่งความยั่งยืน โดยแบ่งประเภทป่าเป็นป่าอนุรักษ์ ป่าเศรษฐกิจ ป่าใช้สอย พื้นที่ทำกิน และที่อยู่อาศัยและสาธารณูปโภคต่าง ๆ การจัดสรรพื้นที่ลักษณะนี้ช่วยสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติกับการดำรงชีวิตของคน ทำให้คนกับป่าอยู่ร่วมกันได้
- เมื่อกระบวนการปลูกป่าเสร็จสิ้น ต้องวางแผนสร้างแหล่งรายได้ทางอื่นให้ชาวบ้าน โดยมีกระบวนการตั้งแต่อบรมการปลูกพืชชนิดใหม่ในพื้นที่ เช่น กาแฟอาราบิก้าและแมคคาเดเมีย พัฒนาคุณภาพสินค้าและทำการตลาดให้ผลิตภัณฑ์จากงานฝีมือชุมชน การเพิ่มเทคนิคการทอผ้าและการออกแบบลวดลายใหม่ ๆ ตลอดจนวางแผนรองรับการขยายตัวของธุรกิจท่องเที่ยวที่มีสาธารณูปโภคพร้อม เป็นต้น
- รายได้จากการรับจ้างปลูกป่าของโครงการฯ ช่วยให้ชุมชนอยู่รอดและมี**อาหารบริโภค**
- มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ จัดหาบริการด้านสาธารณสุข **การรักษาพยาบาล**และการบำบัดยาเสพติดให้กับชุมชน ได้จัดตั้งศูนย์พยาบาลแม่และเด็กขึ้น 7 แห่ง ส่งผลให้อัตราการเสียชีวิตของสตรีและเด็กลดลง
- โครงการพัฒนาโดยดุงฯ สํารวจเก็บข้อมูลสำมะโนครัวและเก็บทะเบียนสมาชิกทุกคนในทุครัวเรือน และได้ออกบัตรประจำตัวโครงการฯ ให้กับ ชาวบ้านในพื้นที่โครงการฯ แม้ว่าบัตรประจำตัวนี้จะไม่มียกเว้นใช้ทางกฎหมาย แต่เป็นที่ยอมรับในหมู่ทหาร ตำรวจ และข้าราชการในพื้นที่ เนื่องจากทุกฝ่ายได้ลงพื้นที่สำรวจเก็บข้อมูลพร้อมกัน การออกบัตรประจำตัวนี้จึงนับเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญที่ทำให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกปลอดภัยเมื่อภาครัฐให้การรับรองว่าตนเองมีถิ่นพำนักอาศัยเป็นหลักแหล่ง

2. ระยะที่ 2: การพัฒนาระยะกลางเพื่อความพอเพียง (พ.ศ. 2537-2545)

ความยั่งยืนทางการเงิน

จุดประสงค์หลักของระยะนี้คือการทำให้ชาวบ้านดอยตุงก้าวไปสู่ความยั่งยืนทางการเงิน สร้างอาชีพที่หลากหลาย ทำกำไร และมีความยั่งยืน ชาวบ้านมีรายได้ต่อหัวเพิ่มขึ้นผ่านการเพิ่มมูลค่าในกระบวนการหลังเก็บเกี่ยวด้วยยุทธศาสตร์การสร้างแบรนด์ที่มีคุณภาพ

ความเป็นอยู่ที่ดีและศักดิ์ศรีของผู้คนเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการ ด้วยการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคพื้นฐาน สุขภาพ และการศึกษาพร้อมกันไปด้วย เมื่อพ.ศ. 2538 ได้ติดตั้งสายโทรศัพท์ในพื้นที่ ติดตั้งตู้โทรศัพท์สาธารณะ บางครัวเรือนมีโทรศัพท์ที่บ้าน และในพ.ศ. 2543 สัญญาณโทรศัพท์ไร้สายก็เข้าถึงพื้นที่

ตัวอย่างผลิตภัณฑ์แบรนด์ดอยตุง

งานพัฒนาด้านสุขภาพในพื้นที่เน้นไปที่การป้องกันการเกิดโรคและส่งเสริมการรักษาสุขภาพ รวมถึงการจัดการกับผู้ติดเชื้อเอชไอวีที่มีจำนวนเพิ่มขึ้น ในช่วงต้นพ.ศ. 2536 มีจำนวนผู้เสียชีวิตจากการติดเชื้อเอชไอวีเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มชาวไทยใหญ่ จึงเริ่มสร้างความเข้าใจและความตระหนักรู้ในโรคเอชไอวี และนำยาต้านไวรัสเข้ามารักษา รวมถึงจัดหาบุคลากรทางการแพทย์มาดูแลรักษาผู้ป่วยอย่างต่อเนื่อง และได้จัดตั้ง “กลุ่มดอกบัวขาว” เพื่อให้คำแนะนำ คำปรึกษาด้านสุขภาพ และสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ผู้ติดเชื้อ “กลุ่มดอกบัวขาว” เริ่มก่อตั้งโดยสมาชิกเพียงไม่กี่คน และได้ขยายกลุ่มจนมีสมาชิก

มากถึง 60 คนในทุกวันนี้ นอกจากนั้น ภาครัฐ องค์กรบริหารส่วนจังหวัด และองค์กรบริหารส่วนตำบลก็มีโครงการช่วยเหลือผู้ติดเชื้อ และโครงการให้ความรู้เพื่อป้องกันการติดเชื้อจากโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ด้วย

ในด้านการศึกษา โครงการพัฒนาโดยดุงฯ มุ่งเน้นให้เด็กในพื้นที่มีโอกาสเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา พัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนเป็น “การเรียนรู้ผ่านการลงมือทำ” เน้นทักษะด้านการแก้ปัญหาเพื่อเตรียมตัวนักเรียนให้พร้อมกับอนาคต

ภายใต้แบรนด์ดอยดุงมี 4 หน่วยธุรกิจ ซึ่งใช้กลยุทธ์การผลิตที่ใช้ตลาดนำ และเน้นเพิ่มมูลค่าในกระบวนการผลิต:

1. **พืชเศรษฐกิจ** เริ่มต้นในระยะที่ 1 ได้รับการพัฒนา และถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับเกษตรกรในพื้นที่อย่างค่อยเป็นค่อยไป โครงการฯ ตั้งโรงงานแปรรูปกาแฟและเปิดร้านกาแฟโดยดุงไปทั่วประเทศไทย เพื่อเพิ่มมูลค่าสูงสุดให้กับผลผลิตจากชาวบ้าน โดยมุ่งไปที่การเพิ่มมูลค่าตลอดห่วงโซ่มูลค่า ปกติกาแฟเชอร์รี่ 1 กิโลกรัมมีมูลค่า 20 บาท หากนำไปแปรรูปและขายในร้านกาแฟ มูลค่าเพิ่มขึ้นเป็นกิโลกรัมละ 5,500 บาท ซึ่งโครงการฯ ได้ตั้งโรงงานแปรรูปแมคคาเดเมียขึ้นด้วยสาเหตุเดียวกันนี้
2. ก่อตั้งศูนย์ผลิตและจำหน่ายงานมือ เพื่อดำเนินงาน **หัตถกรรม** จำพวกการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ผ้าทอมือ พรมยี่ง และกระดาษสา มีนักออกแบบรุ่นใหม่เข้าร่วมกับโครงการฯ มาทำงานร่วมกับช่างทอผ้าในพื้นที่ เพื่อออกแบบเสื้อผ้าและผ้าทอสำหรับตกแต่งบ้าน
3. ริเริ่มงาน **ด้านเกษตร** หรือการปลูกพืชเมืองหนาวสำหรับสวนแม่ฟ้าหลวงขึ้น โดยสวนแม่ฟ้าหลวงได้กลายเป็นหนึ่งในจุดหมายปลายทางสำหรับสถานที่ท่องเที่ยว มีลูกค้าเข้ามาจับจ่ายเลือกซื้อไม้ดอก ไม้ประดับ และโครงการฯ ได้ตั้งห้องปฏิบัติการเพาะเนื้อเยื่อขึ้นเพื่อขยายพันธุ์พืชอีกด้วย
4. **การท่องเที่ยว** บนดอยดุงกลายเป็นธุรกิจที่ทำกำไรได้ เนื่องจากนักท่องเที่ยวนิยมเดินทางมาสัมผัสสภาพอากาศที่เย็นสบาย เปลี่ยนบรรยากาศในการชื่นชมธรรมชาติ และเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยว ทั้งพระตำหนักดอยดุง รวมถึงสวนแม่ฟ้าหลวง และแวะใช้บริการที่ร้านอาหารครัวตำหนัก มีการสร้างที่พักดอยดุงตลอดจและบริการด้านอื่น ๆ ขึ้นเพื่อรวมเข้าไปในแพคเกจท่องเที่ยวโดยดุง

ธุรกิจทั้ง 4 ได้เติบโตขึ้นจากการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับระดับทักษะของชุมชน ช่วยให้เกิดการสร้างงานจำนวนมาก โดยชาวบ้านในพื้นที่เป็นผู้บริหารจัดการทั้งหมดด้วยตนเอง

โครงการพัฒนาโดยดุงฯ ได้สร้างความเป็นเจ้าของโดยคิดค่าเช่าต้นกาแฟ ในราคาต้นละ 50 สตางค์ ให้ชาวบ้านเป็นผู้ดูแลกระบวนการทั้งหมด และกลายเป็นเจ้าของแปลงกาแฟโดยสมบูรณ์ วิธีการนี้ทำให้ได้ผลผลิตกาแฟที่มีคุณภาพและเพิ่มปริมาณขึ้นถึง 3 เท่าจากเดิมที่จ้างชาวบ้านให้เป็นลูกจ้างแปลงกาแฟ นอกจากนี้ แปลงเพาะกล้ากาแฟก็ได้ถูกส่งมอบให้เป็นของชาวบ้านอีกด้วย

ทีมพัฒนาสังคมได้กลายเป็นทีมที่สื่อสารอย่างใกล้ชิดกับชาวบ้าน นอกจากช่วยส่งเสริมโอกาสในการประกอบอาชีพ และช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นแล้ว ทีมพัฒนาสังคมยังเป็นหน่วยงานที่คอยประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ ที่ต้องทำงานเกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนาโดยดุงฯ และมีการประสานงานอย่างใกล้ชิดกับหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ เพื่อสนับสนุนการทำงานต่าง ๆ ร่วมกัน

3. ระยะที่ 3: การพัฒนาระยะยาวเพื่อความยั่งยืน (พ.ศ.2546 - ปัจจุบัน)

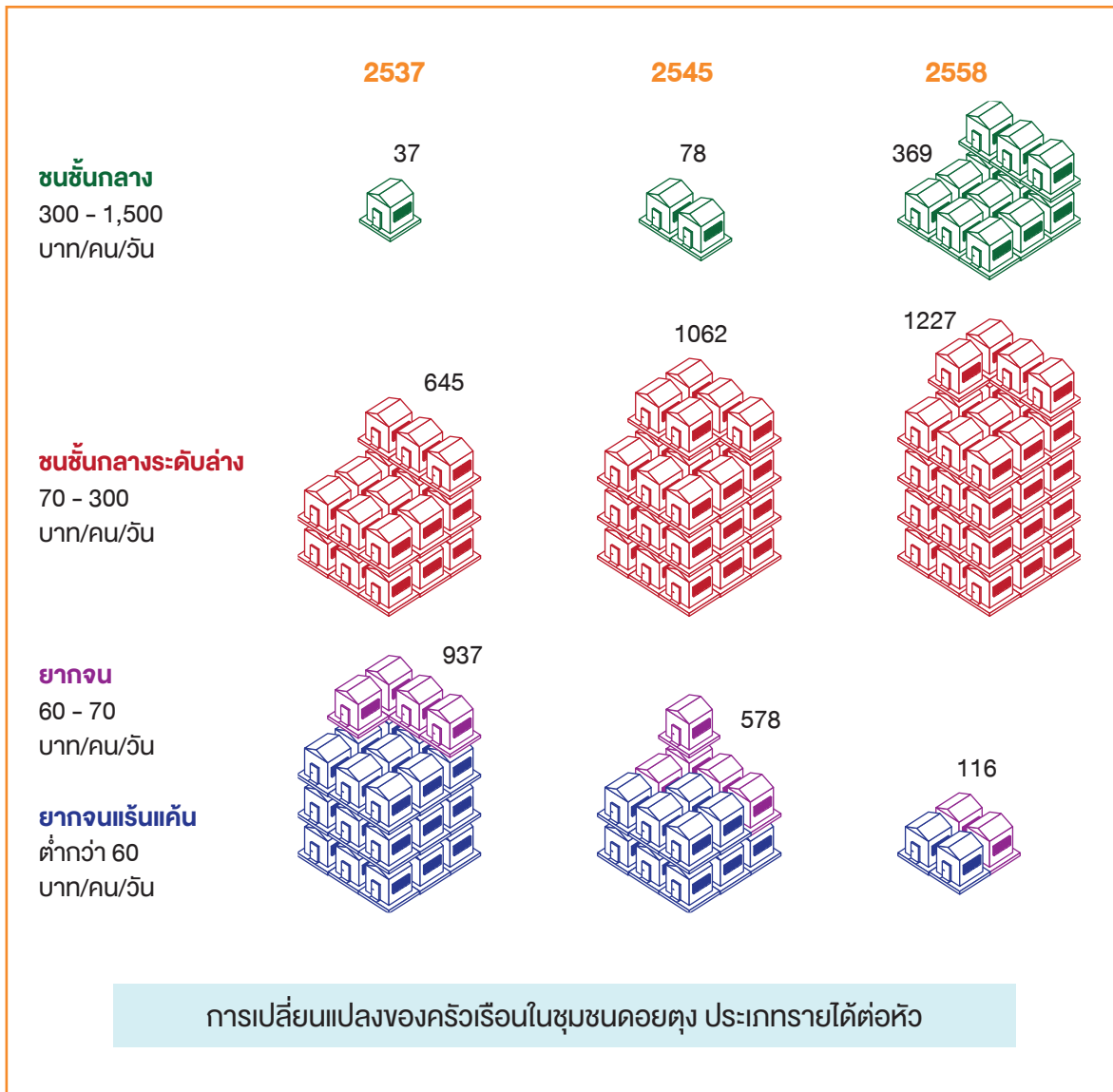
ความยั่งยืนและการถอนตัวออกจากพื้นที่

ระยะสุดท้ายของโครงการพัฒนาโดยดุงฯ มุ่งไปที่ความยั่งยืนของกระบวนการพัฒนา ด้วยการส่งมอบโครงการฯ ให้กับชุมชนโดยดุง กล่าวคือให้ชุมชนเป็นผู้วางอนาคตของชุมชนเอง

เยาวชนดอยดุงรุ่นใหม่สืบสานวัฒนธรรมและประเพณีของตนเอง

ความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นทุกแห่งหนในดอยตุง ซึ่งทำงานบนหลักการที่ว่า “จะไม่ทิ้งใครไว้เบื้องหลัง” หลายครอบครัวมีสมาชิกที่ทำงานอยู่ต่างประเทศและส่งเงินกลับมาให้ที่บ้านเป็นประจำ คนดอยตุงรุ่นใหม่ได้รับสิทธิทุกอย่างที่ประชาชนชาวไทยพึงมี ส่วนคนดอยตุงรุ่นอาวุโสมี “บัตรชมพู” ที่ช่วยให้เข้าถึงบริการภาครัฐและบริการสาธารณสุขต่าง ๆ อีกทั้งยังมีโอกาสได้รับสัญชาติไทยได้เมื่อถือครองบัตรชมพูเป็นเวลา 10 ปีขึ้นไป ซึ่งในปัจจุบันมีคนดอยตุงรุ่นอาวุโสจำนวนมากได้ยื่นเรื่องขอสัญชาติไทยเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

หมายเหตุ: ข้อมูลนี้เป็นการวัดจากรายได้เงินสดเท่านั้น ไม่รวมผลิตผลทางการเกษตรและทรัพยากรอื่น ๆ ที่ชุมชนสามารถเข้าถึงเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพโดยไม่ได้มีการแปลงเป็นเงินสด

กิจกรรมพัฒนาของโครงการพัฒนาโดยดอยตุงฯ ส่วนใหญ่เติบโตจนสามารถสร้างผลกำไรได้ โดยการบริหารจัดการในแต่ละหน่วยธุรกิจที่ดำเนินการโดยคนในพื้นที่ ซึ่งถือเป็นการรับประกันทางหนึ่งว่า ชุมชนจะมีส่วนร่วมต่อไปในอนาคต หน่วยธุรกิจสร้างผลกำไรและเลี้ยงตัวเองได้ตั้งแต่พ.ศ. 2543 ส่งผลให้รายได้เฉลี่ยต่อหัวในพื้นที่โครงการพัฒนาโดยดอยตุงฯ เพิ่มขึ้นมากกว่า 6 เท่าในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา จาก 13,861 บาทในพ.ศ.2549 เป็น 94,240 บาทในพ.ศ. 2559

หน่วยธุรกิจต้องสามารถหล่อเลี้ยงให้ผู้คนบนดอยตุงมีความเป็นอยู่ที่ดี ในขณะที่เดียวกันก็ต้องสามารถแข่งขันในตลาดได้ ดังนั้นต้องหมั่นพัฒนากระบวนการเพิ่มมูลค่าอย่างต่อเนื่อง เพิ่มระดับผลิตภาพและนาร่องการใช้แนวทางใหม่ ๆ ทั้งการทำวิจัยเพื่อหาวัตถุดิบใหม่ เช่น การสกัดสีธรรมชาติจากพืชในท้องถิ่น การใช้เชื้อเพลิงชีวมวล จากวัสดุเหลือใช้และของเสียที่เกิดจากกระบวนการผลิต ซึ่งช่วยลดค่าใช้จ่าย ลดการปล่อยของเสีย ก๊าซเรือนกระจก และได้พัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ไปด้วย

ความท้าทายทางเศรษฐกิจ การแข่งขันในตลาด และการเข้าร่วมประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนของประเทศไทย ส่งผลให้ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ต้องประเมินศักยภาพทางการตลาดใหม่ พัฒนาผลิตภัณฑ์และเพิ่มนวัตกรรมใหม่ ๆ โดยดอยตุงได้ลงทุนในแบรนด์และได้รับการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographic Indication) นับเป็นการช่วยยกระดับสินค้าให้มีคุณภาพทัดเทียมมาตรฐานโลก

โครงการพัฒนาโดยดอยตุงฯ ปลูกพืชชนิดใหม่ในป่าเศรษฐกิจ เช่น วานิลลา ชาน้ำมัน รวมถึงต้นสนซึ่งเดิมใช้เพื่อการปลูกฟื้นฟูป่า และนอกจากพัฒนาเรื่องป่าเศรษฐกิจแล้ว โครงการฯ ยังมีการประเมินความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ด้วย

นอกจากนี้โครงการพัฒนาโดยดอยตุงฯ ยังทำวิจัยเพื่อหาโอกาสในการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ ตลอดจนหาช่องทางตลาดอื่น ๆ ที่น่าสนใจ เช่น การผลิตน้ำมันแมคคาเดเมียสำหรับเป็นส่วนผสมในเครื่องสำอางจะช่วยเพิ่มมูลค่าผลแมคคาเดเมียสดได้ถึงร้อยละ 70 หน่อไม้ ผลผลิตจากป่า ก็เป็นอีกหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจ ยิ่งไปกว่านั้น การสร้างแรงจูงใจเพื่อเพิ่มผลิตภาพในการผลิตสินค้าและบริการที่มีในดอยตุง เช่น บริการจัดสวน สามารถช่วยลดค่าใช้จ่ายและเพิ่มรายได้ได้อีกด้วย โดยดอยตุงยังมีศักยภาพที่สามารถพัฒนาต่อไปได้อีกเรื่อย ๆ แต่สิ่งที่ยังจะเป็นหัวใจสำคัญเสมอ คือ การรักษาสมดุลการพัฒนาควบคู่ไปกับความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาสังคม

เมื่อชุมชนมีรายได้ต่อครัวเรือนมากขึ้น บางคนจึงมาทำธุรกิจของตนเอง สร้างแบรนด์ผลิตภัณฑ์ทางอุตสาหกรรมเกษตรเพื่อนำไปจำหน่ายนอกพื้นที่ดอยตุง นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย มีการปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดอื่น ๆ เช่น ชาอัสสัม ถั่วดาวอินคา และต้นไผ่ เพื่อหารายได้เสริมให้กับครอบครัว ดังนั้นจะเห็นว่าทุกคนมีโอกาสมากขึ้นและไม่จำเป็นต้องพึ่งพากิจกรรมพัฒนาที่ทางโครงการฯ จัดขึ้นเท่านั้น

แต่ละหมู่บ้านสามารถเข้าถึงสินเชื่อผ่านกองทุนหมู่บ้าน และสหกรณ์เพื่อการดำเนินธุรกิจด้านการผลิต การแปรรูป และการทำตลาดผลิตภัณฑ์จำพวกชา หน่อไม้ กาแฟ และผลิตภัณฑ์อื่น ๆ โครงการพัฒนาโดยดอยตุงฯ ยังจัดอบรมเกษตรกรเพื่อพัฒนาทักษะและความรู้ด้านผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่น่าสนใจ

ดอยตุงมีนักท่องเที่ยวมาเยือนเฉลี่ย 1 ล้านคนต่อปี ซึ่งหน่วยธุรกิจท่องเที่ยวของดอยตุงมีผลิตภัณฑ์และบริการใหม่ ๆ ที่หลากหลาย ทั้งการจัดเทศกาลลิ้นแห่งดอยตุงขึ้นทุกปีเพื่อมอบโอกาสให้คนในพื้นที่ได้พัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ผักทักษะการเป็นผู้ประกอบการ และได้พบกับลูกค้าจากหลาย ๆ ภาคส่วนโดยตรง ร้านอาหารและร้านขายของที่ระลึกกลายเป็นแหล่งสร้างรายได้และเพิ่มทักษะให้กับหลายครัวเรือน นอกจากนี้ ยังมีโครงการสำคัญอื่น ๆ ของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ในพื้นที่จังหวัดเชียงรายด้วย ได้แก่ หอผืน และอุทยานศิลปะวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง ที่เป็นจุดช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเยี่ยมชมพื้นที่เป็นจำนวนมากเช่นเดียวกัน หมู่บ้านและองค์การบริหารส่วนตำบลต่าง ๆ ในพื้นที่ก็จัดโครงการท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์ควบคู่กันไปในเวลาเดียวกัน เช่น การเดินป่า โฮมสเตย์ เป็นต้น

ในระยะสุดท้ายนี้ โครงการพัฒนาโดยดุงฯ มุ่งพัฒนาการศึกษาที่เน้นความร่วมมือกับกระทรวงศึกษาธิการ โดยมีการเรียนการสอนที่ใช้เด็กเป็นศูนย์กลาง การพัฒนาทักษะการใช้ชีวิต และคำสอนของสมเด็จพระเจ้าเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการได้ทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบมอนเตสซอรีกับโรงเรียนในพื้นที่ และทดลองใช้วิธีการจัดการเรียนการสอนแบบเปิด (Open approach) ที่ยึดหลักการแก้ไขปัญหา โดยได้ผลลัพธ์เบื้องต้นเป็นที่น่าพึงพอใจ นอกจากนี้ยังเพิ่มการฝึกอาชีพ และความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาลงไปในหลักสูตรการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เพื่อให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืนสืบไป

โครงการพัฒนาโดยดุงฯ มีทุนการศึกษาเพื่อให้เด็กในพื้นที่ที่มีโอกาสเข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษา ประมาณ 10 ทุนต่อปี รวมนักเรียนที่ได้รับทุนแล้วจำนวน 255 ราย โดยทุนการศึกษานี้ ช่วยเปิดโอกาสให้เยาวชนรุ่นใหม่ของดอยดุงได้ศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นกว่าสมาชิกในครอบครัวของตนเอง

หลายความรับผิดชอบที่ในอดีตเคยอยู่ภายใต้การดูแลของโครงการพัฒนาโดยดุงฯ ปัจจุบันถูกถ่ายโอนไปยังชาวบ้านและหน่วยงานภาครัฐ เช่น การดูแลระบบน้ำ การป้องกันดินถล่ม การป้องกันไฟป่า ซึ่งมีแผนงบประมาณที่สอดคล้องกับองค์การบริหารส่วนตำบล โดยแต่ละชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการขับเคลื่อนงานเหล่านี้ เช่น ชุมชนเป็นผู้ดูแลรักษาระบบน้ำโดยใช้กลไกกองทุนที่ผู้ได้รับประโยชน์จากน้ำเป็นผู้จ่ายเงิน อาสาพัฒนาหมู่บ้านที่ทำงานร่วมกับโครงการพัฒนาโดยดุงฯ ตั้งแต่แรกเริ่มได้กลายเป็นผู้นำชุมชน ผู้นำเหล่านี้ทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐเพื่อดูแลการถ่ายโอนหลักการและกระบวนการทำงานของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของพื้นที่ต่อไปในอนาคต

3. สู่อนาคตที่สดใสกว่าเดิม

สามทศวรรษแห่งการพัฒนามนุษย์อย่างยั่งยืนได้พลิกโฉมสิ่งแวดล้อมและทางเลือกในการดำรงชีวิตของคนบนดอยดุงไปอย่างสิ้นเชิง

ความสำเร็จของดอยดุง คือการหลีกเลี่ยงข้อผิดพลาดที่มักเกิดกับโครงการพัฒนาอื่น ๆ ทั่วไป ความผิดพลาดที่ว่า คือการมองข้ามประเด็นเรื่องอำนาจและความไม่เท่าเทียม ในช่วงแรกของโครงการพัฒนาโดยดุงฯ สมเด็จพระเจ้าทรงประทับอยู่ในพื้นที่พระบารมีของพระองค์ถือเป็นศูนย์รวมใจให้สถาบันและหน่วยงานรัฐต่าง ๆ ร่วมมือกันทำงานเพื่อความกินดีอยู่ดีของประชาชน ที่ดอยดุงบูรณาการแนวคิดที่รวมหลายศาสตร์เข้าด้วยกัน ซึ่งช่วยให้การดำเนินงานมีพื้นที่สำหรับการทดลองถูก

ปัจจัยต่าง ๆ ทั้งความห่างไกล ความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อม และความลำบากตรากตรำของชุมชน ตลอดจนการที่ภาครัฐเข้าไม่ถึงพื้นที่ ไม่ได้ถูกมองว่าเป็นปัญหา หากแต่เป็นโอกาสที่เอื้อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ยิ่งไปกว่านั้น แนวคิดของสมเด็จพระสังฆราชยังสร้างความตระหนักเป็นอย่างดีว่า ความอุดมสมบูรณ์ของป่าเป็นหัวใจสู่การพัฒนาที่มีคุณค่าและยั่งยืนของชุมชน ดอยตุง พื้นที่ป่าจะฟื้นคืนเมื่อคนและป่าอยู่ร่วมกันได้

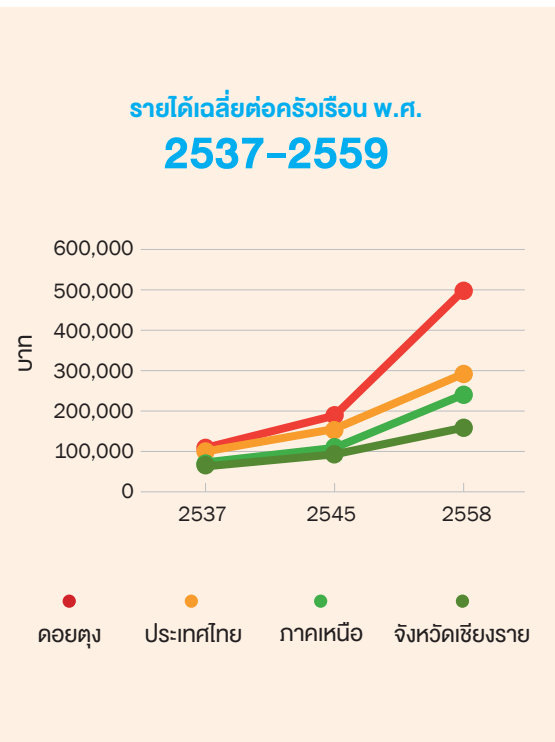

การพลิกโฉมดอยตุง ภาพมุมสูงของหมู่บ้านลาหู่ป่ากล้วย

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ มีความเข้าใจตั้งแต่แรกเริ่มว่า ชุมชนและสถาบันล้วนประกอบขึ้นจากเครือข่ายความสัมพันธ์ของมนุษย์ ซึ่งมีศักยภาพเพื่อการเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่ ให้ความสำคัญกับการพูดคุยหารือ การถกเถียงโต้แย้ง การเรียนรู้ร่วมกัน การสื่อสารอย่างเปิดกว้างและโปร่งใสเพื่อสร้างความเข้าใจ อุ่มชูซึ่งกันและกัน ตลอดจนสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ

นอกจากนี้ยังส่งเสริมการสร้างพันธมิตรกับภาคธุรกิจ เพื่อดึงองค์ความรู้ภาคธุรกิจมาช่วยด้านการพัฒนาคุณภาพ มาตรฐาน การเข้าถึงตลาด ประสิทธิภาพ และการบริหารจัดการให้กับชุมชน ซึ่งองค์กรพันธมิตรภาคเอกชนของมูลนิธิ ได้แก่ เนสท์เล่ บริษัท มิตรชวย (ประเทศไทย) ธนาคาร ซูมิโมโต มิตรชวย แบงกิ้ง คอร์ปอเรชั่น ธนาคารไทยพาณิชย์ สำนักทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ธนาคารเอื้อชูเกียรติ ธนาคารเอเชีย อีเกีย คาลดี และมูจิ เป็นต้น

แต่ละหมู่บ้านในพื้นที่โครงการพัฒนาดอยตุงฯ มีแหล่งที่มา รายได้หลากหลาย และแตกต่างกัน เช่น หมู่บ้านบางแห่ง ได้พัฒนาความสามารถในการแปรรูปกาแฟหรือชาด้วยตนเอง จนสามารถสร้างรายได้เพิ่ม บางหมู่บ้านมีสมาชิกที่ทำงานอยู่ต่างประเทศและส่งเงินกลับมาให้คนที่บ้าน บ้างก็เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ห่างไกลออกไปจากตัวเมืองมากกว่าหมู่บ้านอื่น และยังมีหมู่บ้านที่มีรูปแบบการดำรงชีวิตที่ค่อนข้างผ่อนคลายสบาย ๆ ครอบครัวส่วนมากใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ต้องการแค่รายได้ให้เพียงพอจ้บจ่ายใช้สอยสำหรับสิ่งจำเป็นเท่านั้น และออกไปหาของป่ามาชดเชยเพิ่มเติมได้ พ.ศ. 2531 ความไม่เท่าเทียมด้านรายได้ของแต่ละหมู่บ้านค่อย ๆ ลดลง จากอัตราส่วน 12:1 จนกระทั่ง พ.ศ.2559 ลดลงไปเป็นอัตราส่วน 3.4:1 ทั้งนี้ หมู่บ้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดในพ.ศ. 2559 มีระดับรายได้เท่ากับรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนของประเทศไทย

คนดอยตุงรุ่นใหม่

ชีวิตที่ดอยตุงทุกวันนี้แตกต่างจากเมื่อ 3 ทศวรรษที่แล้วอย่างมาก มีหลายเหตุผลที่ทำให้คนดอยตุงมองโลกในแง่บวกและเชื่อว่าตนเองสามารถพัฒนาต่อไปได้อีก ช่วงเวลาแห่งความยากลำบากได้ผ่านพ้นไปแล้ว และกลุ่มผู้สูงอายุส่วนใหญ่ก็ยังยังจดจำภาพของการพัฒนาอย่างทุ่มเท ที่ใช้เวลายาวนานหลายปีของโครงการพัฒนาดอยตุงฯ ได้ดี กว่าที่จะมาเป็นดอยตุงในวันนี้ กว่าผู้คนจะเป็นอิสระและหลุดพ้นจากวงจรกรรมผิดกฎหมาย ด้วยเหตุนี้พวกเขาจึงอยากให้ลูกหลานได้มีอนาคตที่ดีกว่าเดิม มีอาชีพที่หลากหลายและรายได้เพิ่มขึ้น พร้อมกับใส่ใจทุกมิติของการดำเนินชีวิตและการพัฒนาที่ดอยตุง

อย่างไรก็ตาม กลุ่มเยาวชนดอยตุงในปัจจุบัน มีมุมมองที่ต่างไป พวกเขาเติบโตมาพร้อมกับสภาพแวดล้อมที่ค่อย ๆ พัฒนาขึ้น และสัมผัสได้ว่า ช่องว่างระหว่างดอยตุงกับพื้นที่อื่นในประเทศไทยกำลังลดลง พวกเขามีโอกาสสัมผัสกับโลกภายนอกมากขึ้น รับผิดชอบต่อโลกาภิวัตน์และสื่อต่าง ๆ เหมือนกับที่คนหนุ่มสาวคนอื่น ๆ ทั่วโลก

คนดอยตุงมีสุขภาพที่ดีขึ้นและมีอายุยืนยาวขึ้น แต่ละครอบครัวมีลูกน้อยลง (เฉลี่ย 2-3 คนต่อครอบครัว) คนรุ่นใหม่ย้ายถิ่นฐานทั้งแบบชั่วคราวและระยะยาวเพื่อออกไปเรียนหรือทำงานนอกพื้นที่ ส่งผลให้ค่าเฉลี่ยอายุของคนดอยตุงสูงขึ้น

ด้วยความคาดหวังที่สูงขึ้น หัวใจสำคัญของกิจกรรมระยะต่อไป คือ การสร้างความมั่นคงและความเป็นอยู่ที่ดีที่เพียงพอ จะเติมเต็มความหวังและดึงดูดให้คนรุ่นใหม่มองเห็นโอกาสในพื้นที่ ที่มีศักยภาพ ซึ่งสามารถพัฒนาด้วยกระบวนการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ การเสริมเทคโนโลยี การสร้างแบรนด์ และการตลาด ตลอดจนการขยายหน่วยธุรกิจที่สามารถทำกำไรได้ เช่น การท่องเที่ยว

ดอยตุงในรูปแบบของมหาวิทยาลัยที่มีชีวิต

ดอยตุงเป็นตัวอย่างของการท่องเที่ยวเชิงความรู้ภายใต้ปรัชญา “ปลูกคน ปลูกป่า” ของสมเด็จพระเจ้า โดยมีความหมายในพื้นที่เป็นผู้ให้ความรู้ เราเรียกพื้นที่แห่งนี้ว่า “มหาวิทยาลัยที่มีชีวิต” เป็นพื้นที่ที่สร้างโอกาสการเรียนรู้ให้แก่ทุกคนในพื้นที่และคนภายนอกที่มีความสนใจ ไม่ว่าจะในด้านการพัฒนาที่ยั่งยืน ธุรกิจเพื่อสังคม และโมเดลการปลูกป่า

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ เปลี่ยนดอยตุงให้กลายเป็นมหาวิทยาลัยที่มีชีวิตเพื่อสร้างโอกาสการเรียนรู้ด้านการพัฒนาชนบท การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม สิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์ และการประกอบการเพื่อสังคม ในทุก ๆ ปี มีนักศึกษาต่างชาติเข้ามาเยี่ยมชมกว่า 900 คน ทั้งยังมีโครงการฝึกงานและจัดอบรมให้แก่เจ้าหน้าที่รัฐ ชาวบ้าน องค์กรไม่แสวงผลกำไร บริษัทเอกชน นักวิชาการ นักเรียน นักศึกษา และกลุ่มบุคคลทั่วไปทั้งในประเทศและต่างประเทศ การเรียนที่มหาวิทยาลัยที่มีชีวิตเป็นการเรียนโดยตรงจากชาวบ้านดอยตุงและนักปฏิบัติการพัฒนา ผู้ศึกษาต้องลงพื้นที่เพื่อสัมผัสประสบการณ์ตรงจากพื้นที่ปฏิบัติการพัฒนา การได้มีโอกาสสัมผัสการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยตรงผ่านการใช้ชีวิตร่วมกับชาวบ้านบนดอยตุงทำให้เกิดพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน นอกจากผู้ศึกษาจากได้ความรู้จากการดูงานแล้ว มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ เองก็ได้เรียนรู้จากผู้ที่มาศึกษาดูงานที่ดอยตุงเช่นเดียวกัน

มหาวิทยาลัยที่มีชีวิตยังจัดการฝึกอบรมนักปฏิบัติการพัฒนาให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง การฝึกอบรมนี้ ช่วยให้นักปฏิบัติการพัฒนาสามารถวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ตลอดจนวางแผนโครงการพัฒนาที่ทำให้ชุมชนได้รับประโยชน์อย่างแท้จริง การอบรมมีหลายหลักสูตร เช่น การบริหารจัดการน้ำ สุขภาพ การบริหารจัดการป่า การดูแลรักษาดิน การเกษตร ปศุสัตว์ ทัศนกรรมการ และอุตสาหกรรมเกษตร นอกจากนี้ยังมีเรื่องการเข้าชุมชนและขับเคลื่อนชุมชนเพื่อการพัฒนาด้วย

ปรับเพื่อขยาย: สู่ตัวอย่างด้านการพัฒนาชนบทอย่างยั่งยืนของประเทศไทย

บทเรียนจากโครงการพัฒนาโดยดุษฎีฯ ถูกนำไปเผยแพร่และปรับใช้กับโครงการพัฒนาในประเทศเมียนมา อัฟกานิสถาน และอินโดนีเซีย มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ได้ทำงานร่วมกับรัฐบาลกลาง รัฐบาลท้องถิ่นและชุมชนของแต่ละประเทศ เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา โดยในการทำงานจะปรับแผนและรูปแบบการพัฒนาให้เข้ากับบริบทของพื้นที่นั้นๆ ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนสภาพสิ่งแวดล้อมของแต่ละพื้นที่

ในพ.ศ. 2552 ประธานกรรมการมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ได้เสนอแนวคิดและรัฐบาลไทยได้จัดตั้งมูลนิธิปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ เพื่อขับเคลื่อนและขยายผลการพัฒนาพื้นที่ชนบทในประเทศ โดยดำเนินโครงการพัฒนาตัวอย่าง ซึ่งบูรณาการบทเรียนจากโครงการในพระราชดำริเข้าไปในกรอบการพัฒนาของประเทศ มูลนิธิปิดทองหลังพระฯ ร่วมมือกับหน่วยงานรัฐเช่นเดียวกับมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ โดยใช้แนวทางการบูรณาการ 6 มิติเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน ได้แก่ มิติน้ำ ดิน ป่า เกษตร สิ่งแวดล้อม และพลังงาน โดยมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ เป็นหนึ่งในองค์กรหลักที่ร่วมถ่ายทอดแนวทางการพัฒนาและลงมือปฏิบัติในพื้นที่จริงให้กับโครงการของมูลนิธิปิดทองหลังพระฯ

มูลนิธิปิดทองหลังพระฯ ร่วมกับมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ และสถาบันต่าง ๆ ในระดับท้องถิ่น และระดับประเทศดำเนินโครงการนำร่องในจังหวัดน่าน ในพ.ศ.2552 ซึ่งยังคงดำเนินการอยู่ในปัจจุบันและขยายผลไปยัง 3 อำเภอ 21 หมู่บ้าน โครงการมีจุดประสงค์เพื่อเปลี่ยนสภาพพื้นที่ที่มีการตัดไม้ทำลายป่าอันเกิดจากการทำไร่หมุนเวียน รวมถึงมลพิษในต้นน้ำน่าน ซึ่งเกิดจากการใช้ยาฆ่าแมลง ทั้งหมดนี้ล้วนส่งผลกระทบต่อสุขภาพและปัญหาหนี้สินของชุมชน นอกจากนี้ยังมีโครงการต้นแบบอีกหนึ่งโครงการในจังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งบูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้ากับหลักพุทธศาสนาเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและการขาดแคลนน้ำ

มูลนิธิปิดทองหลังพระฯ ช่วยประสานให้เกิดการใช้เทคโนโลยีในกระบวนการพัฒนาชุมชนเพื่อเพิ่มผลผลิตภาพ ลดค่าใช้จ่าย ใช้เทคโนโลยีช่วยลดความเสี่ยงจากสภาวะราคาสินค้าเกษตรผันผวน และเชื่อมโยงห่วงโซ่อุปทานจากชาวนาสู่โรงงาน ช่วยให้ชาวนาสามารถแข่งขันกับตลาดได้ มูลนิธิปิดทองหลังพระฯ ยังทำงานร่วมกับมหาวิทยาลัยในท้องถิ่นและผู้เชี่ยวชาญเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาในด้านต่าง ๆ เสาะหาพืชที่มีมูลค่าสูง พัฒนาเทคนิคด้านต่าง ๆ และเปิดตลาดใหม่

การขยายการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเชิงพื้นที่เริ่มด้วยการเสริมพันธมิตรภาคเอกชนเพื่อพัฒนาห่วงโซ่มูลค่าร่วมกับชุมชน บริษัทบางแห่งได้ช่วยเหลือชาวบ้านในการทำธุรกิจ และวางแผนที่จะถ่ายโอนความเป็นเจ้าของคืนให้กับชาวบ้านเมื่อถึงเวลาที่เหมาะสม มูลนิธิปิดทองหลังพระฯ ได้ดำเนินโครงการเชิงพื้นที่ไปทั้งหมด 17 โครงการใน 10 จังหวัด ภายในระยะเวลา 3 ปี รวมถึงโครงการน้ำขนาดเล็ก 142 โครงการใน 46 จังหวัด ซึ่งในการดำเนินโครงการที่กล่าวมาข้างต้นนั้น มหาวิทยาลัยที่มีชีวิตของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ได้จัดอบรมอาสาพัฒนาชุมชนเพื่อขยายแนวทางการพัฒนาตามตำราแม่ฟ้าหลวงไปทั่วทุกพื้นที่ชนบทในประเทศไทย

4. คอยดูกับวาระการพัฒนากที่ยั่งยืน ค.ศ. 2030

เปิดรับความซับซ้อนและมิติที่หลากหลาย

การบูรณาการการพัฒนาทุกมิติถือกำเนิดขึ้นที่ดอยตุงในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมา นับว่าตรงกับเป้าหมายของวาระการพัฒนาที่ยั่งยืนแห่งสหประชาชาติ ค.ศ. 2030 ผลลัพธ์ด้านความเป็นอยู่ที่ดีและด้านสิ่งแวดล้อมจากผลการดำเนินงานของโครงการพัฒนาโดยดุษฎีฯ สอดคล้องกับทิศทางของวาระแห่งสหประชาชาติในอีก 13 ปีข้างหน้า แรงกายแรงใจที่มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ และรัฐบาลไทยได้ทุ่มเทลงไปเพื่อขยายผลการพัฒนาตามตำราแม่ฟ้าหลวงฯ ซึ่งมุ่งลดความยากจน เสริมสร้างการพัฒนาชนบท และรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อม เป็นหนึ่งในปัจจัยที่ช่วยขับเคลื่อนประเทศไทยสู่การเจริญเติบโตอย่างยั่งยืนในทศวรรษหน้า

คอตุง: แรงแบบดาลใจสู่วาระแห่งค.ศ. 2030

แนวคิดที่ว่าด้วยการพัฒนามนุษย์เป็นประเด็นสำคัญที่ช่วยให้เข้าใจมุมมองของประชาคมโลกต่อการพัฒนา ซึ่งนับเป็นการตอบรับว่า ความมั่งคั่งของประชาชาติมาจากประชาชน โดยจุดประสงค์หลักของการพัฒนาต้องมุ่งไปที่การสร้างเงื่อนไขที่ทำให้ผู้คนมีอายุยืน สุขภาพดี และมีชีวิตที่สร้างสรรค์ มากกว่าการพัฒนาที่เชื่อว่าการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเป็นทางออกเดียวที่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น การพัฒนามนุษย์ควรเป็นแนวทางที่เพิ่มทางเลือก เสรีภาพ และพัฒนาศักยภาพของคน เพื่อให้ทุกคนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ตลอดจนสามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรและความรู้ที่จำเป็นได้

แนวคิดที่ว่าด้วยการพัฒนาศักยภาพของคน เพื่อให้เขา “ทำ” และ “เป็น” สร้างแรงบันดาลใจและถูกบรรจุลงในวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. 2030 ซึ่งเป็นแผนงานยิ่งใหญ่เพื่อโลกใบใหม่ที่ดีกว่าเดิม (การพัฒนาคน สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและความมั่งคั่ง สันติภาพและความยุติธรรม และความเป็นหุ้นส่วนการพัฒนา) วาระการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. 2030 ประกอบด้วยเป้าหมายที่เป็นสากลและมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งได้รับการขยายเพิ่มเติมต่อจากเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2558 ประเทศสมาชิกของสหประชาชาติทุกประเทศได้รับรองวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. 2030 ในการประชุมสมัชชาสหประชาชาติระดับสูง โดยให้คำมั่นว่าจะดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน 17 เป้าหมาย และ 169 เป้าหมายย่อย เพื่อมีส่วนร่วมใน “เส้นทางที่ทุกคนร่วมเดินเพื่อการเปลี่ยนแปลงโลกสู่หนทางที่ยั่งยืนและแข็งแกร่งพร้อมกันในทุกสภาพ”

คอตุงได้พลิกโฉมจากโลกแห่งความอยู่รอดมาสู่โลกแห่งความพอเพียง หัวใจของความสำเร็ของคอตุง คือ การทำให้กลุ่มผู้เปราะบางที่สุดกลายเป็นผู้รับผิดชอบและตัดสินใจการพัฒนาด้วยตนเองได้ ซึ่งช่วยย้ำความจำเป็นของการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการพัฒนาจนกลายเป็นแนวคิดที่เป็นที่ยอมรับกันอยู่ทั่วไปทุกวันนี้ ผลลัพธ์ของโครงการพัฒนาคอตุงฯ ได้ส่งตรงสู่ความเป็นอยู่ที่ดีของผู้คน ความมั่นคงและสันติภาพของประเทศชาติ

เป้าหมายของวาระแห่งสหประชาชาติยังบูรณาการ 3 มิติแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ในขณะที่โครงการพัฒนาคอตุงฯ นอกจากบูรณาการงานทั้ง 3 มิติแล้ว ยังคำนึงถึงความต้องการที่แตกต่างของคนหลากหลาย และความ ต้องการของคนรุ่นหลังด้วย

- ความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อมช่วยให้คน โดยเฉพาะกลุ่มผู้เปราะบางที่สุด สามารถเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติได้ โดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมที่จะลดความต้องการและความจำเป็นพื้นฐานของตนเองลงไปตลอดระยะเวลา 3 ทศวรรษของประสพการณ์การปฏิบัติงานที่คอตุง ของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ที่ดำเนินงานด้วยความเชื่อมั่นว่า สุขภาพของคน เศรษฐกิจ ความเจริญก้าวหน้า และความสมานฉันท์ในชุมชนล้วนมีความเกี่ยวข้องกับคุณภาพดิน น้ำ อากาศ และป่าอย่างแยกจากกันไม่ได้ การบริหารจัดการการใช้ประโยชน์พื้นที่เป็นป่าอนุรักษ์ ป่าใช้สอย ป่าเศรษฐกิจ ที่ทำกินและที่อยู่อาศัย และโครงสร้างสาธารณูปโภค ด้วยกระบวนการที่ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและการใช้ ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ในการลงสำรวจพื้นที่นั้นช่วยให้ชุมชนสามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติโดยไม่เบียดเบียนกัน ยิ่งไปกว่านั้น การฟื้นฟูธรรมชาติยังจำเป็นต่อการพัฒนาป่าเศรษฐกิจไปพร้อมกัน เพราะป่าเศรษฐกิจเป็นพื้นฐานของกิจกรรมการสร้างรายได้ ทำให้ชาวบ้านมีรายได้มั่นคง อย่างต่อเนื่องเมื่อคนได้ประโยชน์จากป่า คนก็ดูแลป่า
- การปรับกิจกรรมพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการของบุคคลในช่วงอายุที่แตกต่างกัน จะต้องคำนึงถึงช่วงชีวิตและธรรมชาติของแต่ละวัย ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการส่งเสริมการเปลี่ยนรูปแบบชีวิตครอบครัวและหน้าที่การทำงาน การสะสมสินทรัพย์ และช่วยเชื่อมโยงความขาดแคลนในอดีตเข้ากับภูมิคุ้มกันในปัจจุบันที่จะช่วยพัฒนาขีดความสามารถให้คนได้เป็นอย่างดีที่ปรารถนา โครงการพัฒนาคอตุงฯ คำนึงถึงความต้องการและความเสี่ยงของเด็ก (โดยเน้นการลดความยากจน โภชนาการ การศึกษา และสุขภาพ) เยาวชน (การฝึกอบรม การศึกษา และอาชีพการงาน) เด็กและสตรี (การดูแลเด็กเล็กเพื่อให้สตรีสามารถทำงานได้ และการดูแลรักษาโรคภัยไข้เจ็บ) ผู้ใหญ่ (การสร้างรายได้ สิทธิ การเข้าถึงงาน) และผู้สูงอายุ (การดูแลและสุขภาพ หลักประกันรายได้) การให้ความสำคัญกับเด็กเป็นสิ่งจำเป็น เนื่องจาก 5 ปีแรกของมนุษย์ส่งผลอย่างมากต่อพัฒนาการด้านอื่น ๆ ตลอดชีวิต ซึ่งการให้ความสำคัญในประเด็นนี้จะช่วยหยุดไม่ให้เกิดการถ่ายทอดความยากจนจากรุ่นสู่รุ่น

การมุ่งพัฒนาคนที่ด้อยดงเพื่อให้สามารถรับมือและเข้าใจรากเหง้าของปัญหาว่า ทำไมชาวบ้านจึงเข้าไปพัวพันกับกิจกรรม และการค้าผิดกฎหมาย ทำให้ด้อยดงกลายเป็นตัวอย่างให้ผู้นำทางการเมืองทั้งในและต่างประเทศ รวมถึงนักปฏิบัติการพัฒนา ได้พิจารณาวิธีการใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม จากแค่ออกแบบกิจกรรมล่วงหน้าแล้วนำไปปฏิบัติ และการประเมินผล ที่คำนึงถึงความมั่นคงเพียงด้านเดียว ทำให้เข้าใจถึงการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา ความซับซ้อนของปัญหา ดังนั้น ทางแก้ไขต้องเป็นมากกว่าแนวคิดอันเกิดจากอุปทานที่ขาดการคิดคำนวณรอบด้านและการใช้ทฤษฎีการสร้างความสำเร็จเปลี่ยนแปลงแบบไม่เป็นเหตุเป็นผล

การน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

กระบวนการพัฒนาที่เกิดขึ้นที่ด้อยดงและงานพัฒนาของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ได้น้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของ พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มาปรับใช้ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกระบวนการทัศน์ใหม่ และเป็นทฤษฎีอ้างอิงสำหรับการวางยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อกำจัดความยากจนในประเทศไทย รวมถึงเป็นกรอบความร่วมมือ ระหว่างประเทศเพื่อสนับสนุนประเทศกำลังพัฒนาในการนำวาระค.ศ. 2030 ไปปฏิบัติ (ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน)

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักคิดที่สนับสนุนความมั่นคงทางเศรษฐกิจมากกว่าการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่รวดเร็ว แต่ขาดการควบคุม แนวคิดนี้เน้นให้เห็นประโยชน์ของความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจโดยหลีกเลี่ยงความเสี่ยงที่มากเกินไป ซึ่งอาจนำไปสู่ความไม่เท่าเทียมและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่รู้คุณค่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งเสริมให้ สังคมมีภูมิคุ้มกันต่อผลกระทบด้านลบของโลกาภิวัตน์ จัดเป็นแนวคิดที่มีบทบาทในการรักษาสถิติการเจริญเติบโตของ ประเทศไทยมานานนับทศวรรษ และเป็นหลักการสำคัญในการดำเนินงานด้านการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทยในปัจจุบัน

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอประมาณ ความมีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน โดยมีเงื่อนไขของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อยู่บนหลักการของความรู้และคุณธรรม ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นแนวทางการดำเนินงาน การพัฒนาที่นำมาใช้กับพื้นที่ด้อยดง

- แนวคิดเรื่อง**ความพอประมาณ**ถูกสอดแทรกอยู่ในเป้าหมายยาวของโครงการพัฒนาด้อยดงฯ ที่เน้นให้ผลกำไร จากการดำเนินงานมีความสมดุลกับการพัฒนาเศรษฐกิจ การดำเนินงานของโครงการพัฒนาด้อยดงฯ เน้นการตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานของกลุ่มเปราะบางที่สุดในพื้นที่ด้อยดงมาตั้งแต่ต้น เพื่อรับประกันว่า ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะไม่ทิ้งใครไว้เบื้องหลัง
- **ความมีเหตุผล** หรือการใช้ปัญญาประกอบการตัดสินใจ เป็นหนึ่งในจุดเด่นของโครงการพัฒนาด้อยดงฯ เห็นได้จากการถ่ายโอนความรับผิดชอบในการพัฒนากลับคืนไปยังชุมชน ให้ชุมชนเป็นเจ้าของผู้กำหนดอนาคต ของชุมชนเอง
- **การมีภูมิคุ้มกัน** หรือการบริหารจัดการความเสี่ยง นับเป็นแนวคิดที่ฝังรากอยู่ในแนวทางการดำเนินงานที่ด้อยดง โดยการแก้ปัญหาของชาวบ้านเป็นไปด้วยแนวทางที่มีความละมุนละม่อม ความเข้าใจ และนำไปปฏิบัติได้จริง แนวทางดังกล่าวช่วยให้โครงการพัฒนาด้อยดงฯ แก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างที่ส่งผลต่อความยากจนและการขาดโอกาสของกลุ่มชาติพันธุ์ได้เป็นอย่างดี
- ในแง่ของการดำเนินงานด้วยความรู้ การวางแผนงานที่ยืดหยุ่น ช่วยให้พื้นที่สำหรับการทดลองผิดลองถูก การเปิดรับการแก้ไขได้ช่วยเหลือให้เกิดการวิเคราะห์และพัฒนาโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ การทำซ้ำ ช่วยให้โครงการพัฒนาด้อยดงฯ สามารถทดสอบและค้นพบแนวทางแก้ไขใหม่ที่ดีกว่าเดิม โดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น หัวใจหลักในกระบวนการดังกล่าว เช่น ทีมโครงการ ประกอบด้วยชาวบ้านซึ่งแต่เดิมเป็นอาสาสมัครและได้กลายเป็น เจ้าหน้าที่โครงการหรือผู้นำชุมชน ชุมชนและสมาชิกแต่ละครัวเรือนมารวมตัวระดมสมอง เกิดความคิดสร้างสรรค์ แม้เกิดข้อผิดพลาด แต่ได้ใช้ความผิดพลาดให้เป็นโอกาสในการเรียนรู้ให้ทำได้ดีขึ้นกว่าเดิม เป็นต้น
- โครงการพัฒนาด้อยดงฯ ดำเนินงานพัฒนาโดยยึดคุณธรรมและจริยธรรมเป็นเครื่องนำทาง การถ่ายโอนโครงการ และการฟื้นฟูสิทธิและเสรีภาพของชุมชนเป็นไปด้วยจริยธรรมอันลึกซึ้ง ชาติพันธุ์บนด้อยดงได้รับการปฏิบัติอย่าง เท่าเทียม และเจ้าหน้าที่โครงการฯ ทุกคนทราบดีว่า ตนเองมีหน้าที่ช่วยเกิดการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน เท่านั้น ศักยภาพและความสามารถที่แท้จริงต้องมาจากตัวชุมชนเอง

โครงการพัฒนาโดยดุงฯ เป็นโครงการระยะยาวที่มุ่งแก้ไขปัญหาทุกมิติของการพัฒนามนุษย์ หลักการและแนวทางการพัฒนา สามารถนำไปเผยแพร่และปรับใช้ในพื้นที่ที่มีบริบทและสภาพเศรษฐกิจและสังคมต่างกัน เช่นเดียวกับที่มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ได้ดำเนินโครงการที่เมียนมา อังกานีสถาน และอินโดนีเซีย รวมถึงพื้นที่ต่าง ๆ ในประเทศไทย ยุทธศาสตร์แผนพัฒนาที่มีการบูรณาการและครอบคลุมทุกมิติช่วยให้สามารถเข้าถึงรากเหง้าของปัญหาความยากจน และช่วยเสริมสร้างให้คนสามารถขยับสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมด้วยการสร้างโอกาสในประกอบอาชีพที่สามารถเลี้ยงตนเองได้ ควบคู่กับการส่งเสริมให้ดูแล รักษาสิ่งแวดล้อม โดยดุงจึงเป็นชุมชนตัวอย่างที่พร้อมจะก้าวไปข้างหน้าอย่างยั่งยืน

“ไม่มีใครอยากเป็นคนไม่ดี แต่ที่เขาไม่ดีเพราะไม่มีทางเลือก”

— สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี —

01

บทนำ

เรื่องราวโครงการพัฒนาดอยตุงฯ เป็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงของคนที่เกิดขึ้นในพื้นที่เล็ก ๆ บนดอยนางนอนในภาคเหนือของประเทศไทย ที่ดอยตุง เราจะได้ยินเรื่องราวของผู้คนหลายรุ่นที่ต้องต่อสู้ฝ่าฟันกับความหิวโหย ความยากจน ความโดดเดี่ยว การย้ายถิ่นฐาน และความขัดแย้ง

ดอยตุงยังนำเสนอมิติของการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งได้นำความก้าวหน้าและอนาคตอันเต็มไปด้วยความหวังมาสู่ชาวบ้านในพื้นที่ มิติดังกล่าว ได้แก่ ภาวะผู้นำ แนวทางการทำงานจากล่างขึ้นบน ความยืดหยุ่นในการทำงาน แผนการทำงานที่เป็นขั้นเป็นตอนที่เปิดพื้นที่สำหรับการลองผิดลองถูกได้ ความร่วมแรงร่วมใจลงมือทำอย่างต่อเนื่อง การดึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วนให้เข้ามามีส่วนร่วม และสำคัญที่สุด คือ ใจที่พร้อมปรับเข้าหากลุ่มผู้เปราะบางและปรับตามภูมิสังคมของพื้นที่นั้นๆ

บทความชิ้นนี้นำเสนอเรื่องราวของดอยตุงผ่านคำบอกเล่าของผู้คนที่ใช้ชีวิตอยู่ในช่วงที่ดอยตุงเกิดการเปลี่ยนแปลง ความหวังของผู้คนเหล่านี้ก็กลายเป็นจริงขึ้นมาได้ด้วยเชื่อมั่น ความศรัทธา และความมุ่งมั่นที่จะทิ้งอดีตอันดำมืดไว้เบื้องหลังเพื่อเปิดรับบทใหม่ของชีวิตในทศวรรษหน้า

ประชาคมโลกได้ให้คำมั่นที่จะบรรลุเป้าหมายวาระการพัฒนาที่ยั่งยืนในค.ศ. 2030 ผู้เขียนหวังว่า บทความฉบับนี้จะช่วยนำเสนอหนึ่งในโอกาสให้นักปฏิบัติการพัฒนาและผู้มีอำนาจในการตัดสินใจดำเนินงานพัฒนาที่ยั่งยืนด้วยความจริงใจและไร้วาระซ่อนเร้น กิจกรรมพัฒนาต้องเกิดประโยชน์ร่วมมากกว่าผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม ความสนใจใคร่รู้ที่ก้าวพ้นความเชื่อแบบเหมารวม มีความยืดหยุ่นและความคิดสร้างสรรค์ที่พร้อมปรับเปลี่ยนกรอบการทำงานอันเคร่งครัด และมีความตั้งใจอันแรงกล้าที่จะให้ความสำคัญกับความเป็นอยู่ที่ดีของปวงชน

1.1 คอยตุง: แรบบับคาลใจสู่วาระแห่งค.ศ. 2030

แนวคิดว่าด้วยการพัฒนามนุษย์¹ นับเป็นประเด็นสำคัญที่ช่วยให้เข้าใจมุมมองของประชาคมโลกต่อการพัฒนา² ซึ่งนับเป็นการตอบรับว่า ความมั่งคั่งของประชาชาติมาจากประชาชน และจุดประสงค์หลักของการพัฒนาต้องมุ่งไปที่การสร้างเงื่อนไขให้ผู้คนมีอายุยืน มีสุขภาพดี และมีชีวิตที่สร้างสรรค์

มากกว่าการพัฒนาที่เชื่อว่าการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเป็นทางออกเดียวที่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น การพัฒนามนุษย์ควรเป็นแนวทางที่เพิ่มทางเลือก เสรีภาพ และพัฒนาศักยภาพของคน เพื่อให้ทุกคนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ตลอดจนสามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรและความรู้ที่จำเป็นได้

มิติการพัฒนามนุษย์

ความตอนหนึ่งจาก <http://hdr.undp.org/en/humandev> 1

¹ แนวคิดถูกพัฒนาขึ้นโดยนักเศรษฐศาสตร์ อมรรตยะ เสน และ มาห์บับ อุล ฮัก.

² โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติได้บรรจุแนวคิดเอาไว้ในรายงานการพัฒนามนุษย์ตั้งแต่ฉบับแรกในพ.ศ. 2533.

แนวคิดที่ว่าด้วยการพัฒนาศักยภาพของคนเพื่อให้เขา “ทำ” และ “เป็น” ได้สร้างแรงบันดาลใจและถูกใส่ลงไปในวาระการพัฒนายั่งยืน ค.ศ. 2030 ซึ่งเป็นแผนงานที่ยิ่งใหญ่เพื่อโลกใบใหม่ที่ดีกว่าเดิม (การพัฒนาคน สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และความมั่นคง สันติภาพและความยุติธรรม และความเป็นหุ้นส่วนการพัฒนา) วาระการพัฒนายั่งยืน ค.ศ. 2030 ประกอบด้วยเป้าหมายที่เป็นสากลและมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งได้รับการขยายเพิ่มเติมต่อจากเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2558 ประเทศสมาชิกของสหประชาชาติทุกประเทศได้รับรองวาระการพัฒนายั่งยืน ค.ศ. 2030 ในการประชุมสมัชชาสหประชาชาติระดับสูง โดยให้คำมั่นว่าจะดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนายั่งยืน 17 เป้าหมายและ 169 เป้าหมายย่อย เพื่อมีส่วนร่วมในเส้นทางที่ทุกคนร่วมเดินเพื่อการเปลี่ยนแปลงโลกสู่หนทางที่ยั่งยืนและแข็งแกร่งพร้อมกันในตัวในทุกสภาพ ทุกคนทุกระดับตั้งแต่ผู้มีอำนาจตัดสินใจทางการเมืองไปจนถึงนักกิจกรรมทางสังคม ทุกวาระการตัดสินใจตั้งแต่ในห้องประชุมผู้บริหารไปจนถึงศาลากลางจังหวัด ต้องมองหาแนวคิดใหม่ด้านการพัฒนาเพื่อตอบรับ 17 เป้าหมายของวาระการพัฒนายั่งยืนและความท้าทายที่มวลมนุษยชาติต้องเผชิญในทศวรรษหน้า

การทำให้คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนานับเป็นหัวใจของพระราชดำรัสและพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี หรือ สมเด็จพระราชชนนีของในหลวงรัชกาลที่ 9 สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชนยากจนและขาดโอกาสทุกเชื้อชาติ สัญชาติ และศาสนา หลักการ “ช่วยเขาให้เขาช่วยตัวเอง” เป็นแนวทางหลักในการดำเนินงานการพัฒนายั่งยืนของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ และเป็นแนวทางหลักในการดำเนินงานของโครงการพัฒนาอดอยตุงฯ (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ (คพต.พ.) โครงการพัฒนาแรกของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ซึ่งดำเนินงานโดยการบูรณาการแบบองค์รวม สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเชื่อว่า ชาวบ้านเข้าไปพัวพันกับกิจกรรมผดุงรักษาซึ่งเป็นสาเหตุของการตัดไม้ทำลายป่าเนื่องจากความยากจนและอุปสรรคทางโครงสร้างต่าง ๆ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเคารพทุกคน ทรงไม่ตัดสิน ไม่ตีตรา ทรงให้ชาวบ้านอดอยตุงเป็นเจ้าของกระบวนการพัฒนาของตนเอง ดังที่ ดร.ชานโดร คาลวานี ที่ปรึกษาอาวุโสด้านการวางแผนเชิงกลยุทธ์ของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ได้อธิบายไว้ว่า “สิ่งที่ท่านทำไม่ใช่การให้ภัย เพราะการให้ภัยหมายถึงการยอมรับว่ามีการกระทำผิด แต่เป็นการเคารพศักดิ์ศรีส่วนบุคคล ชาวบ้านได้กลายเป็นจุดศูนย์กลางในการพัฒนา เข้ามามีส่วนร่วม และมีอำนาจในการตัดสินใจ สิ่งนี้คือหัวใจของความสำเร็จของอดอยตุง”³

หลักคิดในการพัฒนาของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงถือว่า ชาวบ้านเป็น “ผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาของตนเองอย่างแท้จริง” และมี “พลังแห่งศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์”⁴ แนวทางที่ใช้ในการพัฒนาจึงต้อง “สนับสนุน และไม่ลงโทษ” ซึ่งหลักคิดนี้สามารถนำไปเป็นแหล่งอ้างอิงเพื่อชี้ให้เห็นว่า การวางแผนเชิงบูรณาการที่ไม่ให้ความช่วยเหลือและลดการให้สิทธิ ถือเป็น การจำกัดศักยภาพ และขีดความสามารถในการเติบโตของมนุษย์

โครงการพัฒนาอดอยตุงฯ และงานส่วนใหญ่ของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ เป็นสิ่งที่พบได้ยากในการดำเนินโครงการระยะยาวท่ามกลางสภาวะที่ความหวังจวนสูญสิ้น โครงการพัฒนาอดอยตุงฯ ช่วยลดความยากจนอย่างมีนัยสำคัญ และไม่ได้มองเพียงว่าความยากจนคือการขาดรายได้หรือสินทรัพย์ แต่ความยากจนเป็นสภาวะอันเกิดจากหลายมิติที่เชื่อมโยงกัน ทำให้คน “ขาดโอกาสและทางเลือก ถูกข่มขู่ซึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์”⁵ แนวทางการพัฒนาของโครงการพัฒนาอดอยตุงฯ จึงมุ่งไปที่การลดความไม่เท่าเทียม พุงเป้าไปที่กลุ่มผู้ที่ขาดแคลน หรือกลุ่มเปราะบางก่อนอันดับแรก ตามหลักการ “ไม่ทิ้งใครไว้เบื้องหลัง” ซึ่งเป็นหนึ่งในเสาหลักที่สำคัญที่สุดของวาระ ค.ศ. 2030⁶

³ จากบทสัมภาษณ์ ชานโดร คาลวานี ที่ปรึกษาอาวุโสมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ สำนักงานใหญ่โครงการพัฒนาอดอยตุง, 30 พฤษภาคม 2560.

⁴ “Enhancing Sustainability by Unlocking the People’s Self-Help”, by Sandro Calvani, on “It takes a village: sustainable livelihoods through a change of people’s mindset in Doi Tung”, Mae Fah Luang Foundation under Royal Patronage, November 2015.

⁵ The Statement for Action to Eradicate Poverty adopted by the Administrative Committee on Coordination in May 1998, quoted in the Report of the Independent Expert on Human Rights and Extreme Poverty (E/CN.4/1999/48) Indicators of Poverty and Hunger.

⁶ “Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development”, A/RES/70/1, Resolution Adopted by the United Nations General Assembly on September 25, 2015.

บทนำ

วาระการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ระบุไว้ว่า เป้าหมายทุกเป้าหมายมีความเชื่อมโยงและแยกออกจากกันไม่ได้ โดยเป็นการกำหนดเป้าหมายที่คำนึงถึงความสมดุลของ 3 มิติแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ดุลยภาพแห่ง 3 มิตินี้แทรกซึมอยู่ในงานทุกส่วนของประสบการณ์การพัฒนาอันยาวนาน 3 ทศวรรษของดอยตุง มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ดำเนินงานด้วยความเชื่อมั่นว่า ความสุขของคน เศรษฐกิจ ความเจริญก้าวหน้า และความสมานฉันท์ในชุมชนล้วนมีความเกี่ยวข้องกับคุณภาพดิน น้ำ อากาศ และป่าอย่างแยกจากกันไม่ได้ (ดังที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ รม.ว. ดิศนัดดา ดิศกุล (คุณชาย)⁷ ได้อธิบายด้วยถ้อยคำที่เข้าใจง่ายไว้ว่า อนาคตควรจะเป็น “เป็นสังคมที่ใส่ใจคนและสิ่งแวดล้อม”⁸

การบูรณาการเป้าหมายวาระการพัฒนาต้องอาศัยสิ่งพื้นฐานที่ผู้ปฏิบัติงานในสายพัฒนาทุกคนต้องมี ความเปลี่ยนแปลงสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในโลกใบนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการ “สอดประสาน” มิติและหน่วยต่าง ๆ ดังที่ได้ระบุไว้ในเป้าหมาย 17.14 ของวาระค.ศ. 2030 การบรรลุแต่ละเป้าหมายต้องทำโดยเล็งเห็นความเชื่อมโยงของผลลัพธ์ร่วมกับเป้าหมายอื่น ๆ ส่งผลให้การวิเคราะห์และการลงปฏิบัติมีความซับซ้อน เนื่องจากต้องคำนึงถึงผลกระทบทางอ้อม การจัดลำดับกิจกรรมอย่างชัดเจนเป็นขั้นเป็นตอน และการวางแนวทางให้กับนโยบายที่ตัดสินใจโดยคำนึงถึงสถานะได้อย่างเสียอย่างในบางกรณี โดยต้องรับประกันว่า “เราจะไม่ใช้มือซ้ายทำลายสิ่งที่มือขวาสร้าง”⁹

ในทางปฏิบัติ ยุทธศาสตร์โครงการและการวัดผลต้องทำครบทุกมิติ ซึ่งแต่ละมิติมีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้งกัน ซึ่งเป็นวิสัยทัศน์ที่ฝังรากลึกอยู่ในเรื่องราวของดอยตุง

ในแง่ดังกล่าว เรื่องราวของดอยตุงนับว่าเต็มไปด้วยศาสตร์และศิลป์แห่งการทดลอง ติดตาม ปรับและพัฒนากระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน จัดสมดุลให้มิติต่าง ๆ เกื้อกูลกันเพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์และสร้างความสุขให้ชุมชนและสิ่งแวดล้อมมากที่สุดภายใต้สถานการณ์ความขัดแย้งและหลังความขัดแย้งอันยากลำบาก (“ดอยตุงเคยถูกเรียกว่าดินแดนสนธยา ไม่ได้ถูกจัดว่าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย”¹⁰) การดำเนินโครงการพัฒนามนุษย์ระยะยาวอย่างครบวงจรได้ก่อให้เกิดผลที่น่าพอใจและยั่งยืน แตกต่างจากการใช้มาตรการด้านความมั่นคงเพียงอย่างเดียว ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายว่า มาตรการดังกล่าวมักถูกนำไปใช้ในสถานการณ์ความขัดแย้ง หลังความขัดแย้ง และสถานการณ์ที่เกิดปัญหาความล้มเหลวในการบริหารจัดการของภาครัฐ

การให้ความสำคัญกับคนทำให้โครงการพัฒนาดอยตุงฯ สามารถจัดการกับปัญหาการเข้าไปพัวพันกับกิจกรรมและเศรษฐกิจผิดกฎหมาย ซึ่งมีสาเหตุมาจากปัญหาเชิงโครงสร้าง และยังสามรถจัดตั้งหน่วยงานเพื่อบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ พัฒนาคูณภาพชีวิต การดำรงชีวิต และคงไว้ซึ่งศักดิ์ศรีของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ต้องใช้ชีวิตอย่างยากจนขั้นแค้น โครงการพัฒนาดอยตุงฯ ควรเป็นตัวอย่างให้ผู้นำทางการเมืองและนักปฏิบัติการพัฒนาได้พิจารณาเพื่อก้าวข้ามแนวคิดดั้งเดิมในการวางนโยบาย การออกแบบโครงการ การลงปฏิบัติและการติดตามประเมินผลในบริบทที่ยากลำบาก

⁷ ประธานกรรมการมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์.

⁸ จากบทสัมภาษณ์ รม.ว. ดิศนัดดา ดิศกุล (คุณชาย) ประธานกรรมการมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ ที่สำนักงานประสานงานโครงการพัฒนาดอยตุง, 26 พฤษภาคม 2560.

⁹ ตัวอย่างเช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ของประเทศไทยได้สอดแทรกหลักการที่ว่า กิจกรรมทางเศรษฐกิจของประเทศไม่ควรส่งผลกระทบต่อด้านอื่น

¹⁰ จากบทสัมภาษณ์ รม.ว. ดิศนัดดา ดิศกุล ประธานกรรมการมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ ที่สำนักงานประสานงานโครงการพัฒนาดอยตุง วันที่ 26 พฤษภาคม 2560

1.2 การน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

“...พอเพียง มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีก คือคำว่าพอ ก็พอเพียงนี้ ก็พอแค่นั้นเอง คนเราถ้าพอในความต้องการก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าประเทศไทยมีความคิดอันนี้...หมายความว่าพอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข”

- พระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตร วันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2541

กระบวนการที่เกิดขึ้นที่ดอยตุงและงานพัฒนาของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ได้น้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมาใช้ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ที่ได้กลายมาเป็นทฤษฎีอ้างอิงสำหรับการวางยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศไทย เป็นหนึ่งในหัวข้อของรายงานการพัฒนามนุษย์ปี 2550 โดยโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Program : UNDP) และยังสามารถกลายมาเป็นกรอบความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อสนับสนุนประเทศกำลังพัฒนาในการนำวาระค.ศ. 2030 ไปปฏิบัติ (ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน)¹¹

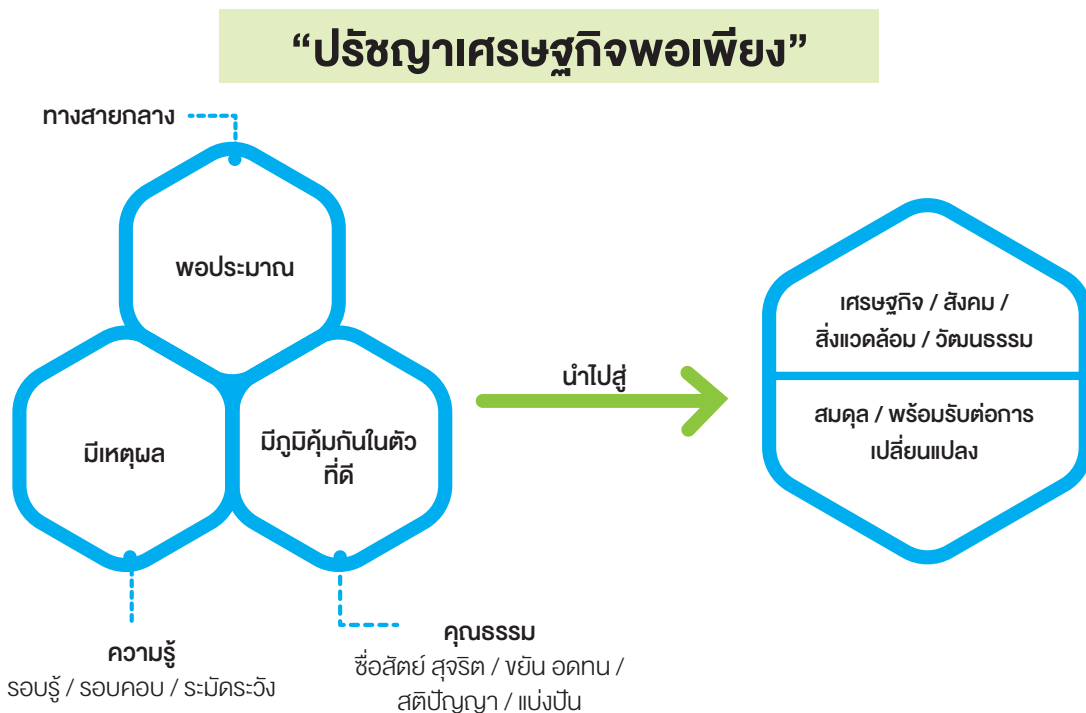
¹¹ “South South in action - Sustainability in Thailand: Experience for Developing Countries”, jointly published by the Royal Thai Government and the United Nations Office for South-South Cooperation (UNOSSC), January, 2017.

บทนำ

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรเสด็จขึ้นครองราชย์ในพ.ศ.2549 ท่านได้เสด็จพระราชดำเนินไปทั่วราชอาณาจักรและทรงเกิดความสนพระราชหฤทัยในการพัฒนาชนบทและปัญหาต่าง ๆ ที่เกษตรกรต้องประสบ ทรงจัดทำโครงการพัฒนาชนบทและทรงศึกษาค้นคว้าจนเกิดเป็น “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ที่สนับสนุนความมั่นคงทางเศรษฐกิจมากกว่าการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่รวดเร็วแต่ขาดการควบคุม แนวคิดนี้เน้นให้เห็นประโยชน์ของความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจโดยหลีกเลี่ยงความเสี่ยงที่มากเกินไป ซึ่งอาจนำไปสู่ความไม่เท่าเทียมและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่รู้คุณค่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งเสริมให้สังคมมีภูมิคุ้มกันต่อผลกระทบด้านลบของโลกาภิวัตน์ จัดเป็นแนวคิดที่มีบทบาทในการรักษาสมดุลการเจริญเติบโตของประเทศไทยมานานนับทศวรรษ และเป็นหลักการสำคัญในการดำเนินงานด้านการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทยในปัจจุบัน

“ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงช่วยยกระดับความเป็นอยู่ของคนด้วยการเน้นให้คนและชุมชนรู้จักใช้ความรู้พึ่งพาตนเอง ช่วยลดความเปราะบาง เสริมสร้างขีดความสามารถให้คนมีทางเลือกและสามารถกำหนดทิศทางชีวิตของตน ซึ่งวิธีการนี้จะช่วยลดความยากจนลงได้ การมีทัศนคติที่ตั้งอยู่บนความพอเพียงจะช่วยให้คนรู้จักพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน และจะไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมหรือใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่รู้คุณค่า แต่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้โดยไม่เบียดเบียนกัน ตลอดจนดูแลรักษาเพื่อให้ธรรมชาติยังอยู่กับเราต่อไปในอนาคต”¹²

รายงานของ โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Programme-UNDP) พ.ศ. 2550 ได้กล่าวถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า¹³ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและแนวคิดการพัฒนามนุษย์ล้วนวางมนุษย์ไว้ที่ศูนย์กลางของการพัฒนา และมุ่งสร้างโอกาสให้คนมีชีวิตที่ดีขึ้น มี 2 ประเด็นที่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงช่วยเสริมให้กับแนวคิดการพัฒนามนุษย์ ได้แก่ หนึ่ง เพิ่มกระบวนการในการวิเคราะห์สถานการณ์ กำหนดจุดประสงค์ วางแผน และตัดสินใจ และสอง ให้ความสำคัญกับการพัฒนาจิตใจและสุขภาพจิต”

¹² Prasopchoke Mongsawad, “The Philosophy of the Sufficiency Economy: A contribution to the Theory of Development”, Asia-Pacific Development Journal - Vol. 17, No. 1, School of Development Economics, National Institute of Development Administration (NIDA), Bangkok, June 2010.

¹³ “Thailand Human Development Report 2007: Sufficiency Economy and Human Development”, Bangkok, 2007

หลักการทรงงาน

1. ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ ให้ได้รายละเอียดที่ถูกต้อง เพื่อการแก้ปัญหาที่ถูกต้อง รวดเร็ว ตรงตามความต้องการของประชาชน
2. ระเบิดจากข้างใน สร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนพร้อมรับการพัฒนา ก่อนนำความเจริญจากภายนอกเข้าไป
3. มองภาพรวม แต่เริ่มแก้ปัญหาที่จุดเล็กๆ หรือปัญหาเฉพาะที่คนมักมองข้าม
4. พัฒนาตามลำดับขั้น สร้างพื้นฐานให้มั่นคงพอสมควรก่อน แล้วค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นต่อไป
5. ปรับตามภูมิสังคม การพัฒนาต้องคำนึงถึงสภาพภูมิประเทศ นิสัยใจคอของคน และวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น
6. ทำงานแบบองค์รวม คิดอย่างองค์รวม หรือมองอย่างครบวงจร มองเหตุการณ์และแนวทางแก้ไขให้เชื่อมโยงกัน
7. ไม่ติดตำรา คิดนอกกรอบ พัฒนาแบบยืดหยุ่นตามสภาพธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และชุมชน ไม่ผูกมัดติดกับวิชาการและเทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสม
8. ประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด ความเรียบง่ายและความประหยัด ทำได้เองในท้องถิ่น ใช้เทคโนโลยีที่ไม่ยุ่งยากนัก ไม่ต้องลงทุนสูง
9. ทำให้ง่าย ทำสิ่งที่ยากให้กลายเป็นง่าย ทำสิ่งที่สลับซับซ้อนให้เข้าใจง่าย
10. บริการรวมที่จุดเดียว เพื่อประโยชน์ของประชาชน ผู้ขอรับบริการ ทั้งยังประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย
11. ขาดทุนคือกำไร การให้และการเสียสละ เป็นการกระทำอันมีผลกำไร คือ ความอยู่ดีมีสุขของราษฎร
12. ความเพียร ทำทุกอย่างโดยมุ่งมั่นไม่ย่อท้อ
13. ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ เข้าใจธรรมชาติ ใกล้ชิดกับธรรมชาติ จะแก้ไขธรรมชาติต้องใช้ธรรมชาติช่วยเหลือ
14. ใช้ธรรมปราบอธรรม ใช้ความเป็นไปและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติแก้ปัญหาและเปลี่ยนแปลงภาวะที่ไม่ปกติให้เป็นปกติ
15. ปลุกป่าในใจคน การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติให้กลับคืนมา ต้องปลูกจิตสำนึกรักฟื้นป่าให้แก่คนเสียก่อน
16. ประโยชน์ส่วนรวม ทำเพื่อส่วนรวม เมื่อส่วนรวมอยู่ได้ตนเองก็อาศัยอยู่ในส่วนรวมนั้นได้
17. การพึ่งตนเอง เมื่อมีอาชีพและฐานะเพียงพอจะพึ่งพาตนเองได้ ย่อมสามารถสร้างความเจริญในระดับสูงขึ้นต่อไปได้
18. พอยุ่พอกิน พัฒนาขั้นพอยุ่พอกินก่อน แล้วจึงขยายขยายให้มีขีดสมรรถนะที่ก้าวหน้าต่อไป
19. เศรษฐกิจพอเพียง พอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร
20. ทำงานอย่างมีความสุข และมีความสุขในการทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น
21. การมีส่วนร่วม รับฟังความคิดเห็นอย่างฉลาด เพื่อระดมสติปัญญาและประสบการณ์หลากหลายมาช่วยให้สำเร็จ
22. ความซื่อสัตย์ สุจริต จริ่งใจต่อกัน ความสุจริตและความมุ่งมั่นเท่านั้น จึงจะทำงานสำคัญยิ่งใหญ่ที่เป็นคุณ เป็นประโยชน์แท้จริงได้สำเร็จ
23. รู้-รัก-สามัคคี รู้ปัญหาและวิธีแก้ รักที่จะคิดวิเคราะห์ก่อนลงมือปฏิบัติ สร้างพลังสามัคคี เพื่อแก้ปัญหาาร่วมกันให้ลุล่วง

จาก "หลักการทรงงาน 23 ข้อเพื่อ 1 เป้าหมาย คือ ประโยชน์สูงสุดของประชาชน"

บทนำ

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอประมาณ ความรู้ และความมีเหตุผล โดยมีเงื่อนไขของการตัดสินใจ และดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อยู่บนหลักการของความรู้และคุณธรรม ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นแนวทางการดำเนินงานการพัฒนาที่ดอยตุง

- แนวคิดเรื่อง**ความพอประมาณ**ถูกสอดแทรกอยู่ในเป้าหมายยาวของโครงการพัฒนาดอยตุงฯ ที่เน้นให้ผลกำไรจากการดำเนินงานมีความสมดุลกับการพัฒนาเศรษฐกิจ การดำเนินงานของโครงการพัฒนาดอยตุงฯ เน้นตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานของกลุ่มเปราะบางที่สุดในพื้นที่ดอยตุงมาตั้งแต่ต้น เพื่อรับประกันว่า ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะไม่ทิ้งใครไว้เบื้องหลัง “ต้องหยุดความไม่รู้จักพอที่มากกับทุนนิยม แต่ก่อนคนกู้เงินไปซื้อข้าวไปเรียนหนังสือ แต่ตอนนี้กลับยอมเป็นหนี้ เพื่อเอาเงินไปซื้อสิ่งที่ไม่จำเป็น คนต้องเปลี่ยนนิสัยให้รู้จัก “พอ” ไม่ต้องไปพึ่งพาคนอื่น เรื่องนี้ต้องสอนกัน ต้องปลูกฝังให้เข้าไปอยู่ในระดับดีเอ็นเอทางการใช้จ่าย”¹⁴
- **ความมีเหตุผล** หรือการใช้ปัญญาประกอบการตัดสินใจ เป็นหนึ่งในจุดเด่นของดอยตุงฯ ที่โครงการพัฒนาดอยตุงฯ ถ่ายโอนความรับผิดชอบในการพัฒนากลับคืนไปยังชุมชน ให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดอนาคตของชุมชนเอง หัวใจสำคัญของความสำเร็จ คือ การให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางของกระบวนการเปลี่ยนแปลง ด้วยการให้ชุมชนมีส่วนร่วม และเป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจในการพัฒนา เจ้าหน้าที่โครงการฯ ทุกคนทราบดีว่า ตนเองมีหน้าที่ช่วยเกิดการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนเท่านั้น ศักยภาพและความสามารถที่แท้จริงต้องมาจากตัวชุมชนเอง
- **ภูมิคุ้มกัน** หรือการบริหารจัดการความเสี่ยง นับเป็นแนวคิดที่ฝังรากอยู่ในแนวทางการดำเนินงานที่ดอยตุง โดยการแก้ปัญหาของชาวบ้านเป็นไปด้วยแนวทางที่มีความละมุนละม่อม ความเข้าใจ และนำไปปฏิบัติได้จริง แนวทางดังกล่าวช่วยให้โครงการพัฒนาดอยตุงฯ แก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างที่ส่งผลกระทบต่อความยากจนและการขาดโอกาสของกลุ่มชาติพันธุ์ได้เป็นอย่างดี
- การดำเนินงานด้วยความรู้ การวางแผนงานที่ยืดหยุ่น ช่วยให้พื้นที่สำหรับการทดลองผิดลองถูก การเปิดรับการแก้ไข ช่วยเอื้อให้เกิดการวิเคราะห์และพัฒนาโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ การทำซ้ำ ช่วยให้โครงการพัฒนาดอยตุงฯ สามารถทดสอบและค้นพบแนวทางแก้ไขใหม่ที่ดีกว่าเดิม โดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหัวใจหลักในกระบวนการดังกล่าว เช่น ทีมโครงการ ประกอบด้วยชาวบ้านซึ่งแต่เดิมเป็นอาสาสมัครและได้กลายเป็นเจ้าหน้าที่โครงการหรือผู้นำชุมชน ชุมชนและสมาชิกแต่ละครัวเรือนมารวมตัว “ระดมสมอง เกิดความคิดสร้างสรรค์ เกิดข้อผิดพลาด แต่ได้ใช้ความผิดพลาดให้เป็นโอกาสในการเรียนรู้ให้ทำได้ดีขึ้นกว่าเดิม”¹⁵ กระบวนการดังกล่าวมีความเข้มข้นเป็นพิเศษในช่วงลงปฏิบัติโครงการ โดยทีมพัฒนาสังคม ทีมภาคสนาม และทีมบริหารจัดการองค์ความรู้ทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด และยังมีการสำรวจข้อมูลเศรษฐกิจและสังคมประจำปี (ซึ่งยังทำอยู่จนถึงปัจจุบัน) รายครัวเรือนอย่างละเอียดเพื่อติดตามความคืบหน้าระดับครัวเรือน หมู่บ้าน และชุมชน
- โครงการพัฒนาดอยตุงฯ ดำเนินงานโดยมีคุณธรรมและจริยธรรมเป็นเครื่องนำทาง¹⁶ การถ่ายโอนโครงการ และการฟื้นฟูสิทธิและเสรีภาพของชุมชนเป็นไปด้วยจริยธรรมอันลึกซึ้ง ดังที่คุณชายกล่าวไว้ว่า “กลุ่มชาติพันธุ์ได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมในที่สุด”

¹⁴ จากบทสัมภาษณ์ ม.ร.ว. ดิศน์ดดา ดิศกุล ประธานกรรมการมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ ที่สำนักงานประสานงานโครงการพัฒนาดอยตุงฯ วันที่ 26 พฤษภาคม 2560.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน.

¹⁶ “South South in action - Sustainability in Thailand: Experience for Developing Countries”, jointly published by the Royal Thai Government and the United Nations Office for South-South Cooperation (UNOSSC), January, 2017.

เมื่อเปรียบเทียบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับแนวคิดอื่นๆ ในเรื่องการใช้ชีวิต แนวคิดที่ได้รับความนิยมในวงการพัฒนาที่ยั่งยืนในช่วงที่ผ่านมา เช่น “สุ้มค กอเซ” (Sumak Kawsay) (ชนกลุ่มอาซัวร์) และ “ชีอิร์ วารัส” (Shiir Waras) (“เบวียน บีบีร์” หรือชีวิตที่ดี) ของประเทศเอกวาดอร์ แนวคิด “ซูมา กามาญา” (Suma Qamaña) (ชนกลุ่มไอมารา) “ซูมัค กากูไซ” (Sumac Causai) (ชนกลุ่มคิชา) ของประเทศโบลิเวีย “ความสุขมวลรวมประชาชาติ” (Gross National Happiness) ของประเทศภูฏาน แนวคิด “บาลู วาลา” (Balu Wala) (ชนกลุ่มคูนายาลา) ของประเทศปานามา และ “ญานเด เรโก” (Ñande Reko) (ชนกลุ่มกวาราณี) ของประเทศปารากวัย ซึ่งล้วนแต่เป็นแนวทางการพัฒนาทางเลือกที่ยั่งยืน แนวคิดทั้งหมดที่กล่าวมานั้นการปฏิบัติในระดับชุมชนโดยให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นและความสมดุลทางนิเวศวิทยา ซึ่งเป็นเสาหลักของความสำเร็จของกระบวนการพัฒนาที่ค่อยๆ

1.3. มุลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์:

กระบวนการขับเคลื่อนให้เกิดการระเบิดจากภายในของชุมชนและพื้นที่เพื่อรับมือกับความท้าทายในการพัฒนาทั้งในและต่างประเทศ

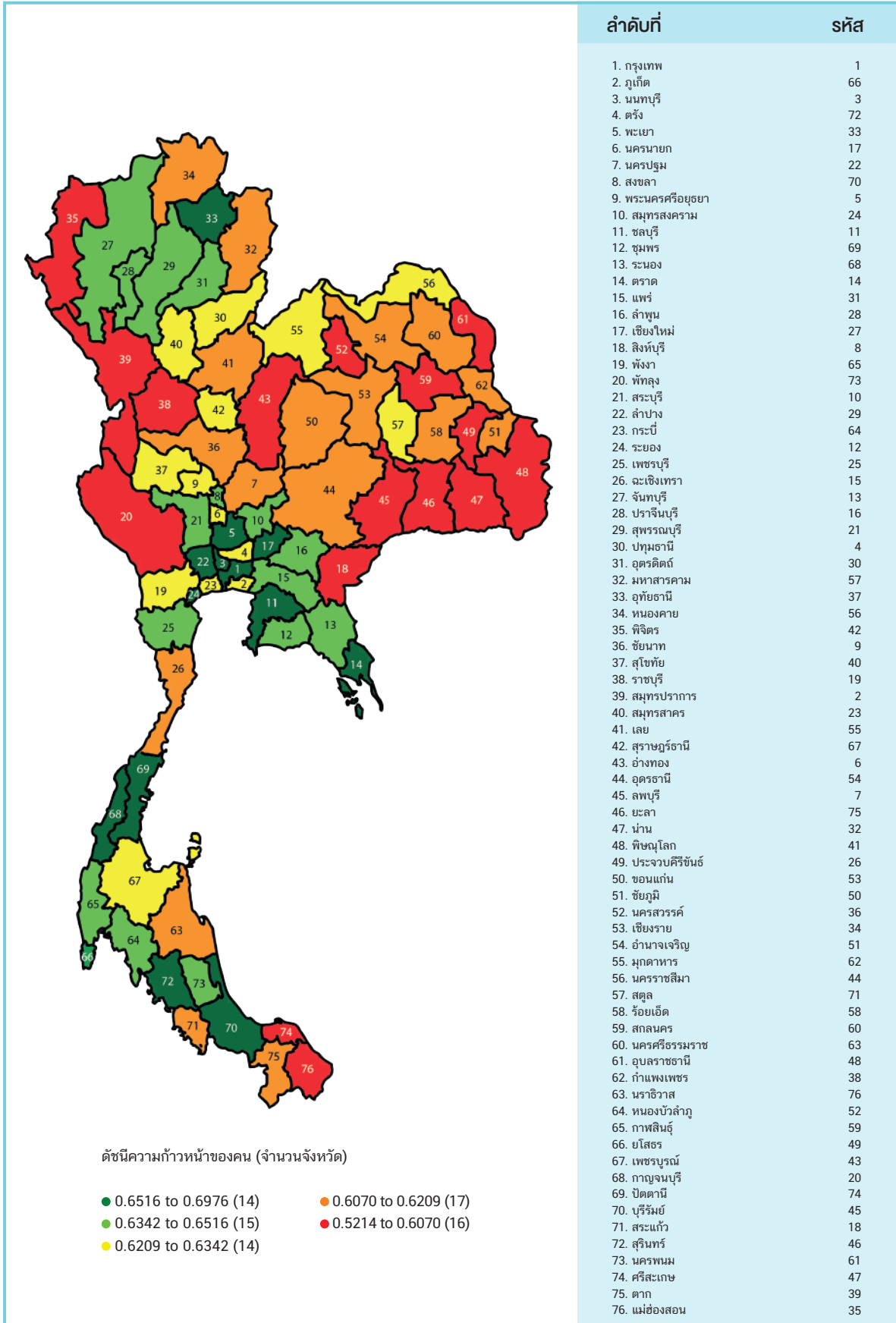
มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ ก่อตั้งขึ้นเมื่อพ.ศ. 2515 ตามพระราชดำริของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เพื่อช่วยเหลือชนกลุ่มชาติพันธุ์¹⁷ ชื่อของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ เกิดจากภาพที่ชาวบ้านเห็นสมเด็จพระเจ้าเสด็จฯ มาเยี่ยมเยือนพสกนิกรด้วยเฮลิคอปเตอร์พระที่นั่ง ซึ่งเป็นเพียงวิถีเดินทางเดียวสำหรับการไปพื้นที่ห่างไกล ชาวบ้านจึงเปรียบท่านเสมือนเสด็จมาจากฟ้า และกล่าวขานพระนามท่านว่า “แม่ฟ้าหลวง” เมื่อพ.ศ. 2528 มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ขยายขอบเขตงานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจและสังคมของชาวเขาและชาวพื้นราบที่อยู่ห่างไกล รวมทั้งฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม พร้อมวิสัยทัศน์ในการเป็นตัวอย่างโครงการพัฒนาที่ยั่งยืนในประเทศไทย

เมื่อพิจารณาความท้าทายในการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทยในอดีตที่ผ่านมาและในอนาคต แนวทางการพัฒนาชนบทในรูปแบบดังกล่าวมีความเหมาะสม โดยเส้นทางของประเทศไทยสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนกำลังมาถึงจุดเปลี่ยนที่สำคัญ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พ.ศ. 2561-2580 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ได้เน้นย้ำพันธกิจต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และเรียกร้องให้มีการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้เกิด “การพัฒนาที่พอเหมาะ เป็นเหตุเป็นผล และอยู่บนทางสายกลาง”¹⁸

¹⁷ รายงานประจำปี 2558 มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์

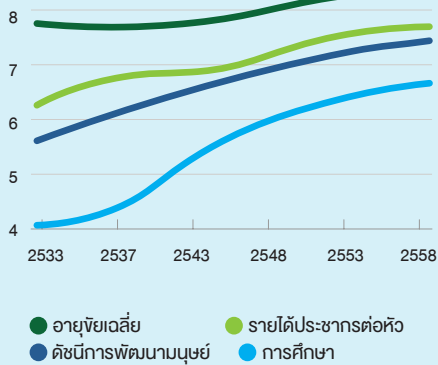
¹⁸ “South-South in action - Sustainability in Thailand: Experience for Developing Countries”, jointly published by the Royal Thai Government and the United Nations Office for South-South Cooperation (UNOSSC), January, 2017.

บทนำ

ดัชนีความก้าวหน้าของคน (Human Achievement Index - HAI) การจัดอันดับรายจังหวัด - รายงานการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประเทศไทย พ.ศ.2557

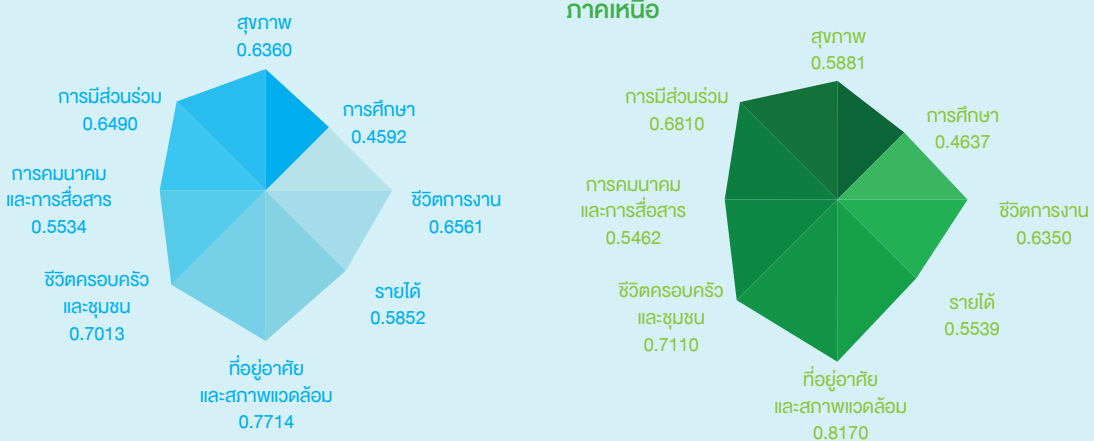
ภาพที่ 1: แนวโน้มดัชนีการพัฒนามนุษย์ในมิติต่าง ๆ พ.ศ. 2533-2558

ดัชนีการพัฒนามนุษย์บ่งชี้ว่า ประเทศไทยจัดอยู่ในลำดับสูงของ “ประเทศที่มีการพัฒนามนุษย์ในระดับกลาง” ประเทศไทยได้ก้าวหน้าอย่างมากในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา การเข้าถึงสาธารณสุขเพิ่มขึ้นจนถึงระดับบริการถ้วนหน้า ชาวไทยทั้งหญิงและชายมีอายุยืนขึ้น เด็กสามารถเข้าถึงการศึกษาได้มากขึ้น อัตราการเข้าเรียนสูงขึ้น และมีระยะเวลาเข้ารับการศึกษายาวขึ้น ระดับรายได้เฉลี่ยเพิ่มขึ้นอย่างมาก ระดับความยากจนลดลง ระดับการเคลื่อนย้ายและการเชื่อมโยงเพิ่มขึ้น และอัตราการว่างงานอยู่ในระดับที่น้อยมาก¹⁹

แม้ประเทศไทยจะมีความก้าวหน้าด้านการพัฒนามนุษย์ที่น่าทึ่ง แต่ก็ยังพบความท้าทายในหลายด้าน โดยเฉพาะในมิติที่เกี่ยวข้องกับความไม่เท่าเทียมระหว่างกลุ่มคนร่ำรวยในเมืองกับกลุ่มคนยากจนในชนบท

ภาพที่ 2.1 ดัชนีความก้าวหน้าของคนประเทศไทยแบ่งตามมิติ

ดัชนีความก้าวหน้าของคนประเทศไทยและภาคเหนือจากโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ - รายงานการพัฒนามนุษย์ของประเทศไทย พ.ศ.2557

ความไม่เท่าเทียมทางรายได้และความมั่นคง ยังอยู่ในระดับสูง เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศที่ใกล้เคียงกันในอัตราร้อยละ 20 ของดัชนีการพัฒนามนุษย์ของประเทศ²⁰ แม้จะมีการจ้างงานต่ำ ระดับการลงทุนของภาครัฐและเอกชนก็ยังมีน้อย จำนวนครัวเรือนที่เป็นหนี้มีปริมาณเท่าเดิม แต่มีปริมาณหนี้เฉลี่ยสูงขึ้น และปริมาณครัวเรือนที่มีสตรีและผู้สูงอายุเป็นเจ้าของบ้านก็มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเช่นกัน

¹⁹ “Thailand Human Development Report 2014: Advancing Human Development Through the ASEAN Community”, UNDP, Bangkok, 2014.

²⁰ “Briefing note on the 2016 Human Development Report for Thailand”, UNDP, Bangkok, 2016 (found at http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/es/THA.pdf)

บทนำ

พบปัญหาด้านคุณภาพการศึกษาของประเทศ เช่น ประสิทธิภาพการเรียนรู้ที่โรงเรียนและผลการทดสอบสติปัญญา (ไอคิว) ลดลง และยังพบความไม่เท่าเทียมเรื่องการศึกษาโดยมีระดับผลกระทบต่อแต่ละจังหวัดและกลุ่มประชากรไม่เท่ากัน ซึ่งเป็นปัญหาในอนาคตเมื่อต้องการสร้างการพัฒนาในท้องถิ่นและดึงดูดการลงทุนจากภายนอก²¹

ปัญหาสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมที่เกิดจากความเจริญรุ่งเรืองได้ “ทวีความรุนแรงขึ้นเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ²²” ความเปราะบางต่อภัยพิบัติธรรมชาติมีมากขึ้น ความแตกต่างของแต่ละจังหวัด “ค่อนข้างอยู่ในระดับคงที่” โดยที่ไม่พบความเปลี่ยนแปลงของลำดับจังหวัดในด้านดัชนีความก้าวหน้าของคนมากนักนับตั้งแต่โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติจัดทำดัชนีขึ้นในพ.ศ. 2542 เพื่อวัดความก้าวหน้าของการพัฒนามนุษย์ใน 8 มิติหลัก²³

แนวทางการพัฒนาของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ได้คำนึงถึงความท้าทายของการพัฒนาประเทศไทยในประเด็นดังกล่าวเป็นอย่างดี และยังคงดำเนินงานพัฒนาด้วยแนวทางที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางซึ่งสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของในการพัฒนาให้กับชุมชน แนวทางดังกล่าวต้องใช้เวลาทำความเข้าใจประเด็นปัญหาและความท้าทายในแต่ละบริบทชุมชน หรือ “วิเคราะห์และตัดสินใจด้วยข้อมูลที่ทำการค้นคว้ามาอย่างดี ภายใต้หลักคิดที่เชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์²⁴

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ตระหนักและเข้าใจพลวัตของการพัฒนา และเล็งเห็นความสำคัญของการรับมือกับปัญหาและคาดการณ์ความท้าทายใหม่ ๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อ มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ จึงได้จัดวางยุทธศาสตร์ใหม่เพื่อเพิ่มขีดความสามารถของหน่วยงานธุรกิจเพื่อสังคม ให้สามารถตอบสนองต่อบัจจัยภายนอกด้านต่าง ๆ เช่น ความเปลี่ยนแปลงในตลาด และตอบรับความจำเป็นในการพัฒนาการบริหารจัดการองค์ความรู้และขีดความสามารถภายในองค์กรอย่างเต็มศักยภาพ

ด้วยความสำเร็จของโครงการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และประสบการณ์ 30 ปีในการปฏิบัติงานพัฒนา มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ กลายเป็นที่สนใจของกลุ่มคนในวงการการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งในและต่างประเทศ ปัจจุบันอยู่ระหว่างดำเนินโครงการพัฒนาในประเทศไทยหลายจังหวัด และยังมีโครงการในประเทศอัฟกานิสถาน เมียนมา และอินโดนีเซีย รวมถึงโครงการอื่น ๆ ในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงอีกด้วย

²¹ “Thailand - Systematic Country Diagnostic: Getting Back on Track - Reviving Growth and Securing Prosperity for All”, World Bank, April 2017 (found at <http://www.worldbank.org/en/country/thailand/publication/thailand-systematic-country-diagnostic-getting-back-on-track-and-reviving-growth>).

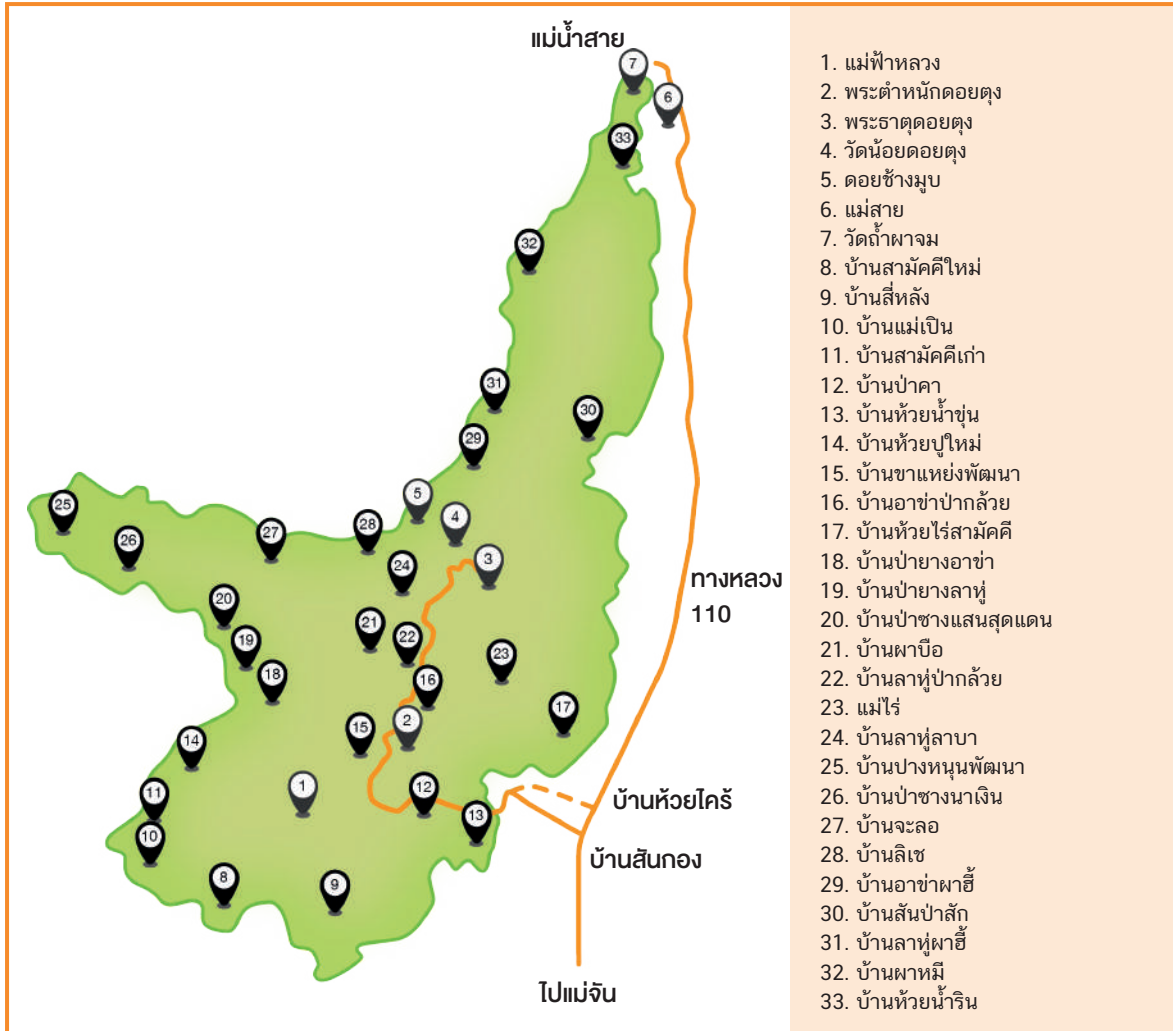
²² “Thailand Human Development Report 2014: Advancing Human Development Through the ASEAN Community”, UNDP, Bangkok, 2014.

²³ สุขภาพ การศึกษา ชีวิตการงาน รายได้ ที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม ชีวิตครอบครัวและชุมชน การคมนาคมและการสื่อสาร และการมีส่วนร่วม

²⁴ เรื่องเดียวกัน

02

เส้นทางแห่งความยั่งยืน
สู่การเตรียมความพร้อม
เพื่อรับมือต่อการ
เปลี่ยนแปลง: กรณีศึกษา
โครงการพัฒนา
คอยตุงฯ

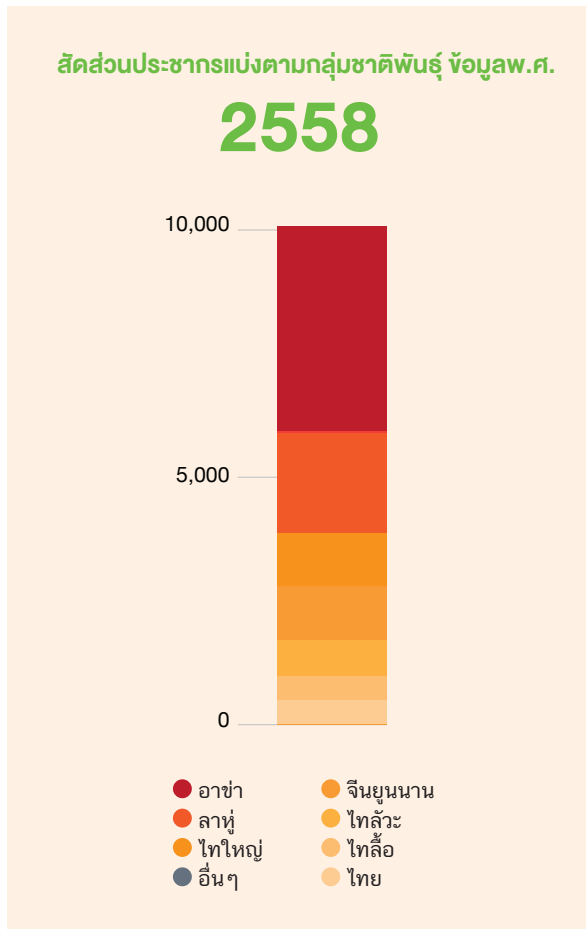

โครงการพัฒนาดอยตุงฯ ดำเนินการมาเป็นระยะเวลากว่า 30 ปีในพื้นที่อำเภอแม่ฟ้าหลวงและอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ครอบคลุมพื้นที่ 150 ตารางกิโลเมตร ระยะทาง 24 กิโลเมตรตลอดแนวชายแดนระหว่างประเทศไทยและประเทศเมียนมา มีประชากรทั้งหมด 10,399²⁵ คน แบ่งเป็น 29 หมู่บ้านและ 6 กลุ่มชาติพันธุ์หลัก พื้นที่โครงการทั้งหมดตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ที่จัดสรรให้กับชาวบ้าน เพื่อป้องกันการซื้อขายที่ดินในเขตพื้นที่โครงการพัฒนาดอยตุงฯ

เมื่อพ.ศ. 2531 สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงริเริ่มโครงการพัฒนาดอยตุงฯ ซึ่งเป็นโครงการต้นแบบของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ

²⁵ ข้อมูลจากแบบสำรวจเศรษฐกิจและสังคมโครงการพัฒนาดอยตุงฯ ปีพ.ศ. 2558.

2.1. ชีวิตก่อนจะมีโครงการพัฒนาคอยตุงฯ

เรื่องของช่านานู อภิสุนทรกุล เกษตรกร

ภาพทิวทัศน์คอยตุงนอนจากบ้านไม้ 2 ชั้นแบบอาข่าดั้งเดิมสวยจนลืมหายใจ บ้านไม้หลังนี้เป็นของปู่ย่าตายายของช่านานู ช่านานูเป็นคนบ้านอาข่าปากกล้วย หมู่บ้านตั้งอยู่ไม่ไกลจากสำนักงานประสานงานโครงการพัฒนาคอยตุงฯ พื้นที่เขาแห่งนี้อยู่ห่างจากชายแดนเมียนมาเพียง 5 กิโลเมตร ช่วงระยะเวลา 30 ปีที่คอยตุงนอนได้ถูกพลิกฟื้นพื้นที่เขียวชอุ่มกลับคืนมานั้น นับเป็นเวลาที่ดีสักนักหากเทียบกับช่วงชีวิตของผู้เฒ่าผู้แก่ที่ยังคงจดจำภาพอดีตอันรกร้างแห่งแล้งของคอยตุงได้อยู่ชัดเจน

ปัจจุบันช่านานูอายุ 68 ปี เขาเริ่มช่วยงานในไร่ตั้งแต่อายุ 5 ขวบพร้อม ๆ กับพี่น้องอีก 4 คน “บ้านผมทำจากไม้ไผ่ มุงใบตาล สมัยก่อนเราปลูกข้าวโพด ข้าว ถั่ว เลี้ยงหมูเลี้ยงไก่ แล้วก็ปลูกฝิ่นด้วย ฝิ่นเอาไปขายหรือใช้เป็นยาก็ได้ ต้องตื่นตอนตี 4 แล้วก็เดินเท้าชั่วโมงครึ่งเพื่อไปไร่ ไร่อยู่ไกลบ้าน เพราะบนเขาปลูกฝิ่นได้ดีกว่า”

การปลูกฝิ่นได้แพร่ขยายเข้ามาทางภาคเหนือของประเทศไทยหลังจากสงครามฝิ่น (พ.ศ. 2382-2485) ซึ่งเป็นที่พำนักของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น แม้ว (ม้ง) เย้า (เมี่ยน) ซึ่งแต่เดิมมาจากมณฑลยูนนานและมณฑลเสฉวน รวมถึงกลุ่มอาข่า ล่าหู่ และลีซู ในช่วงต้นศตวรรษที่ 21 ชนกลุ่มต่าง ๆ อพยพหนีความผันผวนทางการเมืองในจีน

ตอนได้มายังภาคเหนือของประเทศไทย และตั้งรกรากอยู่บนภูเขาที่ระดับความสูง 1,000 เมตรจากระดับน้ำทะเล ซึ่งเป็นแหล่งที่ฝิ่นเติบโตได้ดี²⁶ หลังจากการปฏิวัติในประเทศจีน รัฐบาลเหมา เจ๋อตุงได้มีนโยบายขจัดการปลูกฝิ่นให้หมดสิ้นไปจากประเทศจีน ส่งผลให้การปลูกฝิ่นขยายไปยังประเทศไทยและประเทศลาว ซึ่งมีสภาพภูมิประเทศที่ฝิ่นเจริญเติบโตได้ดี และมีความทนทานต่อศัตรูพืช

²⁶ Ronald R. Renard, “Opium reduction in Thailand 1970-2000: A thirty year journey”, UNDCP, Bangkok 2001.

เมื่อชานาญยังเด็ก การปลูก ขาย และการสูบฝิ่นเป็นสิ่งถูกกฎหมายในประเทศไทยจนถึงพ.ศ. 2499 ภาษีฝิ่นสร้างรายได้ให้รัฐบาลไทยมากกว่า 1 ใน 3 ของภาษีอากรทั้งหมด แม้ภายหลังฝิ่นได้กลายเป็นสิ่งผิดกฎหมาย แต่กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกลเกินกว่าที่ภาครัฐเข้าถึงก็ยังคงปลูกและขายฝิ่นให้กลุ่มลักลอบค้ายาเสพติดที่มีกองกำลังอยู่ในพื้นที่อยู่เช่นเดิม หนึ่งในผู้ค้าสำคัญคือ ขุนสำเจ้าพ่อค้ายาเสพติดที่มีแหล่งกบดานในเมียนมา หรือทางตะวันออกเฉียงใต้ของคอยตุง และยังมีผู้ซื้อจากเชียงรายและกรุงเทพฯ เช่นกัน “เราไม่กลัวเขานะ เวลาเรามีฝิ่นขายเขาก็ซื้อทุกที”

ชานาญเล่า “พวกกองกำลังเอาปืนให้เราด้วย เราก็รู้สึกเป็นพวกเขา ขุนสำมาเยี่ยมแฉนี้บ่อย ตำรวจกับทหารนี่ไม่เคยเห็นเลย”

ในเวลานั้น กลุ่มวัวและกักมันตั้งที่เคยเป็นส่วนหนึ่งของกองทัพปฏิวัติแห่งชาติจีนตรึงกองกำลังและมีอิทธิพลอยู่ในพื้นที่ ไม่ไกลจากหมู่บ้านคือที่ตั้งของกาดคอยตุงซึ่งในปัจจุบันได้กลายเป็นสถานที่ค้าขายงานหัตถกรรมและผลผลิตทางการเกษตรของชาวบ้าน จะมีก็เพียงแต่ก้านสาขาของต้นไม้ใหญ่หน้ากาดเท่านั้นที่เคยได้เป็นพยานรู้เห็นการค้าฝิ่นและอาวุธภายใต้ร่มเงาของมัน

หมู่บ้านที่ตั้งอยู่ค่อนข้างห่างไกลทางดินดอย ทำให้ต้องใช้ชีวิตท่ามกลางความรุนแรงและความหวาดกลัวมากกว่าที่อื่น ถึงชาวบ้านจะมีอาวุธอยู่ในมือ แต่พวกเขาก็หวาดกลัวเพราะโดนตำรวจชุกกรโซก รีดไถเพียงเพราะไม่มีบัตรประจำตัวประชาชนยามที่ชาวบ้านได้ยินเสียงตำรวจบุกเข้ามาในหมู่บ้าน “ก็ต้องรีบวิ่งหนีเข้าป่า นอนในป่าคืนหนึ่งแล้วค่อยกลับมาที่หมู่บ้าน²⁷” นอกจากนี้ยังมีปัญหาการลักขโมย ลักลอบค้ายาเสพติด (โดยเฉพาะเวลาที่ขนส่งยาบหลังลา) และการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ปัญหาเหล่านี้ทำให้มีความรุนแรงอยู่ทั่วทุกหนแห่ง ชานาญเล่าต่อว่า “เวลาเจ้าพ่อยาเสพติด กลุ่มกองกำลังและกลุ่มลักลอบค้ายาเสพติดเขาทะเลาะกัน พวกเขาก็ยิงกันเองแล้วก็ฝังศพทิ้ง”

จากการบินสำรวจทางอากาศขององค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization of the United Nations-FAO) พบว่า ป่าไม้ประเทศไทยอยู่ในสภาพเสื่อมโทรมอย่างรุนแรง ช่วง พ.ศ. 2493 กรมป่าไม้จึงเข้ามาทำงานปลูกป่าบนพื้นที่คอยตุง ถือเป็นหน่วยงานรัฐเพียงหนึ่งเดียวที่อยู่ในพื้นที่ในช่วงเวลาดังกล่าว การทำไร่หมุนเวียนของกลุ่มชาติพันธุ์ทำให้ป่าไม้ ดิน แหล่งน้ำ และระบบนิเวศเสื่อมโทรมอย่างรุนแรง กรมป่าไม้มองว่า การทำไร่หมุนเวียนเป็นการทำลายทรัพยากรที่ดินและป่าไม้

ชานาญและลัดดา ประมาณปีพ.ศ. 2513

²⁷ จินตนา นาคิเชตร. 2560. ผู้ใหญ่บ้านห้วยน้ำซุ่น, สัมภาษณ์, 3 มิถุนายน

กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่บนภูเขาที่มีวัฒนธรรมประเพณีและศาสนาที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม แต่ต้องอยู่อย่างหวาดระแวง เพราะพวกเขาถูกเจ้าหน้าที่รัฐมองว่าเป็นกลุ่มต่างด้าวที่คอยก่อวุ่น สร้างความไม่สงบ และต่อต้านรัฐบาล

การใช้ชีวิตในสภาพแวดล้อมดังกล่าวไม่ใช่เรื่องง่ายเลย ผู้หญิงในหมู่บ้านใช้เวลาถึง 40-50 นาทีเพื่อเดินลงเขาไปตักน้ำจากแม่น้ำ และเดินหอบขึ้นเขากลับมาที่หมู่บ้าน เวลาจะทำอาหารก็ต้องจุดไฟติดเตาในกระท่อมไม้ไผ่ตามวิถีดั้งเดิมแบบโบราณ “ตอนกลางคืนเราก็จุดไฟในใช้แทนไฟ” ชำนาญเล่า เปลวไฟที่เกิดจากการเผาไหม้ย่างไม้ส่องสว่างได้ดี แต่ก็มีควันดำที่เป็นพิษลอยออกมาด้วย

ชำนาญนั่งอยู่ที่ระเบียงบ้านที่หมู่บ้านอาซาปากาลัย

เนื่องจากข้าวเป็นพืชที่เก็บเกี่ยวได้ปีละครั้ง ปริมาณผลผลิตขึ้นอยู่กับสภาพลมฟ้าอากาศที่ไม่แน่นอน และไม่สามารถเพิ่มผลผลิตโดยไม่มีการพัฒนาชลประทานหรือเสริมปัจจัยการผลิตทางการเกษตร เช่น ปุ๋ย ด้วยเหตุนี้ทำให้ชาวบ้านมีข้าวไม่เพียงพอสำหรับบริโภคตลอดปี ความยากจนเหล่านี้ส่งผลให้แต่ละครอบครัวต้องหันไปพึ่งพิงฝิ่น และการทำไร่หมุนเวียน เช่นเดียวกับชำนาญเองที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงจรรยาบรรณนี้ได้ ชำนาญเล่าต่อว่า ชาวบ้านแทบจะไม่ได้ติดต่อกับโลกภายนอก ไม่มีถนนตัดเข้าหมู่บ้าน “จะไปไหนมาไหนต้องเดินเอา แถวนี่มีรถอยู่คนเดียว จะไปไหนก็ไม่สะดวก แล้วก็พูดภาษาไทยไม่ได้ด้วย” สภาพทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม ศาสนา และภาษาที่แตกต่าง กลายเป็นอุปสรรคปิดกั้นทำให้ไม่สามารถติดต่อกับคนอื่นนอกพื้นที่ได้ ชาวบ้านในพื้นที่ดอยสูงจึงถูกจำกัดให้ต้องอาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกล และไม่มีทางเลือกในการประกอบอาชีพมากนัก

การสื่อสารระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ก็เป็นเรื่องยากเช่นกัน “ไม่ค่อยมีคนแต่งงานข้ามเผ่าหรอก...เขาต้องรู้จักพ่อแม่ก่อน” ชุมชนที่ดอยสูงใกล้ชิดและรู้จักกันทั่วถึง “ที่หมู่บ้านมีอยู่ 100 ครอบครัว 42 ครอบครัวเป็นญาติผมเอง” ในช่วงเวลาดังกล่าว ชนกลุ่มอาซา ล่าหู่ ไทใหญ่ ไทลื้อ และลัวะ จำนวนมากอพยพหนีภัยความขัดแย้งจากเมียนมาเข้ามาในดอยสูง

แห้งไม้ที่ชาวบ้านผูกติดกับไถเพื่อใช้จ่ายแทนค่าบริการรักษาพยาบาล ท่อนไม้จะถูกนำไปเผาเมื่อหมอสมนไพรเสียชีวิตลง

คนดอยสูงสมัยนั้นเข้าไม่ถึงการศึกษา “ไม่เคยไปโรงเรียนเลย” ชำนาญกล่าว และก็ไม่ถึงระบบสาธารณสุขด้วยเช่นกัน ชาวบ้านทำคลอดกันเองที่บ้าน โดยมีญาติพี่น้องช่วยกันทำ “กลัวว่าถ้าไปโรงพยาบาลแล้วจะถูกตำรวจจับ ไม่มีเงิน เพราะไม่มีบัตรประชาชน และกลัวก็ไม่มีเงินจ่ายค่ารักษาพยาบาลด้วย” ทางเลือกเดียวของชาวบ้านสมัยนั้นคือ “หมอสมนไพร” ซึ่งยังคงให้บริการรักษาคนไข้ในชุมชนจนถึงทุกวันนี้

อำพล อภิสุนทรกุล อายุ 76 ปี และภรรยา ทิพวรรณ อภิสุนทรกุล ทั้งคู่เป็นหมอสมนไพรในสวนที่บ้านปลูกพืชสมุนไพรวัวถึง 70-80 ชนิด อำพลเริ่มเป็นหมอสมนไพรตั้งแต่อายุ 16 ปี พ่อแม่และปู่ย่าตายายเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ที่ตกทอดกันมาหลายรุ่นของตระกูลให้แก่อำพล

“ก็ต้องทำอะไรด้วย เพราะเป็นหมอย่างเดียวเงินไม่พอใช้” อ่าพลกล่าว แ่งไม้ที่แขวนเรียงรายเป็นแนวอยู่บนระเบียงคือสิ่ง ที่ชาวบ้านใช้จ่ายแทนค่ารักษาพยาบาล “เวลาเมียผมไปรักษาคน เขาก็เอาไก่ผูกกับท่อนไม้แล้วมาจ่ายเป็นค่าจ้าง ไก่ช่วย ดูดเอาสิ่งเลวร้ายออกจากคน”

อ่าพลและทิพวรรณสามารถรักษาโรค “ตั้งแต่สาวกะเบือยันเรือรบ กระจุกหัก แกลบติดคอก็รักษามาแล้ว เวลาแกลบติดคอ นี้ต้องร่ายมนต์ถึงจะเอาออกมาได้ โดนเจ้าป่าเจ้าเขาทำเจ็บก็รักษาได้ ใช้พืช 3 อย่างที่ปลูกในสวนนี้แหละ เดียวนี้ คนไม่ค่อยมารักษาแล้ว ยกเว้นจะมีกระจุกหักกับเป็นอัมพาต คนเขาไปหาหมอที่อนามัยแถวนี้แทน อนามัยเขารักษาฟรี”

“ทุกคนสูบฝิ่นหมด พ่อผมก็สูบ เพื่อนผมก็สูบ” ชำนาญเล่าอดีตพร้อมกับทอดสายตามองออกไปนอกระเบียง “ผมสูบฝิ่น อยู่ 21 ปีกว่า เริ่มสูบตอนอายุ 18 ตอนนั้นใช้ฝิ่นแก้อาเจียน แสบปาก แล้วสูบไปสูบมาก็เลยติด” “สูบฝิ่นแล้วจะช้ำเกียจ เรียวแรง จะทำอะไรก็ไม่มี เพื่อนบ้านก็ว่า เคยซื้อฝิ่นสูบจนไม่มีเงินกินข้าว เมียโกรธมากเลย”

เรื่องของอรรณ สุภณอำนวยกิจ พนักงานโรงทอผ้า

อรรณเป็นคนบ้านพาบือ สตรีอายุ 48 ปี ผู้มุ่งมั่น เด็ดเดี่ยวคนนี้ปัจจุบันทำงานที่ศูนย์ผลิตและจำหน่ายงานมือ ของโครงการพัฒนาคอตุงฯ อรรณจำได้ดีว่าความเป็นอยู่ที่ ดอยตุงสมัยนั้นยากลำบากเพียงใด ครอบครัวของ อรรณใช้อุปกรณ์ตามมีตามเกิดปลูกข้าว ข้าวโพด เก็บเกี่ยวผลผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน “สมัยก่อนต้อง กินข้าวกับน้ำแกงใส่มะละกอ แล้วช่วยแม่ตำข้าวในครก กระเดื่อง เนื้อสัตว์ต้องซื้อแยก นาน ๆ ที่จะได้กินไม่ถึงเดือน ละครั้ง เนื้อแพง และไม่ค่อยมีคนขายด้วย”

อรรณ ขณะกำลังทำงานอยู่ในแผนกควบคุมคุณภาพโรงทอผ้า

“ตอนอายุ 9 ขวบแม่บอกให้เริ่มทำงานหาเลี้ยงครอบครัว ได้แล้ว ต้องย้ายไปปลูกบ้านที่ใหม่ทุก ๆ 5 ปีเพราะต้อง เปลี่ยนที่ทำไร่ คนในชุมชนช่วยกันเผาป่าก่อนแล้วค่อยทำไร่ เราไม่มีกรรมสิทธิ์ที่ดิน ผู้ใหญ่บ้านเป็นคนจัดสรรให้ ตอนนั้นจะช่วยกันก็ยังลำบาก ทุกคนจนกันหมด”

“บ้านที่อยู่ตอนนั้นทำจากไม้ไฟแล้วก็มุงหญ้าคา ต้องเปลี่ยนหญ้าทุกปี เปลี่ยนแต่ละทีใช้เวลาเยอะมาก แต่ละวันต้องเดิน ไปตักน้ำที่แม่น้ำวันละ 2 รอบ อาบน้ำ ซักผ้าก็ที่แม่น้ำ เวลาจะเข้าห้องน้ำก็เดินเข้าไปในป่าเอา”

อรรณมีลูก 4 คน ปัจจุบันเธออาศัยอยู่กับลูกสาวที่เป็นครูโรงเรียนบ้านขาแข้งพัฒนา ที่มีการเรียนการสอน แบบมอนเตสซอรี “ลูกสาวอยากกลับมาสอนที่ดอยตุงเพราะเขาได้รับความช่วยเหลือจากที่นี่ตั้งแต่เขายังเล็ก เขาอยากทำ ประโยชน์ให้คนอื่นในชุมชนบ้าง”

อรรณไม่เคยเรียนหนังสือ ไม่เคยถูกสอนให้อ่านหรือเขียนหนังสือเลย “ตอนนี้ลูกสาวเขาก็มีชีวิตของเขาแล้ว ก็ไม่ยอม ใ้เขาต้องมานั่งคอยสอนเราอ่านหนังสือ” เธอกล่าว “สมัยก่อน โรงเรียนมีอยู่ที่เดียว ไม่มีภารโรง ผู้อำนวยการก็ไม่มี ก็เลยไม่มีใครไปเรียน พ่อแม่ฉันก็สอนฉันทำไร่ทำนา เย็บผ้าทอผ้า ฉันก็รู้เรื่องการปลูกพืช เก็บของป่า เห็นป่า”

เมื่ออายุได้ 19 ปี อรรณแต่งงาน และย้ายเข้าไปอยู่บ้านสามี เธอต้องทำอาหารให้สามี พ่อแม่และน้องชายน้องสาวของสามี “อยู่ที่นั่นต้องอดทนมาก” เธอรู้สึกโดดเดี่ยวและไม่มีอิสระ ออกไปพบปะผู้คนไม่ได้ และยังคงถูกห้ามไม่ให้คุยกับชายอื่น หลังแต่งงาน เพราะชุมชนของเธอ “ห้ามผู้หญิงที่แต่งงานแล้วไปพูดคุยกับชายอื่น และมีความเชื่อที่ว่า ผู้หญิงที่แต่งงาน มากกว่า 1 ครั้งถือว่าเป็นคนมีปัญหา ไม่เป็นที่ยอมรับของชุมชน”

เรื่องของมยุรา สีลาวงศ์กรกุล ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

มยุรา สตรีชาวอาข่าอายุ 57 ปี เคยประกอบอาชีพครู และปัจจุบันเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน มยุราเล่าให้ฟังว่าชีวิตของผู้หญิงดอยตุงสมัยก่อนยากลำบากเพียงไร หลายครอบครัวมองว่าลูกสาวเป็นสินค้า และส่งลูกสาวไปค้าประเวณีเพื่อความอยู่รอด²⁸ ซึ่งผู้หญิงและเด็กที่ค้าประเวณีมักจะถูกกดขี่ “โดยเฉพาะจากตำรวจ ที่มักจะมาไถเงิน ยึดเงินไปหมด” ส่วนผู้หญิงคนไหนที่มีรายได้ก็มักถูกตราหน้าไปโดยปริยายด้วยว่า หาเงินได้จากการค้าประเวณี “ผู้หญิงที่มีเงินก็จะถูกส่งเสียไปค้าประเวณีนอกพื้นที่²⁹” การค้าประเวณีนอกดอยตุงได้นำเชื้อเอชไอวีหรือโรคเอดส์เข้ามาสู่พื้นที่ ทำให้โรคระบาดอย่างรวดเร็ว “สมัยก่อนคนไม่มีความรู้เรื่องการมีเพศสัมพันธ์อย่างปลอดภัย คนสนใจแค่หาเงินมาเลี้ยงครอบครัว”

มยุราให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า “ที่ดอยตุงมีคนเสียชีวิตด้วยโรคเอดส์ทุกเดือน คนไม่ได้รับการรักษาและไม่เข้าใจเรื่องสุขอนามัยของผู้หญิง อัตราการเสียชีวิตของแม่และเด็กตอนนั้นจึงสูงมาก”

มยุรา ขณะทำงานอยู่ที่บ้าน

“จนถึงทุกวันนี้ ผู้หญิงดอยตุงที่อายุเกิน 50 ปีหลายคนอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ เพราะไม่เคยไปโรงเรียน เขาก็เลยไม่ค่อยเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชนกัน” มยุราเป็นชาวอาข่า แต่สามีเป็นชาวลานู ปัจจุบันเธออาศัยในหมู่บ้านลานู “สมัยก่อนผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัว ผู้หญิงต้องเชื่อฟังสามี สามีเป็นคนตัดสินใจเรื่องค่าใช้จ่ายและเรื่องที่ดิน ผู้หญิงสมัยนั้นแต่งงานกันตอนอายุ 16-17 ปี ไม่มีอำนาจการตัดสินใจ โดยเฉพาะในครอบครัวชาวอาข่าที่ผู้ชายเป็นใหญ่ คนอาข่ามองว่าผู้ชายสำคัญกว่า เพราะผู้ชายประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ได้ และหลังแต่งงานไปแล้วก็ยังใช้นามสกุลเดิม” ยิ่งไปกว่านั้น ชายชาวอาข่าสามารถมีภรรยาได้หลายคนอีกด้วย “ลึก ๆ แล้วเราในฐานะผู้หญิง รู้สึกอึดอัดมาก” มยุรากล่าว

“สมัยนั้นผู้ชายเอาแต่นอนหลับฝันอยู่บ้าน ไม่ทำงานทำการ ผู้หญิงต้องออกไปทำงานหาเลี้ยงครอบครัว ถ้าไม่มีญาติช่วยดูลูก ก็ต้องเอาลูกไปทำไร่นาด้วย แม่ของมยุราก็ทำงานหนักกว่าพ่อ พ่อกับแม่ทำไร่นาทั้งคู่ แต่แม่ต้องทำงานบ้านทุกอย่างด้วย”

²⁸ Ikujiro Nonaka, “Doi Tung Development Project in Golden Triangle: for the Sustainable Alternative Livelihood Development”, Graduate School of the International Corporate Strategy, Hitotsubashi University, November 2010.

²⁹ บทสัมภาษณ์อรุณญา อภิเสถียรพงศ์, ที่หมู่บ้านลานา, 25 พฤษภาคม 2560.

2.2. สามารถวรรษแห่งการเสริมสร้างการพัฒนาในคอยตุง

“แม่ฟ้าหลวง” มาเยือน

ที่คอยตุง ทุกคนยังคนรำลึกถึงสมเด็จพระเจ้าและแนวคิดของท่าน เพราะหากไร้ซึ่งท่านและพระปณิธานของท่านแล้ว ชีวิตความเป็นอยู่ของคนคอยตุงคงแตกต่างจากปัจจุบันมาก

สมเด็จพระเจ้าเสด็จมาคอยตุง เมื่อมีพระชนมายุ 87 พรรษา การขับเคลื่อนงานพัฒนาต่าง ๆ เริ่มขยับเยื่อนไปพร้อมกับปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งกลายมาเป็นหัวใจสำคัญของความสำเร็จโครงการ

- **ภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง**ซึ่งประสานชุมชนในพื้นที่คอยตุงเข้ากับหน่วยงานรัฐทั้ง 35 หน่วยงาน ขับเคลื่อนโดยทีมพัฒนามูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ เพื่อพลิกโฉมคอยตุงมาตลอดระยะเวลา 30 ปี
- ความสามารถในการวางรากฐานกระบวนการพัฒนาคอยตุงโดยเน้นให้ความสำคัญด้าน**สุขภาพ การศึกษา และความเป็นอยู่**
- สร้าง**สาธารณูปโภคพื้นฐาน** ได้แก่ ถนน ไฟฟ้า ถังเก็บน้ำ และสาธารณูปโภคต่าง ๆ ที่ช่วยให้ชุมชนเข้าถึงบริการพื้นฐานได้
- การนำหลักการพัฒนาของสมเด็จพระเจ้าไปปฏิบัติจริง
- ราชวงศ์ไทยได้รับความเคารพนับถือจากประชาชนชาวไทย ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจของกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่คอยตุง ขจัดกิจกรรมและกลุ่มผู้กระทำผิดกฎหมาย ทำให้เกิดพลวัตทางสังคมและเศรษฐกิจ สังคมจึงพัฒนาควบคู่กับเศรษฐกิจที่เจริญเติบโตก้าวหน้าไปพร้อมกัน
- **เจ้าหน้าที่รัฐลงพื้นที่เป็นประจำ** ทำให้สามารถปลดอาวุธในพื้นที่ได้ ตลอดจนสามารถสร้างการปกครองด้วยหลักนิติธรรมโดยไม่ต้องใช้มาตรการปราบปรามกดขี่แต่อย่างใด

แนวคิดของสมเด็จพระเจ้าที่เป็นรากฐานการขับเคลื่อนงานพัฒนาของโครงการพัฒนาคอยตุงฯ คือ ความเชื่อว่าทุกคนเป็นคนดี มีศักยภาพ และมีศักดิ์ศรี “ทุกคนเกิดมาเท่ากัน แต่ไม่ใช่ทุกคนที่จะได้รับโอกาสพัฒนาความดีที่ติดตัวมาแต่กำเนิดอย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้น การขาดโอกาสจึงเป็นรากเหง้าของปัญหาจำนวนมาก”³⁰

แนวคิดดังกล่าวได้กลายมาเป็นแนวทางการวางยุทธศาสตร์และการดำเนินงานของโครงการพัฒนาคอยตุงฯ เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าทรงเชื่อในหลักประชาธิปไตย ทรงให้เกียรติคนที่ทำงานให้ท่าน ทรงมีความคิดเชิงวิพากษ์ มีเหตุผล มีผล และทรงเปิดรับความรู้ใหม่ ๆ อยู่เสมอ ซึ่งทีมพัฒนาได้รับการถ่ายทอดและปลูกฝังคุณลักษณะเหล่านี้ การทำงานพัฒนาต้องเรียบง่าย ทำได้จริง เป็นเหตุเป็นผล คำนึงถึงองค์รวม บูรณาการทุกภาคส่วน ทันท่วงที³¹ และไม่เลือกปฏิบัติ (เชื้อชาติ ศาสนา สัญชาติ)

³⁰ Mae Fah Luang Foundation under Royal Patronage, “The Social Transformation Model for the 21st Century”, at the “The Mae Fah Luang”, Sasin Journal of Management, Chulalongkorn University, 2010.

³¹ Ikujiro Nonaka, “Doi Tung Development Project in Golden Triangle: for the Sustainable Alternative Livelihood Development”, Graduate School of the International Corporate Strategy, Hitotsubashi University, November 2010.

ความสำคัญของการมีเป้าที่ชัดเจน: แนวทางการพัฒนาของคอยตุงที่ยึดคนเป็นศูนย์กลาง

“ทำงานอย่านึกว่าทำเพื่อท่านนะ ... ให้ทำงานเพื่อประชาชนที่เดือดร้อนจริงๆ”

- สมเด็จพระราชาธิบดีจกนโรทรามาธิบดีแห่งประเทศบรูไน

คอยตุงได้เปลี่ยนจาก “โลกแห่งการเอาตัวรอดและความยากจนแร้นแค้นสู่โลกแห่งความพอเพียง”³² ผ่านแนวทางการพัฒนาที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางเพื่อแก้ไขปัญหาปากท้อง ช่วยให้คนพ้นจากความยากจน ควบคู่กับการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม สร้างโอกาสและเพิ่มความสามารถให้คนบรรลุซึ่งที่สุดแห่งศักยภาพของตน³⁴ หัวใจของความสำคัญของคอยตุง คือ การทำให้กลุ่มผู้เปราะบางที่สุดกลายเป็นผู้รับผิดชอบและตัดสินใจการพัฒนาของตนเองได้ ซึ่งนับเป็นการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในด้านการพัฒนาทั้งในคอยตุงและนอกพื้นที่ ผลลัพธ์ที่ได้แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงในชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้คน ตลอดจนเกิดความสงบสุขและสันติภาพในพื้นที่ ซึ่งแตกต่างจากโครงการพัฒนารูปแบบอื่นๆ ที่ดำเนินการในพื้นที่ที่ประสบปัญหาความยากจน ความขัดแย้ง และการละเมิดกฎหมายเช่นเดียวกัน แต่กลับให้ความสำคัญเรื่องความมั่นคง การใช้มาตรการควบคุม และปัจจัยอื่น ๆ มากกว่าประโยชน์ที่จะตกถึงมือของผู้คน ดังนั้นไม่แปลกที่จะได้ผลลัพธ์การพัฒนาที่แตกต่างออกไป

หนึ่งในผลลัพธ์ที่เห็นได้ทันตา คือ ชุมชนต้องมีอำนาจในการตัดสินใจ เพื่อให้เขาเป็นผู้รับผิดชอบการพัฒนาของตนเอง ชุมชนต้องมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มการพัฒนา ดังที่ ม.ร.ว.ดิศนัดดา ดิศกุล อธิบดีราชเลขาธิการในสมเด็จพระราชาธิบดีจกนโรทรามาธิบดีแห่งประเทศบรูไน กล่าวไว้ว่า “จุดสำคัญของการเริ่มต้นที่ดี คือ ให้อำนาจการตัดสินใจและสร้างความเชื่อใจ โดยนักพัฒนาต้องใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับชาวบ้าน กิน นอน ทำอะไรเหมือน ๆ กัน ต้องลงไปเดินในพื้นที่แล้วสอบถามปัญหาต่างๆ ในชุมชน เมื่อพูดแล้วต้องลงมือทำจริง ถ้าขึ้นนี้ออกคำสั่งอย่างเดียวก็ไม่มีใครให้ความร่วมมือด้วย”

แนวทางการพัฒนาแบบองค์รวมเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ในวาระการพัฒนายั่งยืนแห่งสหประชาชาติ ค.ศ. 2030 และเป็นส่วนหนึ่งของวิสัยทัศน์โครงการพัฒนาคอยตุงฯ “คนเจ็บทำงานไม่ได้ก็จน คนจนไม่มีเงินรักษาก็เจ็บ คนส่งลูกเรียนไม่ได้ก็ไม่มีความรู้ เมื่อไม่มีความรู้ก็ยิ่งจน เรื่องเหล่านี้เกี่ยวพันกันอยู่ ดังนั้นการแก้ไขปัญหาของคนต้องทำทุกด้านพร้อมกันแบบบูรณาการ”³⁵ นักปฏิบัติการพัฒนาไม่สามารถสร้างความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์โดยแยกมิติต่าง ๆ ในการพัฒนาออกจากกัน

แนวทางพัฒนาที่ยึดคนเป็นศูนย์กลาง คำนึงถึงความต้องการที่แตกต่างไปของคนคอยตุงแต่ละรุ่นแต่ละวัย ซึ่งรวมถึงคนรุ่นหลังด้วยเช่นกัน โดยให้ความสำคัญกับ 2 มิติ ได้แก่

- **ความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม** ช่วยเหลือคน โดยเฉพาะกลุ่มผู้เปราะบางที่สุด สามารถเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติได้ โดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมที่จะลดความต้องการและความจำเป็นพื้นฐานของตนเองลงไป ตลอดระยะเวลา 3 ทศวรรษของประสบการณ์การปฏิบัติงานที่คอยตุง ของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ที่ดำเนินงานด้วยความเชื่อมั่นว่า สุขภาพของคน เศรษฐกิจ ความเจริญก้าวหน้า และความสมานฉันท์ในชุมชนล้วนมีความเกี่ยวข้องกับคุณภาพดิน น้ำ อากาศ และป่าอย่างแยกจากกันไม่ได้ การบริหารจัดการการใช้ประโยชน์พื้นที่เป็นป่าอนุรักษ์ ป่าใช้สอย ป่าเศรษฐกิจ ที่ทำกินและที่อยู่อาศัย และโครงสร้างสาธารณูปโภค ด้วยกระบวนการที่ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและการใช้ ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ในการลงสำรวจพื้นที่นั้นช่วยให้ชุมชนสามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติโดยไม่เบียดเบียนกัน ยิ่งไปกว่านั้น การฟื้นฟูธรรมชาติยังจำเป็นต่อการพัฒนาป่าเศรษฐกิจไปพร้อมกัน เพราะป่าเศรษฐกิจเป็นพื้นฐานของกิจกรรมการสร้างรายได้ ทำให้ชาวบ้านมีรายได้มั่นคง อย่างต่อเนื่อง เมื่อคนได้ประโยชน์จากป่า คนก็ดูแลป่า

³² พระมามลายูโคกหล้าเหลือสุข เล่ม ๒, ๒๕๔๑ : ๔๖๓

³³ Ibidem.

³⁴ Mae Fah Luang Foundation under Royal Patronage, “The Social Transformation Model for the 21st Century”, at the “The Mae Fah Luang”, Sasin Journal of Management, Chulalongkorn University, 2010.

³⁵ บทสัมภาษณ์ ม.ร.ว. ดิศนัดดา ดิศกุล, “นิตยสาร Hello”, ตุลาคม 2558.

- การปรับกิจกรรมพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการของบุคคลในวัยที่แตกต่างกัน จะต้องคำนึงถึงช่วงชีวิตและธรรมชาติของแต่ละวัย ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการส่งเสริมการเปลี่ยนรูปแบบชีวิตครอบครัวและหน้าที่การงาน การสะสมสินทรัพย์ และช่วยเชื่อมโยงความขาดแคลนในอดีตเข้ากับภูมิคุ้มกันในปัจจุบันที่จะช่วยพัฒนาขีดความสามารถให้คนได้เป็นอย่างดีที่ปรารถนา โครงการพัฒนาโดยดอยตุงฯ คำนึงถึงความต้องการและความเสี่ยงของเด็ก (โดยเน้นการลดความยากจน โภชนาการ การศึกษา และสุขภาพ) เยาวชน (การฝึกอบรม การศึกษา และอาชีพการงาน) เด็กและสตรี (การดูแลเด็กเล็กเพื่อให้สตรีสามารถทำงานได้ และการดูแลรักษาโรคภัยไข้เจ็บ) ผู้ใหญ่ (การสร้างรายได้ สิทธิ การเข้าถึงงาน) และผู้สูงอายุ (การดูแลและสุขภาพ หลักประกันรายได้) การให้ความสำคัญกับเด็กเป็นสิ่งจำเป็น เนื่องจาก 5 ปีแรกของมนุษย์ส่งผลอย่างมากต่อพัฒนาการด้านอื่น ๆ ตลอดชีวิต ซึ่งการให้ความสำคัญในประเด็นนี้จะช่วยหยุดไม่ให้เกิดการถ่ายทอดความยากจนจากรุ่นสู่รุ่น

ความสำคัญของการพัฒนาอย่างเป็นขั้นเป็นตอน:

อยู่รอด – พอเพียง – ยั่งยืน

รากเหง้าของปัญหาเชิงโครงสร้าง ซึ่งส่งผลกระทบต่อชีวิตผู้คน ได้กลายเป็นที่มาของปัญหาความยากจน ความหิวโหย หนี้สิน การตัดไม้ทำลายป่า ยาเสพติด การเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งผิดกฎหมาย การค้าประเวณี และการถูกกดขี่ซึ่งกัน ความทุกข์ทรมานอันแสนสาหัส มลพิษแม่ฟ้าหลวงฯ ดำเนินการพัฒนาอย่างเป็นขั้นเป็นตอนเพื่อให้ประโยชน์ตกถึงมือชาวบ้านมากที่สุด การพัฒนาอย่างเป็นขั้นเป็นตอน คือหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมีคุณค่าที่ดอยตุง

อย่างไรก็ตาม อุปสรรคในช่วงแรกเริ่มของการพัฒนาเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ช่วงแรกจึงจำเป็นต้องใช้มาตรการสร้างความเชื่อมั่นในพื้นที่อย่างเร่งด่วน เนื่องจากชุมชนตกอยู่ในสถานการณ์ช่วงเปลี่ยนผ่านที่มีแต่ความไม่แน่นอน โครงการพัฒนาโดยดอยตุงฯ ดูเหมือนจะล้มก่อนเริ่มได้ทุกเมื่อ ชุมชนอาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความขัดแย้ง ต้องอยู่อย่างหวาดระแวงและระแวงระวังเพื่อความอยู่รอด สำหรับชาวบ้าน “พอโครงการฯ มา พวกเราก็คิดแต่จะหนีไปที่อื่นเพื่อจะได้ปลูกฝิ่น เขากลัวว่าโครงการฯ จะมายึดที่ดิน กลัวจะโดนจับเพราะไม่มีสัญชาติ” ชำนาญกล่าว³⁶ ดอยตุงเป็นพื้นที่ห่างไกล ผู้คนขาดทางเลือกและไม่มีหนทางที่จะหนีออกจากพื้นที่ ประกอบกับความหวาดกลัวว่าจะถูกจับกุมและไม่สามารถพูดภาษาไทยได้นั้น ปัจจัยเหล่านี้ทำให้ชาวบ้านส่วนมากตัดสินใจที่จะอยู่และรอดูสถานการณ์ จนเกิดการดำเนินโครงการพัฒนาโดยดอยตุงฯ ขึ้นในที่สุด

“เริ่มจะเชื่อก็ตอนที่โครงการฯ มาแจกเสื้อผ้า ข้าวสาร แล้วก็เกลือ โดยเฉพาะช่วงหลังจากนั้นหนึ่งปี ที่โครงการฯ เริ่มจ้างงาน เขาจ้างเราปลูกป่าวันละ 40 บาท แต่ก็ไม่ใช่ทุกคนที่จะเชื่อ บางคนก็หนีออกจากหมู่บ้านไปอยู่บนดอยที่ไกลขึ้นไปอีก บางคนก็ยังอยู่ ไม่ไปไหน”³⁷

แผนงานของโครงการพัฒนาโดยดอยตุงฯ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดที่ทีมพัฒนาได้รับการปลูกฝังจากสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 10 ทำให้ได้จริง เป็นเหตุเป็นผล รายละเอียดมีดังต่อไปนี้

- **การทำงานจากล่างขึ้นบน** โดยการสอบถามความต้องการของชุมชนหรือให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดเอง โดยทีมพัฒนาจากมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ จะลงพื้นที่เพื่อเรียนรู้จากชาวบ้าน พบปะหารือกับชุมชน และจัดทำแบบสำรวจข้อมูลเศรษฐกิจสังคมของทุกครัวเรือนในชุมชน
- **แผนการพัฒนาแบ่งเป็น 3 ระยะ** ระยะสั้นเพื่อพัฒนาเรื่องความอยู่รอด ระยะกลางเพื่อพัฒนาสู่ความพอเพียง และระยะยาวเพื่อพัฒนาสู่ความยั่งยืน
- **กรอบการพัฒนาที่ยืดหยุ่น** และกระบวนการบริหารจัดการผลกระทบที่มีพื้นที่สำหรับการลองผิดลองถูก เพื่อให้เกิดการปรับปรุงกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

³⁶ บทสัมภาษณ์ชำนาญ ชำนาญ อภิสุนทรกุล, เกษตรกร, 24 พฤษภาคม 2560, บ้านอาซาปากัวว, ดอยตุง.

³⁷ เรื่องเดียวกัน.

1. ระยะที่ 1 ยุ่รอด (พ.ศ. 2531-2536): การวางรากฐานและสร้างความมั่นคง

โครงการพัฒนาดอยตุงฯ เริ่มจากการสร้างพระตำหนักดอยตุงเป็นลำดับแรก เพื่อให้ชาวบ้านเชื่อมั่นและไว้วางใจว่า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จะทรงพำนักอยู่ในพื้นที่เป็นระยะเวลานาน การสร้างพระตำหนักได้ขออนุญาตกรมป่าไม้และกองทัพอย่างเป็นทางการ ซึ่งช่วยให้มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ สามารถปฏิบัติงานในพื้นที่ได้อย่างต่อเนื่อง

ในอดีต ประชากรดอยตุงอาศัยอยู่กระจัดกระจาย ข้อมูลจำนวนประชากรและหมู่บ้านจากภาครัฐไม่ตรงกับความเป็นจริง การพัฒนาในลำดับแรก ของโครงการพัฒนาดอยตุงฯ มุ่งเน้นไปที่การรักษาอาการเจ็บป่วย และทำให้ชาวบ้านมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือนเพื่อจะได้ไม่ต้องสร้างหนี้เพิ่ม เมื่อวางแผนแล้ว จึงเริ่มดำเนินการดังต่อไปนี้

- สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างเจ้าหน้าที่โครงการและชาวบ้าน ผ่านการตั้งทีมพัฒนาสังคมประจำโครงการ เพื่อสร้างกลไกการประสานงานกับชุมชน โดยจ้างชาวบ้านมาทำงานร่วมกับทีมของมูลนิธิฯ ทีมพัฒนาสังคมช่วยทำหน้าที่สื่อสารกับชุมชน สร้างความเคารพซึ่งกันและกัน ความเชื่อมั่น ความไว้วางใจ ความเข้าใจ และช่วยให้เกิดความโปร่งใสในการปฏิบัติงาน
- คัดเลือกอาสาพัฒนาหมู่บ้านในช่วงเริ่มโครงการเพื่อให้เป็นตัวเชื่อมระหว่างโครงการและชาวบ้าน ช่วยสร้างความเข้าใจ และรับฟังปัญหาและความต้องการของชุมชน
- พัฒนาโครงสร้างและสาธารณูปโภคพื้นฐาน สร้างถนนเพื่อเป็นเส้นทางเชื่อมทุกหมู่บ้านกับโลกภายนอก เป็นครั้งแรก สร้างระบบน้ำใหม่ทำให้แต่ละหมู่บ้านมีน้ำเพียงพอสำหรับการบริโภคตลอดปี ชาวบ้านมีไฟฟ้าใช้ มีแสงสว่างและสามารถใช้เครื่องใช้ไฟฟ้า รวมถึง โทรทัศน์และวิทยุ ซึ่งช่วยให้ชาวบ้านได้รับความรู้เพิ่มเติมและมีโอกาสฟังภาษาไทย
- เพิ่มการดูแลสุขภาพความปลอดภัยในพื้นที่โครงการฯ โดยกรมป่าไม้ ให้กองทัพบกเป็นผู้ดูแลรักษาความปลอดภัยเนื่องจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ ทรงประทับอยู่ในพื้นที่ ซึ่งมีพรมแดนติดกับประเทศเพื่อนบ้านเป็นระยะทาง 24 กิโลเมตร
- ปลุกป่าฟื้นฟูธรรมชาติ โครงการพัฒนาดอยตุงฯ จ้างงานชาวบ้านในพื้นที่เป็นเวลา 3 ปีเพื่อปลุกป่า ช่วยให้ชุมชนมีรายได้ที่สูงกว่ารายได้จากการปลูกฝิ่น แม้การปลุกป่าจะส่งผลให้พื้นที่เพาะปลูกลดลง แต่ชาวบ้านก็ได้รับการชดเชยด้วยป่าเศรษฐกิจซึ่งให้ผลผลิตมูลค่าสูงที่สามารถนำไปเพิ่มมูลค่าได้ ช่วยสร้างรายได้ที่มั่นคงให้กับชุมชน ยิ่งไปกว่านั้น ชาวบ้านสามารถหาอาหารและเก็บของป่าประเภทที่ไม่ใช่ไม้ในบางพื้นที่ได้ ตลอดจนสร้างโอกาสการประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่น เกษตรสวนภูมิทัศน์และงานหัตถกรรมต่าง ๆ
- ดำเนินการตามแผนการจัดสรรพื้นที่อย่างยั่งยืน โดยแบ่งออกเป็นป่าต้นน้ำ ป่าเศรษฐกิจ ป่าใช้สอย ที่ทำกิน และที่อยู่อาศัยและสาธารณูปโภคต่าง ๆ การจัดสรรพื้นที่ช่วยสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำและกิจกรรมสร้างรายได้ที่ยั่งยืน
- เมื่อกระบวนการปลุกป่าเสร็จสิ้น ต้องวางแผนสร้างแหล่งรายได้ทางอื่นให้ชาวบ้าน โดยมีกระบวนการตั้งแต่การอบรมการปลูกพืชชนิดใหม่ในพื้นที่ เช่น กาแฟอาราบิก้าและแมคคาเดเมีย การพัฒนาคุณภาพสินค้าและการตลาดให้ผลิตภัณฑ์จากงานฝีมือชุมชน การเพิ่มเทคนิคการทอผ้าและการออกแบบลวดลายใหม่ ๆ การวางแผนรองรับการขยายตัวของธุรกิจท่องเที่ยวที่มีสาธารณูปโภคพร้อม เป็นต้น
- รายได้จากการรับจ้างปลุกป่าและเกษตรสวนภูมิทัศน์ ช่วยให้ชุมชนสามารถอยู่รอดและมีโภชนาการที่ดีขึ้น
- มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ช่วยให้เกิดการเข้าถึงการรักษาพยาบาล เช่น โครงการบำบัดยาเสพติด 1,000 วัน ดำเนินการกับผู้เชี่ยวชาญ 500 ราย จัดกิจกรรมบำบัด 1 เดือน และการฝึกอาชีพยาวนานเกือบ 3 ปี และเตรียมพร้อมชุมชน เพื่อให้ชุมชนต้อนรับอดีตผู้ติดยาเสพติดกลับบ้านในฐานะผู้กล้า สนับสนุนการกลับคืนสู่ชุมชน

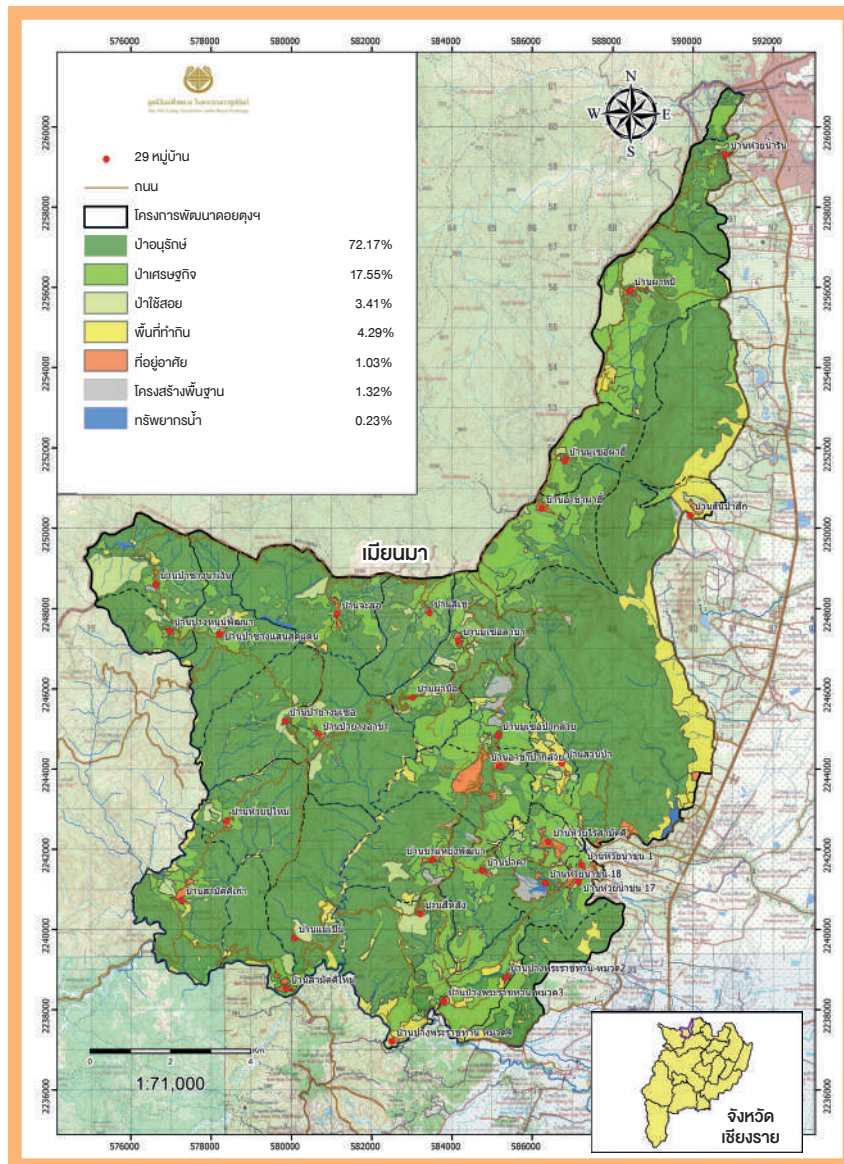
ความอยู่รอด

การเติมเต็มความต้องการพื้นฐานเป็นส่วนสำคัญในการเพิ่มขีดความสามารถของมนุษย์ แต่ไม่เพียงพอที่จะทำให้เกิดการบรรลุศักยภาพสูงสุดได้ โดยเฉพาะในโลกที่เต็มไปด้วยรูปแบบของงานเกิดใหม่ที่มีความเสี่ยงมากขึ้น ความรุนแรงและวิกฤตสิ่งแวดล้อมที่ความรุนแรงขึ้น ผู้คนจำนวนมากไม่มั่นใจว่า สิ่งที่ทำได้ในวันนี้จะอยู่กับตัวในวันพรุ่งนี้หรือไม่ คนจำนวนมากไม่น้อยไม่มีโอกาสที่จะเสี่ยงและมีส่วนร่วมในการประเมินนโยบายและแนวทางต่าง ๆ และยังมีคนอีกมากที่ไม่สามารถเข้าถึงบริการที่มีคุณภาพ ข้อมูลข่าวสาร และเทคโนโลยีการสื่อสารต่าง ๆ

อย่างมีศักดิ์ศรี กระบวนการนี้ช่วยป้องกันให้อัตราการกลับไปใช้ยาเสพติดซาลดลง นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งสถานีอนามัยขึ้น 7 แห่ง ส่งผลให้อัตราการเสียชีวิตของสตรีและเด็กลดลง

- **สำรวจข้อมูล ลงทะเบียน และมอบบัตรประจำตัวโครงการพัฒนาคอยตุงฯ** กลุ่มชาติพันธุ์จำนวนมากในประเทศไทยไม่มีสถานะทางกฎหมาย ไม่สามารถเข้าถึงบริการพื้นฐาน เช่น การศึกษาสาธารณสุข และไม่กล้าเดินทางออกนอกพื้นที่ เนื่องจากกลัวถูกจับ โครงการพัฒนาคอยตุงฯ สำรวจเก็บข้อมูลสำมะโนครัวและเก็บทะเบียนสมาชิกทุกคนในทุกครัวเรือน และได้ออกบัตรประจำตัวโครงการฯ ให้กับ ชาวบ้านในพื้นที่โครงการฯ แม้ว่าบัตรประจำตัวนี้จะไม่มมีผลบังคับใช้ทางกฎหมาย แต่เป็นที่ยอมรับในหมู่ทหาร ตำรวจ และข้าราชการในพื้นที่ เนื่องจากทุกฝ่ายได้ลงพื้นที่สำรวจเก็บข้อมูลพร้อมกัน การออกบัตรประจำตัวนี้จึงนับเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญที่ทำให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกปลอดภัยเมื่อภาครัฐให้การรับรองว่าตนเองมีถิ่นพำนักอาศัยเป็นหลักแหล่ง

แผนที่การบริหารจัดการการใช้ที่ดินโครงการพัฒนาคอยตุงฯ 150 ตารางกิโลเมตร

การบริหารจัดการการใช้ประโยชน์พื้นที่ของโครงการพัฒนาคอยตุงฯ ช่วยให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างยั่งยืน

3 ระยะการพัฒนาคอยตุง

1. การวางรากฐานและสร้างความมั่นคง

● กิจกรรมหลัก

★ = กิจกรรมเห็นผลทันตา

- ★ โครงสร้างพื้นฐาน: สร้างถนน เพื่อให้มีการเข้าถึงตลาด ข้อมูลข่าวสาร และการเดินทางที่สะดวกขึ้น
- ฝึกทักษะ: ปลูกพืช ผลิตและทำการตลาดงานหัตถกรรม ออกแบบลายผ้าทอใหม่ ๆ
- ปลูกพืชเศรษฐกิจทางเลือก: แมคคาเดเมียและกาแฟ เพื่อลดการใช้พื้นที่เพาะปลูก
- ★ สาธารณูปโภค: น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค
- ส่งเสริมการศึกษา: สร้างโรงเรียนระดับประถมศึกษาและศูนย์ดูแลเด็กเล็ก
- อนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น
- ไฟฟ้า: ความจำเป็นในการใช้ไฟฟ้า เครื่องใช้ไฟฟ้า การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร; โทรทัศน์ วิทยุ ความรู้ภาษาไทย
- ปลูกป่าและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม
- มีป่าใช้สอยสำหรับหาอาหาร ไม้ฟืน ไม้ไฟ
- ★ สร้างงานและมอบค่าจ้างรายวัน: แรงงานสำหรับโครงการปลูกป่า
- ★ การเข้าถึงการรักษาพยาบาล และการสร้างศูนย์ดูแลสุขภาพแม่และเด็ก
- ★ ตรวจสอบสำมะโนประชากร เก็บทะเบียนทุกครัวเรือน และมอบบัตรโครงการพัฒนาคอยตุงฯ ให้ทุกคน: ป้องกันการจับกุม ช่วยให้คนเคลื่อนย้ายเดินทางได้ง่ายขึ้น
- ★ โครงการบำบัดยาเสพติดและสนับสนุนการกลับคืนสู่ชุมชน

● ปัจจัยความสำเร็จ

- สมเด็จพระเจ้าและเจ้าหน้าที่โครงการฯ อยู่ในพื้นที่ต่อเนื่องเป็นระยะเวลานาน ช่วยให้หน่วยงานต่าง ๆ ลงพื้นที่ได้สะดวก เกิดการประสานงาน มีความปลอดภัย ซึ่งรวมถึงการสร้างพระตำหนักคอยตุงด้วย
- ผ่านการพูดคุยหารือกับชุมชนตั้งแต่แรกเริ่ม สร้างความสัมพันธ์อันดี และหมั่นเรียนรู้จากชุมชนสม่ำเสมอ
- การตั้งทีมพัฒนาสังคมที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งช่วยให้เกิดการเข้าถึงภูมิปัญญาชาวบ้านและประสานงานร่วมกันระหว่างโครงการฯ กับชุมชน
- ตรวจสอบทะเบียนประชากรซึ่งจำเป็นต่อการยกระดับสิทธิและเสรีภาพในการเดินทาง
- การจัดสรรที่ดินอย่างสมดุลและยั่งยืน โดยแบ่งเป็นป่าอนุรักษ์ ป่าเศรษฐกิจ ป่าใช้สอย ที่ทำกิน ที่อยู่อาศัยและโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ
- ทดลองปลูกพืชโดยคัดเลือกพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ผลผลิตเป็นที่ต้องการของตลาด และสามารถสร้างรายได้มั่นคง ต่อเนื่องได้

● บทเรียนที่ได้รับ

- การปลูกป่าและจ้างแรงงานเพื่อปลูกป่าไม่ใช่งานที่ยั่งยืน ต้องหาแหล่งรายได้ระยะยาวเพิ่มเติม
- ปัญหาด้านสุขภาพและปากท้องเป็นลำดับแรกที่ต้องพัฒนา จากนั้นค่อยพัฒนาเรื่องการศึกษาต่อ

บริษัทนวุติ

ก่อนปลูกป่าเศรษฐกิจ โครงการพัฒนาโดยตุงฯ ศึกษาเปรียบเทียบข้อดีข้อเสียของพืชหลากชนิด ชาถูกตัดไปในตอนแรก เนื่องจากในสมัยนั้น คนนิยมตัดไม้ในป่ามาทำฟืนเพื่อคว่ำใบชา พืชที่มีความเป็นไปได้มากที่สุด คือ กาแฟอาราบิก้า ที่สามารถปลูกได้ร่มไม้ได้ และแมคคาเดเมีย มีมูลค่าสูง เป็นที่ต้องการของตลาด และสามารถเติบโตได้ดีในสภาพภูมิอากาศ เช่นเดียวกับฟืน โดยทางโครงการฯ ประเมินความเสี่ยงไว้ว่า หากพืชทั้ง 2 ชนิดไม่ผลิดอกออกผล ต้นกาแฟและแมคคาเดเมีย ที่ปลูกไว้ก็ยังสามารถทำหน้าที่เป็นพื้นที่ป่าได้

ถึงกระนั้นก็ตาม การปลูกพืชเหล่านี้ก็มีความเสี่ยงสูงมาก เพราะต้องใช้ระยะเวลาอันยาวนานกว่าจะเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ กาแฟ ต้องใช้เวลา 3 ปี ส่วนแมคคาเดเมียใช้เวลาถึง 7 ปี และการเก็บเกี่ยวแมคคาเดเมียเพื่อสร้างรายได้ที่ทำได้ ต้องใช้เวลาถึง 12 ปี

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ในพ.ศ. 2532 ซึ่งเป็นปีเดียวกันที่บริษัท นวุติ จำกัด ได้จัดตั้งขึ้น “นวุติ” มีความหมายว่า 90 ตามพระชนมายุของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง บริษัทนวุติมีจุดประสงค์เพื่อปลูกป่าเศรษฐกิจในพื้นที่โครงการพัฒนาโดยตุงฯ โดยชาวบ้านจำนวน 900 คนได้รับการฝึกอบรมและว่าจ้างให้ปลูกป่าเศรษฐกิจ ส่งผลให้รายได้ของชาวบ้านเพิ่มขึ้นถึง 4 เท่าตัว

การปลูกป่าเศรษฐกิจต้องใช้เงินลงทุนจำนวนมหาศาล พ.ศ. 2535 มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ จึงระดมทุนจากภาคเอกชน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช หรือที่เรียกกันว่าคุณชาย ซึ่งดำรงตำแหน่งเลขาธิการมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ในเวลานั้น ได้เจรจาร่วมกับบริษัทเอกชนของไทยและญี่ปุ่นและได้รับเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำจากองค์การความร่วมมือระหว่างประเทศแห่งญี่ปุ่น (Japan International Cooperation Agency - JICA) มูลค่า 30 ล้านบาท เงินกู้มีระยะเวลาผ่อนชำระ 20 ปี และสามารถพักชำระหนี้เงินต้นได้ 5 ปี โดยอัตราดอกเบี้ยอยู่ที่ร้อยละ 1.3 ต่อปี ซึ่งอัตราดอกเบี้ยของประเทศไทยในขณะนั้นอยู่ที่ร้อยละ 12-15 ต่อปี บริษัทเอกชนไทยและญี่ปุ่นได้ร่วมลงทุน 30 ล้านบาทลงทุนทำแปลงกาแฟอาราบิก้า และแมคคาเดเมีย ในช่วงเริ่มต้นโครงการ และยังได้ให้คำปรึกษาด้านต่าง ๆ ตลอดจนช่วยหาตลาดเพื่อจำหน่ายสินค้าด้วย

จุดเริ่มต้นไม่เคยง่าย แม้จะได้รับการสนับสนุนและองค์ความรู้จากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ แต่ผลผลิตต่อต้นมีปริมาณต่ำกว่าที่คาดการณ์ไว้และไม่ได้มาตรฐาน จากการลงสำรวจพื้นที่พบว่า ต้นกาแฟและแมคคาเดเมียได้รับความเสียหายกว่าครึ่ง แม้ว่าจะจัดอบรมให้ความรู้แก่ชาวบ้านแล้วก็ตาม ปัญหาหลัก คือ ขาดการดูแลเอาใจใส่ ไม่ตัดแต่งกิ่งและใส่ปุ๋ยอย่างเพียงพอ ความเสียหายในครั้งนี้น่าส่งผลให้บริษัทต้องลงทุนเพิ่มอีก 30 ล้านบาท

คุณชายขอให้หุ้นส่วนมอบโอกาสครั้งที่สองให้แก่บริษัทนูดิ คุณชายเชื่อว่า ปัญหาหลักอยู่ที่แรงจูงใจ ไม่ใช่เรื่องของทักษะ และคาดว่าชาวบ้านไม่รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ จึงไม่ให้ความใส่ใจกับกาแฟและแมคคาเดเมียมากนัก บริษัทจึงวางรูปแบบการดำเนินงานใหม่ด้วยการแบ่งแปลงกาแฟและแมคคาเดเมียออกเป็นหลาย ๆ แปลง และให้ชาวบ้านเช่าต้นกาแฟโดยเริ่มจากชาวบ้านคนที่ขยันที่สุด โดยให้เช่าในราคาต้นละ 1 บาทต่อปี ต่อมาลดลงเหลือ ต้นละ 50 สตางค์/ปี เพื่อสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของให้กับชาวบ้าน ในการรับซื้อโครงการฯ รับประกันราคากาแฟเซอริคุณภาพดี โดยเปลี่ยนแปลงราคาซื้อทุก ๆ 2 สัปดาห์ตามราคาตลาดโลก ซึ่งถือเป็นการเตรียมความพร้อมให้ชุมชนสามารถเข้าสู่ตลาดโลกในอนาคต

แนวทางดังกล่าวใช้ได้ผล ชาวบ้านเริ่มดูแลเอาใจใส่ต้นกาแฟ และใช้เวลามากขึ้นเพื่อเก็บเกี่ยวกาแฟเซอริคุณภาพดี ผลผลิตที่มากขึ้นและได้คุณภาพทำให้ผลกำไรเพิ่มขึ้นตามมา แนวทางดังกล่าวได้กลายเป็นตัวอย่างให้ชาวบ้านผู้ปลูกกาแฟรายอื่นทำตาม และเข้าร่วมโครงการฯ ในเวลาต่อมา ในระยะเวลา 1 ปี ผลผลิตกาแฟต่อต้นเพิ่มขึ้นถึง 3 เท่า และคุณภาพกาแฟเซอริได้มาตรฐานระดับสากล

ในช่วงเดียวกันนั้น มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ยังได้เชิญบริษัทเนสท์เล่ และผู้เชี่ยวชาญการปลูกแมคคาเดเมียจากอเมริกาและออสเตรเลียมาที่ดอยตุง ผู้จัดการและหัวหน้างานของโครงการพัฒนาดอยตุงฯ ได้ถูกส่งไปรับการอบรมภาคสนามโดยผู้เชี่ยวชาญ และยังเชิญที่ปรึกษาชาวต่างชาติเข้ามาให้คำแนะนำบริษัทนูดิอีกด้วย

ในพ.ศ. 2537 โครงการพัฒนาดอยตุงฯ ได้ตั้งโรงคั่วกาแฟขึ้นในพื้นที่ และสร้างแบรนด์กาแฟดอยตุง เริ่มขยายเครือข่ายร้านกาแฟดอยตุงและร้านดอยตุงไลฟ์สไตล์ ซึ่งจำหน่ายผลิตภัณฑ์เสื้อผ้าและของใช้ของตกแต่งบ้าน กระบวนการเพิ่มมูลค่าดังกล่าวนี้ ช่วยให้โครงการพัฒนาดอยตุงฯ สามารถจ่ายหนี้คืนได้หมดในพ.ศ. 2554 โดย JICA ได้แถลงอย่างเป็นทางการว่า “เป็นโครงการพัฒนาโครงการแรกที่ได้ชำระคืนเงินกู้เต็มจำนวน” ในปัจจุบัน ชาวบ้านผู้ปลูกกาแฟมีทางเลือกกว่า จะขายกาแฟให้ผู้รับซื้อนอกโครงการ ขายให้โครงการ หรือจะขายให้ผู้ประกอบการในพื้นที่ก็ได้ ธงชัย นักคั่วกาแฟจากโรงคั่วกาแฟดอยตุง เขามีธุรกิจกาแฟเป็นของตัวเอง ซึ่งชื่อแบรนด์ของเขาเป็นชื่อเดียวกับหมู่บ้านที่เขาอยู่คือ “อาซาป่ากล้วย”

ถึงแม้ว่านูดิจะเป็นบริษัท แต่บริษัทเอกชนผู้ร่วมทุนได้ตกลงใจที่จะไม่ถอนเงินลงทุนคืนและมอบผลกำไรทั้งหมดให้ส่วนงานพัฒนาของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ จึงกล่าวได้ว่า นูดิเป็นหนึ่งในธุรกิจเพื่อสังคมลำดับแรก ๆ ของประเทศไทย

บริษัทนูดิมิบทบาทสำคัญในการแบกรับความเสี่ยงจากการลงทุน โดยไม่ผลักภาระไปให้ชุมชนที่ไม่มีเงินลงทุน ขาดความรู้และผลผลิต บริษัทช่วยเปลี่ยนชาวบ้านจากผู้ไร้แรงงานที่ไม่มีทักษะ เป็นผู้รับจ้างผู้มีความสามารถ จนหลายคนกลายเป็นเจ้าของแปลงผู้มีความรู้ความเข้าใจในการดูแลรักษาป่าเพื่อเป็นร่มเงาให้พืชเศรษฐกิจได้เจริญเติบโต

แหล่งอ้างอิง:

- Ikujiro Nonaka, “Doi Tung Development Project in Golden Triangle: for the Sustainable Alternative Livelihood Development”, Graduate School of the International Corporate Strategy, Hitotsubashi University, November 2010.
- “The Social Transformation model for the 21st Century”, Sasin Journal of Management, Sasin Graduate Institute of Business Administration, Chulalongkorn University, 2010.
- บทสัมภาษณ์ณรงค์ อภิชัย, ผู้อำนวยการฝ่ายปฏิบัติการภาคสนาม, 7 มิถุนายน 2560, สำนักงานใหญ่มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ, กรุงเทพฯ.

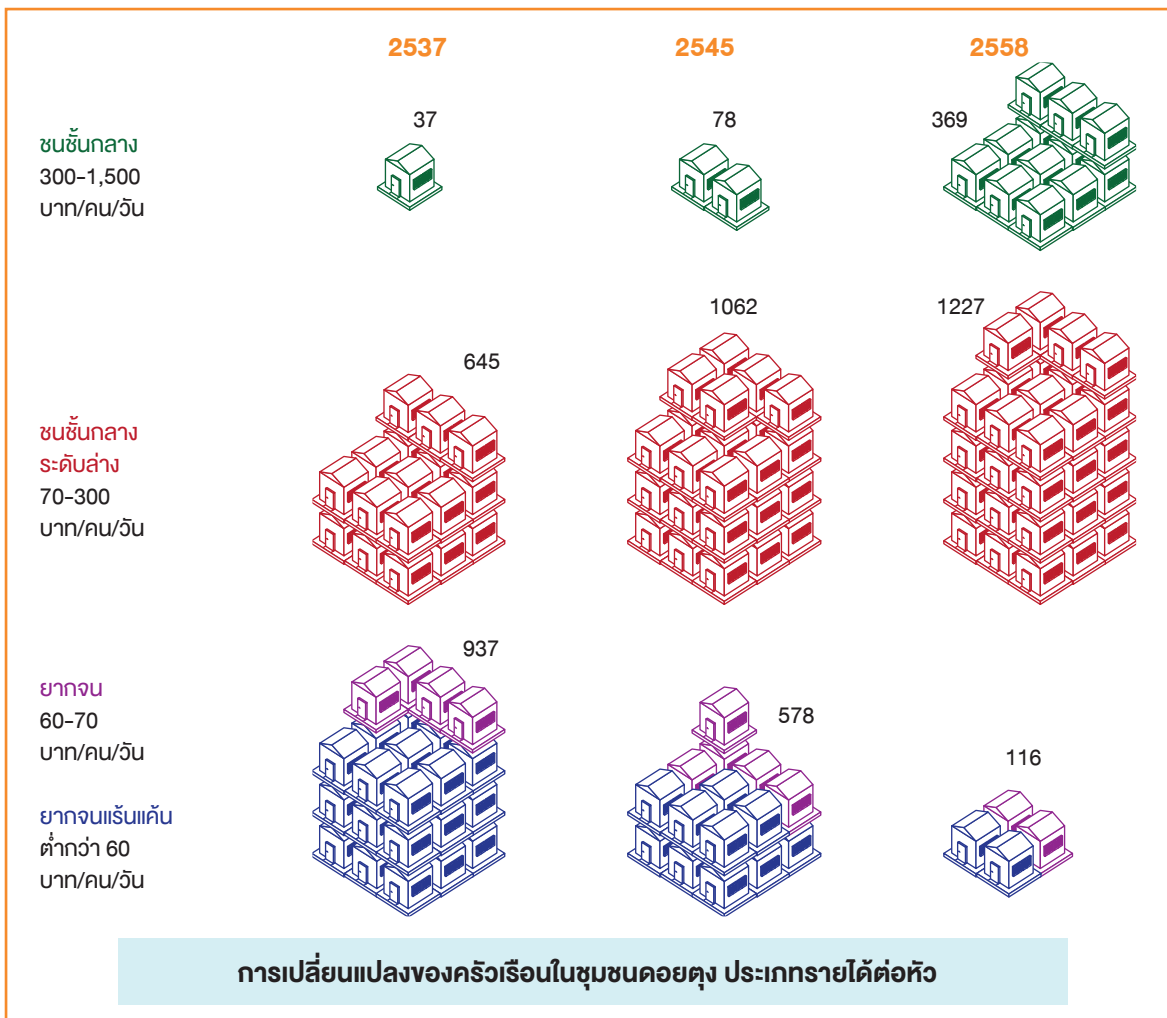

2. ระยะที่ 2 พอเพียง(พ.ศ. 2537-2545) ความยั่งยืนทางการเงิน

เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2538 สมเด็จพระเจ้าสุริยวงศาธิบดี ในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงรับมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ มาในอุปถัมภ์ โดยทรงมอบหมายให้สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีดูแล การดำเนินงานต่อไป ซึ่งตรงกับพัฒนาการระยะ 2

จุดประสงค์หลักของระยะนี้คือการทำให้ชาวบ้านคอยคุงก้าวไปสู่ความยั่งยืนทางการเงิน สร้างอาชีพที่หลากหลาย ทำกำไร และมีรายได้ต่อหัวเพิ่มขึ้น ผ่านการเพิ่มมูลค่าในกระบวนการหลังเก็บเกี่ยว ด้วยยุทธศาสตร์การสร้างแบรนด์ที่มีคุณภาพ

ความเป็นอยู่ที่ดีและศักดิ์ศรีของผู้คนเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการ ด้วยการพัฒนาด้านสาธารณสุขโภชนาการพื้นฐาน สุขภาพ และการศึกษาพร้อมกันไปด้วย เมื่อพ.ศ. 2538 ได้ติดตั้งสายโทรศัพท์ในพื้นที่ ติดตั้งตู้โทรศัพท์สาธารณะ บางครัวเรือนมี โทรศัพท์บ้าน และในพ.ศ. 2543 สัญญาณโทรศัพท์ไร้สายก็เข้าถึงพื้นที่

หมายเหตุ: ข้อมูลนี้เป็นการวัดจากรายได้เงินสดเท่านั้น ไม่รวมผลผลิตทางการเกษตรและทรัพยากรอื่น ๆ ที่ชุมชนสามารถเข้าถึงโดยไม่ได้มีการแปลงเป็นเงินสด

การดำเนินงานด้านสุขภาพเน้นไปที่การป้องกันการเกิดโรคภัยไข้เจ็บ และส่งเสริมการรักษาสุขภาพ รวมถึงการจัดการกับ ผู้ติดเชื้อเอชไอวีที่เพิ่มจำนวนขึ้น ซึ่งในเวลานั้นไม่มีบันทึกจำนวนผู้ป่วยไว้ ตั้งแต่พ.ศ. 2536 เป็นต้นมา จำนวนผู้เสียชีวิต

จากการติดเชื้อเอชไอวีเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในกลุ่มชาวไทยใหญ่ เนื่องจากผู้หญิงที่ไปค้าประเวณีที่กรุงเทพฯ ส่วนมากเป็นชาวไทยใหญ่ เมื่อโครงการฯ เข้าไปจึงเริ่มมีการสร้างความเข้าใจและความตระหนักรู้ในโรคเอชไอวี และนำยาต้านไวรัสเข้ามารักษา รวมถึงจัดหาบุคลากรทางการแพทย์มาดูแลรักษาผู้ป่วยอย่างต่อเนื่อง และจัดตั้ง “กลุ่มดอกบัวขาว” เพื่อให้คำแนะนำ คำปรึกษาด้านสุขภาพ และให้กำลังใจแก่ผู้ติดเชื้อ กลุ่มนี้ก่อตั้งโดยสมาชิกเพียงไม่กี่คน และได้ขยายกลุ่มจนมีสมาชิกถึง 60 คนในทุกวันนี้ นอกจากนั้น ภาครัฐ องค์กรบริหารท้องถิ่นก็มีโครงการช่วยเหลือผู้ติดเชื้อ และให้ความรู้เพื่อป้องกันการติดเชื้อจากโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ด้วย เหตุการณ์ในครั้งนั้นทำให้คนในพื้นที่หวาดกลัวการค้าประเวณีมาก และทุกวันนี้แทบจะไม่พบเห็นการค้าประเวณีในพื้นที่อีกเลย³⁸

ในด้านการศึกษา โครงการพัฒนาออยตุงฯ มุ่งเน้นให้เด็กมีโอกาสเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา พัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรเป็น “การเรียนรู้ผ่านการลงมือทำ” เน้นทักษะการแก้ปัญหาเพื่อเตรียมพร้อมกับอนาคต

ความยั่งยืนทางการเงิน เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนา ด้วยเหตุผลนี้โครงการพัฒนาออยตุงฯ จึงลดการพึ่งพิงภาครัฐและเงินบริจาค จัดตั้งหน่วยธุรกิจ 4 หน่วยภายใต้แบรนด์ออยตุงเพื่อเปลี่ยนรูปแบบการผลิตไปในแนวทางใช้ตลาดนำ และเพิ่มมูลค่าในกระบวนการผลิต โดยประมาณการลงทุนในช่วงพ.ศ. 2531-2543 อยู่ที่ 25 ล้านดอลลาร์³⁹

1. **พืชเศรษฐกิจ** เริ่มต้นในระยะที่ 1 ได้รับการพัฒนา และถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับเกษตรกรในพื้นที่อย่างค่อยเป็นค่อยไป โครงการฯ ตั้งโรงงานแปรรูปกาแฟและเปิดร้านกาแฟออยตุงไปทั่วประเทศไทย เพื่อเพิ่มมูลค่าสูงสุดให้กับผลผลิตจากชาวบ้าน โดยมุ่งไปที่การเพิ่มมูลค่าตลอดห่วงโซ่มูลค่า ปกติกาแฟเชอร์รี่ 1 กิโลกรัมมีมูลค่า 20 บาท หากนำไปแปรรูปและขายในร้านกาแฟ มูลค่าเพิ่มขึ้นเป็นกิโลกรัมละ 5,500 บาท ซึ่งโครงการฯ ได้ตั้งโรงงานแปรรูปแมคคาเดเมียขึ้นด้วยสาเหตุเดียวกันนี้
2. ก่อตั้งศูนย์ผลิตและจำหน่ายงานมือ เพื่อดำเนินงาน **หัตถกรรม** ทั้งการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ผ้าทอมือ พรหมยิม และกระดาษสา มีนักออกแบบรุ่นใหม่เข้าร่วมกับโครงการฯ มาทำงานร่วมกับช่างทอผ้าในพื้นที่เพื่อออกแบบเสื้อผ้าและผ้าทอสำหรับตกแต่งบ้าน
3. ริเริ่มงานด้าน **เกษตร** หรือการปลูกพืชเมืองหนาวสำหรับสวนแม่ฟ้าหลวงขึ้น โดยสวนแม่ฟ้าหลวงเป็นหนึ่งในจุดหมายปลายทางสำหรับนักท่องเที่ยว มีลูกค้าเข้ามาเลือกซื้อไม้ดอกไม้ประดับ และโครงการฯ ได้ตั้งห้องปฏิบัติการเพาะเนื้อเยื่อขึ้นเพื่อขยายพันธุ์พืชอีกด้วย
4. **การท่องเที่ยว** บนออยตุงเป็นธุรกิจที่ทำกำไรได้ เนื่องจากนักท่องเที่ยวนิยมเดินทางมาสัมผัสอากาศเย็น เปลี่ยนบรรยากาศในการชื่นชมธรรมชาติ และเยี่ยมชมพระตำหนักออยตุง รวมถึงสวนแม่ฟ้าหลวง และแวะใช้บริการที่ร้านอาหารครัวตำหนัก มีการสร้างที่พักออยตุงตลอดและบริการด้านอื่น ๆ ขึ้น เพื่อรวมเข้าไปในแพคเกจท่องเที่ยวออยตุง

ธุรกิจทั้ง 4 ได้เติบโตขึ้นจากการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับระดับทักษะของชุมชน ช่วยให้เกิดการสร้างงานจำนวนมากโดยชาวบ้านในพื้นที่เป็นผู้บริหารจัดการทั้งหมดด้วยตนเอง

โครงการฯ สร้างความเป็นเจ้าของโดยคิดค่าเช่าต้นกาแฟ ในราคาตันละ 50 สตางค์ ให้ชาวบ้านเป็นผู้ดูแลทั้งหมด และเป็นเจ้าของแปลงกาแฟโดยสมบูรณ์ วิธีการนี้ทำให้ได้ผลผลิตกาแฟที่มีคุณภาพและเพิ่มปริมาณขึ้นถึง 3 เท่าจากเดิมที่ชาวบ้านเป็นลูกจ้างแปลงกาแฟ นอกจากนี้ แปลงเพาะกล้ากาแฟก็ได้ถูกส่งมอบให้ชาวบ้านอีกด้วย ทุกวันนี้ แบรินด์ออยตุงประกอบด้วยหน่วยธุรกิจ 4 ประเภทซึ่งสร้างรายได้ประมาณ 500 ล้านบาทต่อปี ส่งผลให้โครงการพัฒนาออยตุงฯ สามารถเลี้ยงตัวเองได้ตั้งแต่พ.ศ. 2543

ทีมพัฒนาสังคมประกอบด้วยตัวแทนจากชุมชน และทำหน้าที่สื่อสารอย่างใกล้ชิดกับชาวบ้าน นอกจากช่วยส่งเสริมโอกาสในการประกอบอาชีพ การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม และช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นแล้ว ทีมพัฒนาสังคมยังเป็นหน่วยงานที่คอยประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐทั้งส่วนกลาง และส่วนพื้นที่ที่ต้องทำงานเกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนาออยตุงฯ เพื่อสนับสนุนการทำงานต่าง ๆ ร่วมกัน

³⁸ บทสัมภาษณ์พงษ์ศักดิ์ อภิสิทธิ์สุนทร, ผู้จัดการทีมพัฒนาสังคม, โครงการพัฒนาออยตุงฯ, 6 มิถุนายน 2560, สำนักงานประสานงานโครงการพัฒนาออยตุงฯ

³⁹ Ronald R. Renard, “Opium reduction in Thailand 1970-2000: A thirty year journey”, UNDCP, Bangkok 2001.

ธงชัย วิบูลย์จิตเจริญ

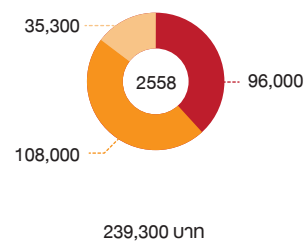
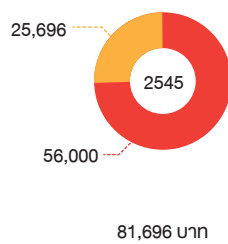
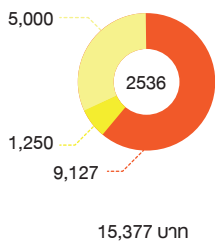
- 45 ปี
- สถานะ: สมรส บุตรธิดา 5 คน
- พนักงานคั่วกาแฟ

“พอได้บัตรประจำตัวก็รู้แล้วว่า
จะไปทำงานที่ไหนก็ได้”

“เวลาพูดถึงอดีตก็มีแต่เรื่องความทุกข์
ความลำบาก แต่ก็ไม่ค่อยพูดถึงกันหรอก
ไม่ค่อยมีคนอยากเล่าว่าสมัยก่อน
ลำบากแค่ไหน”

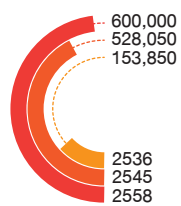
รายได้ของครอบครัวธงชัย

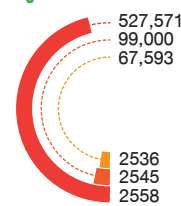
- การเกษตร
- รับจ้างบริษัทานวุฒิ
- อื่น ๆ
- หัตถกรรม

- เงินเดือนที่ได้รับจากโรงคั่วกาแฟ
- เงินเดือนจากการรับราชการ
- ค่าจ้าง

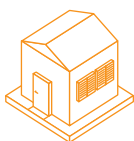
สินทรัพย์ของครอบครัวธงชัย มูลค่า/บาท

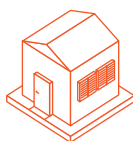
รายจ่ายของครอบครัวธงชัย มูลค่า/บาท

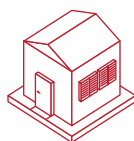
พัฒนาการลักษณะบ้านที่อยู่อาศัยของธงชัย

2536
หลังคามุงหญ้า

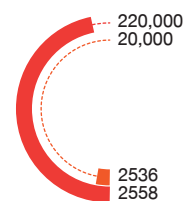

2545
หลังคามุงสังกะสี

2558
หลังคามุงกระเบื้อง

เงินเก็บของครอบครัวธงชัย มูลค่า/บาท

3 ระยะการพัฒนาคอยตุง

2. ความยั่งยืนทางการเงิน

● กิจกรรมหลัก

จัดตั้ง 4 หน่วยธุรกิจ ใช้แนวทางตลาดนำเพิ่มมูลค่าให้แก่ผลิตภัณฑ์ และใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ

ส่งเสริมการดูแลสุขภาพ สุขภาพและป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ แก้ปัญหาจำนวนผู้ป่วยติดเชื้อเอชไอวีที่เพิ่มขึ้น

สร้างงานหัตถกรรม: เครื่องปั้นเซรามิก ผ้าทอ พรหมยี่งกระดาศา และเพิ่มมูลค่าด้วยกระบวนการออกแบบที่ได้แรงบันดาลใจจากสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น

ตั้งโรงคั่วกาแฟและร้านกาแฟควบคู่ไปกับการควบคุมคุณภาพเมล็ดกาแฟ

การท่องเที่ยว: ร้านอาหาร สถานที่ท่องเที่ยวในพื้นที่ที่พัก และพัฒนาแพคเกจท่องเที่ยว

จัดฝึกอบรมงานด้านการเกษตรและสนับสนุนองค์ความรู้การปลูกพืชเพื่อสร้างรายได้

ปรับหลักสูตรการเรียนการสอนเป็นแนวทางการศึกษาที่เน้นการแก้ไขปัญหา เพื่อนำองค์ความรู้ไปใช้งานได้จริง เพิ่มอัตราการเข้าถึงการศึกษาระดับมัธยมศึกษา

เกษตรสวนภูมิทัศน์: พืชเมืองหนาวสำหรับสวนแม่ฟ้าหลวง ห้องปฏิบัติการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ

สร้างโรงงานแมคคาเดเมีย เพื่อแปรรูป บรรจุภัณฑ์ และจำหน่ายแมคคาเดเมีย

● ปัจจัยความสำเร็จ

สืบสานพระราชปณิธานสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

ถ่ายโอน “ความเป็นเจ้าของ” ของป่าเศรษฐกิจ และหน่วยเกษตรสวนภูมิทัศน์ให้แก่ชาวบ้าน: ปริมาณผลผลิตและคุณภาพเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

เพิ่มรายได้ด้วยอาชีพที่หลากหลาย สร้างผลกำไรและมีความยั่งยืน

การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับทักษะของคน เพื่อเพิ่มการจ้างงาน เพิ่มประสิทธิภาพ ให้ชุมชนบริหารจัดการโดยชุมชน

ทีมพัฒนาสังคมช่วยให้เกิดการประสานงานอย่างมีประสิทธิภาพกับชาวบ้านและหน่วยงานภาครัฐ

ประสานงานเพื่อให้การสนับสนุนการทำงานร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล

● บทเรียนที่ได้รับ

หากขาดแรงจูงใจในการสร้างความรู้สึกรับเป็นเจ้าของ ผลกำไร ปริมาณผลผลิต และคุณภาพจะไม่เป็นไปตามมาตรฐาน

กาแฟเป็นพืชที่ปลูกได้ป่าได้ แต่ปลูกได้ต้นแมคคาเดเมียแล้วไม่สามารถเจริญเติบโตได้เต็มที่ เนื่องจากใบของต้นแมคคาเดเมียหนาจนบังแสงอาทิตย์ ดังนั้นต้นกาแฟจะต้องปลูกแยก ได้ไม่ร่วมเงาโปร่งแสง จึงจะเจริญเติบโตดีและสามารถทำกำไรได้

โมเดลธุรกิจเพื่อสังคมที่ตั้งอยู่บนองค์ความรู้

แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางคือ หัวใจของโครงการพัฒนาโดยดุงฯ ซึ่งเห็นได้ชัดเจนจากรูปแบบการดำเนินธุรกิจที่มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ พัฒนาขึ้นเพื่อสร้างโอกาสที่เป็นธรรมและทั่วถึง ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ชาวดอยตุง เปลี่ยนชาวบ้านให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ และคืนศักดิ์ศรีเขากลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และดำรงชีวิตอย่างมีความหวัง คนดอยตุงทุกวันนี้มีความมั่นใจ มีอิสระที่จะเลือกดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี และมีความรู้พร้อมใช้เพื่อรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ พัฒนารูปแบบการดำเนินธุรกิจตลอดจนขีดความสามารถองค์กรและทรัพยากรเพื่อรับมือต่อสถานะแวดล้อมที่ซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงไปอยู่ตลอดเวลา และบรรลุเป้าหมายในการสร้างชีวิตที่พอเพียงและมีศักดิ์ศรีให้แก่คนและสิ่งแวดล่อม

มิติหลักในการดำเนินงาน ได้แก่

- การไม่มองคนดอยตุงเป็นผู้รับผลประโยชน์ แต่มองในฐานะหุ้นส่วนระยะยาวที่มีส่วนร่วมในการดำรงชีวิตและขับเคลื่อนธุรกิจ ชุมชนดอยตุงมีความสามารถที่จะยืนอยู่บนลำแข้งตนเอง ได้พัฒนาและใช้ศักยภาพของตนเองสูงสุด รวมถึงเกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกระดับ มีคนดอยตุงจำนวนประมาณ 1,200 คนที่ทำงานกับมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ซึ่งไม่นับรวมเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟและผู้ประกอบการที่มีธุรกิจเป็นของตนเอง นอกจากนี้โครงการฯ ได้สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม และนำผลกำไรที่ได้จากธุรกิจ กลับไปลงทุนในโครงการด้านสังคมและสิ่งแวดล่อม โดยมีจุดประสงค์เพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของผู้คน เช่น โครงการพัฒนาด้านการศึกษา เป็นต้น
- **ความเชื่อมั่น ไว้วางใจ และการเคารพซึ่งกันและกัน** ที่ระหว่างโครงการพัฒนาโดยดุงฯ และชาวบ้าน ถือเป็นพื้นฐานของความสัมพันธ์อันมีคุณค่า เงื่อนไขสำคัญคือ ทั้งสองฝ่ายต้องมีความโปร่งใส ความสำนึกรับผิดชอบในหน้าที่ การมีส่วนร่วมในงาน การรับผิดชอบร่วมกัน และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ตัวอย่างของแนวทางการสร้างความศรัทธาเชื่อมั่น เช่น การทำ “กิจกรรมเห็นผลทันตา” ในช่วงเริ่มต้นโครงการฯ
- **การไม่หยุดที่จะเรียนรู้** คือ หัวใจสำคัญที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ขึ้นภายในชุมชน เกิดความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละกลุ่ม ได้เรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง จนความเข้าใจวิถีชีวิต ความต้องการ ภูมิปัญญา วิถีวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ช่วยให้เราสามารถประเมินความต้องการของชุมชนได้อย่างถูกต้องแม่นยำ ตลอดจนเป็นกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกันซึ่งจะช่วยสร้างความศรัทธา เชื่อมั่นและความสัมพันธ์อันดี
- ยิ่งไปกว่านั้น **การมุ่งเพิ่มประสิทธิภาพและความเป็นเลิศในงานพัฒนาและกระบวนการในการปฏิบัติ** ช่วยให้เกิดการติดตามประเมินผลที่ละเอียดรอบคอบ ได้ทบทวนและเรียนรู้จากความสำเร็จเพื่อปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาให้ดีขึ้น การวิจัยเพื่อพัฒนาเทคโนโลยีในกระบวนการเพิ่มมูลค่าด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ และตอบสนองต่อความต้องการในตลาด มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ได้สำรวจตลาดใหม่และหว่านข้อมูลค่าเพิ่ม เพื่อริเริ่มสิ่งใหม่ ความรู้ นวัตกรรม และบริหารจัดการความเสี่ยง เพื่อเป้าหมายการพัฒนาให้ไปสู่ผลลัพธ์คือ ความเป็นอยู่ที่ดีของผู้คน

- ในหลายกรณี การสร้างมูลค่าเพิ่มได้เกิดขึ้นผ่านประสบการณ์การทำงานภาคสนาม การลงพุดคุยกับคนในพื้นที่ เพื่อ “หาความจริงที่ไม่มีใครพูดถึง” เช่น เลือกว่าจะปลูกชาหรือกาแฟในป่าเศรษฐกิจด้วยการหาข้อมูลว่าการปลูกกาแฟจะมีผลต่อป่าอย่างไร
- ยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง ซึ่งประกอบด้วยผู้ให้การสนับสนุน ลูกค้า และผู้ร่วมงาน องค์กรประกอบเหล่านี้ช่วยเสริมสร้างให้มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ยกกระดับการดำเนินงาน ได้พัฒนาความเชี่ยวชาญเฉพาะ ขยายช่องทางการเข้าถึงตลาด เพิ่มประสิทธิภาพองค์กร พัฒนาศักยภาพทีมงานด้วยการจัดฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ สร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดการวิจัยที่มีคุณภาพ และสามารถจัดหาทุนและทรัพยากรเพื่อการปฏิบัติงาน โดยกลุ่มผู้สนับสนุนอันเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็ง ได้แก่ ราชวงศ์ไทย หน่วยงานรัฐส่วนกลางและท้องถิ่น (โดยเริ่มจาก 35 หน่วยงานจาก 6 กระทรวงในตอนเริ่มต้น) องค์กรความร่วมมือระหว่างประเทศ ภาคเอกชนของประเทศไทยและต่างประเทศ (ทั้งจากฝ่ายการผลิตและระบบการเงิน) สถาบันการศึกษา และบุคคลต่าง ๆ
- รูปแบบการดำเนินงานที่ขับเคลื่อนโดย
 - หน่วยธุรกิจ 4 ประเภทที่สร้างกำไรได้ และช่วยให้คนยืนบนลำแข้งของตนเองด้วยการสร้างงานและฝึกทักษะที่จำเป็นในการปฏิบัติงาน
 - ทีมพัฒนาสังคม ซึ่งทำหน้าที่ดูแลปัญหาด้านการประกอบอาชีพของคนในดอยสูงด้วยด้วยการประสานงานเพื่อทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนและหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่
 - ศูนย์พัฒนาและเผยแพร่องค์ความรู้ให้การสนับสนุนการจัดการความรู้ด้านงานพัฒนาขององค์กร จัดทำวิจัยด้านต่าง ๆ เพื่อพัฒนารูปแบบการทำงานและเผยแพร่ความรู้ผ่าน “มหาวิทยาลัยที่มีชีวิต” ให้แก่ผู้ทำงานพัฒนา ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และประชาชนทั่วไปทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ
 - หน่วยการตลาดที่ทำหน้าที่จับคู่ผลิตภัณฑ์ดอยสูงกับความต้องการสินค้าในตลาด ทั้งในและต่างประเทศ โดยเน้นชูความโดดเด่นด้านคุณภาพ และเอกลักษณ์เฉพาะตัวของผลิตภัณฑ์ออกมา
 - การบริหารจัดการสรรงงบประมาณที่ช่วยสร้างผลประโยชน์อย่างยั่งยืนทางเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อม โครงการพัฒนาดอยสูงฯ ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาลไทยในตอนเริ่มต้นโครงการ และสร้างผลกำไรจากหน่วยธุรกิจจนสามารถเลี้ยงตัวเองได้ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2543 หน่วยงานรัฐลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานและบริการตามขอบเขตความรับผิดชอบและงบประมาณของตนเองตามแผนการดำเนินงานระยะ 30 ปี มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ไม่หวังพึ่งพาเงินบริจาคจากภาครัฐหรือเอกชนเพื่อปลูกป่าเศรษฐกิจของดอยสูง แต่ระดมทุนจากบริษัทเอกชนเพื่อตั้งบริษัททูลดี และแบกรับความเสี่ยงที่เกิดจากการลงทุนปลูกพืชระยะยาวด้วยตนเอง
 - ความเป็นผู้นำจากการปฏิบัติจริง ทำให้โครงการพัฒนาดอยสูงฯ เป็นต้นแบบการพัฒนาที่ยั่งยืน และกลายเป็นพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นจุดรวมใจให้ทุกคนมุ่งมั่นตั้งใจมาทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม

แหล่งอ้างอิง:

Ikujiro Nonaka, “Doi Tung Development Project in Golden Triangle: for the Sustainable Alternative Livelihood Development”, Graduate School of the International Corporate Strategy, Hitotsubashi University, November 2010.

3. ระยะที่ 3: ยั่งยืน (พ.ศ.2546-ปัจจุบัน)

“ท้ายที่สุดแล้ว เราต้องถอนตัวออกและมอบโครงการคืนให้แก่ชุมชนด้วยความมั่นใจว่า เขาจะสามารถดูแลทุกอย่างได้ด้วยตนเอง นี่คือการที่ยั่งยืน เราต้องสามารถถอนตัวออกจากโครงการอย่างสง่างามและภาคภูมิใจ

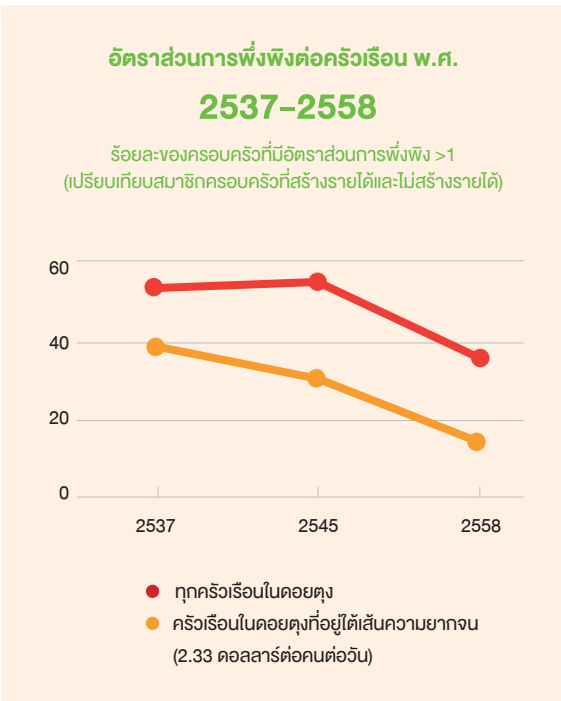
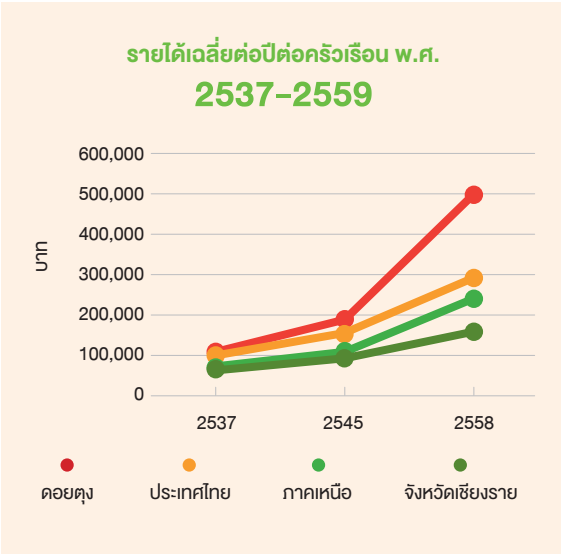
- หม่อมราชวงศ์ ดิศนัดดา ดิศกุล (คุณชาย), ประธานกรรมการมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์⁴⁰

ระยะยั่งยืนของโครงการพัฒนาคอยตุงฯ มุ่งไปที่ความยั่งยืนของกระบวนการพัฒนา ด้วยการส่งมอบการพัฒนาให้กับชุมชนคอยตุง กล่าวคือการเปลี่ยนให้ชุมชนเป็นผู้วางแผนอนาคตและรับผิดชอบในทางเลือกที่จะ “ทำ” และ “เป็น”

ความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นทุกแห่งหนในคอยตุงนี้ ไม่มีใครถูกทิ้งไว้ข้างหลัง “อยู่ที่นี้ ถ้าขยันและลงแรงหน่อยก็ไม่จน” ตัวบ่งชี้หนึ่ง คือ ถ้าจ้างค่าแรงขั้นต่ำวันละ 300 บาท จะไม่มีใครมาทำงานให้ หลายครอบครัว ประมาณ 3,388 คน ออกไปทำงานประจำนอกพื้นที่คอยตุงในพ.ศ. 2560 จำนวนประชากรค่อย ๆ ขยายตัวอย่างช้า ๆ ขนาดครัวเรือนไม่เปลี่ยนแปลงชัดเจนมากนัก ในขณะที่อัตราการพึ่งพิงในครัวเรือนส่วนใหญ่ลดลง เพราะเข้าถึงกิจกรรมสร้างรายได้ทำได้ง่ายขึ้น ที่คอยตุง ผู้หญิงโสด คนป่วย คนพิการไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องรายได้ ผู้สูงอายุและเด็กก็ได้รับเงินจากครอบครัวหรือญาติที่ทำงานที่บ้านหรือที่ต่างประเทศ

คนคอยตุงรุ่นใหม่ได้รับสิทธิทุกอย่างที่ประชาชนชาวไทยพึงมี ส่วนสมาชิกรุ่นใหม่อาวุโสบางรายยังมีความไม่สะดวกในการได้รับสัญชาติ แม้จะสามารถเข้าถึงบริการภาครัฐและบริการสาธารณสุขต่าง ๆ ด้วย “บัตรชมพู” แต่มีข้อจำกัดในการซื้อที่ดินและใช้สิทธิเลือกตั้ง ในปัจจุบัน ระเบียบการใหม่ได้อนุญาตให้ผู้ที่ถือครองบัตรชมพูเป็นเวลา 10 ปีขึ้นไปสามารถยื่นเรื่องเพื่อขอมีสัญชาติไทยได้ ปัจจุบันคนคอยตุงรุ่นใหม่อาวุโสจำนวนมากได้ยื่นเรื่องเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

กิจกรรมพัฒนาของโครงการพัฒนาคอยตุงฯ ส่วนใหญ่เติบโตจนสามารถสร้างผลกำไรได้ โดยการบริหารจัดการในแต่ละหน่วยธุรกิจที่ดำเนินการโดยคนในพื้นที่ ซึ่งถือเป็นการรับประกันทางหนึ่งว่า ชุมชนจะมีส่วนร่วมต่อไปในอนาคต หน่วยธุรกิจสร้างผลกำไรและเลี้ยงตัวเองได้ตั้งแต่ พ.ศ. 2543 ส่งผลให้รายได้เฉลี่ยต่อหัวในพื้นที่โครงการฯ เพิ่มขึ้นมากกว่า 6 เท่าในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา จาก 12,930 บาทในพ.ศ.2549 เป็น 87,660 บาทในพ.ศ. 2559

⁴⁰ “The Social Transformation model for the 21st Century”, Sasin Journal of Management, Sasin Graduate Institute of Business Administration, Chulalongkorn University, 2010.

⁴¹ วีรชิต วรวิชัยกุล. 2560. รักษาการนายกองดการบริหารส่วนตำบลแม่ฟ้าหลวง, สัมภาษณ์, 30 มิถุนายน.

หน่วยธุรกิจต้องสามารถหล่อเลี้ยงให้ผู้คนบนดอยตุงมีความเป็นอยู่ที่ดี ในขณะที่เดียวกันก็ต้องสามารถแข่งขันในตลาดได้ ดังนั้นต้องหมั่นพัฒนากระบวนการเพิ่มมูลค่าอย่างต่อเนื่อง เพิ่มระดับผลิตภาพและนាំร่องการใช้แนวทางใหม่ ๆ ทั้งการทำวิจัยเพื่อหาวัตถุดิบใหม่ เช่น การสกัดสีธรรมชาติจากพืชในท้องถิ่น การใช้เชื้อเพลิงชีวมวล จากวัสดุเหลือใช้ และของเสียที่เกิดจากกระบวนการผลิต ซึ่งช่วยลดค่าใช้จ่าย ลดการปล่อยของเสีย ก๊าซเรือนกระจก และได้พัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ไปด้วย

ความท้าทายทางเศรษฐกิจ การแข่งขันในตลาด และการเข้าร่วมประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนของประเทศไทย ส่งผลให้ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ต้องประเมินศักยภาพทางการตลาดใหม่ พัฒนาผลิตภัณฑ์และเพิ่มนวัตกรรมใหม่ ๆ โดยดอยตุงได้ลงทุนในแบรนด์และได้รับการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographic Indication) นับเป็นการช่วยยกระดับสินค้าให้มีคุณภาพทัดเทียมมาตรฐานโลก โครงการพัฒนาโดยดอยตุงฯ ยังต้อนรับผู้เชี่ยวชาญจากทั่วทุกมุมโลกเพื่อมาร่วมแลกเปลี่ยนความรู้ การเพิ่มมูลค่าของกาแฟตลอดห่วงโซ่มูลค่า ชุมชนได้เรียนรู้การบริหารจัดการร้านค้าและฝึกทักษะการเป็นผู้ชงกาแฟ ซึ่งช่วยขับเคลื่อนดอยตุงสู่คลื่นลูกที่สามของการบริโภคกาแฟด้วยสุนทรีย์ขั้นสูง

โครงการพัฒนาโดยดอยตุงฯ ปลูกพืชชนิดใหม่ในป่าเศรษฐกิจ เช่น วานิลลา ชาน้ำมัน รวมถึงต้นสนซึ่งเดิมใช้เพื่อการปลูกฟื้นฟูป่า และนอกจากพัฒนาเรื่องป่าเศรษฐกิจแล้ว โครงการฯ ยังประเมินความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ด้วย

นอกจากนี้โครงการพัฒนาโดยดอยตุงฯ ยังทำวิจัยเพื่อหาโอกาสในการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ ตลอดจนหาช่องทางตลาดอื่น ๆ ที่น่าสนใจ เช่น การผลิตน้ำมันแมคคาเดเมียสำหรับเป็นส่วนผสมในเครื่องสำอางจะช่วยเพิ่มมูลค่าผลแมคคาเดเมียสดได้ถึงร้อยละ 70 หน่อไม้ ผลผลิตจากป่า ก็เป็นอีกหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจ ยิ่งไปกว่านั้น การสร้างแรงจูงใจเพื่อเพิ่มผลิตภาพในการผลิตสินค้าและบริการที่มีในดอยตุง เช่น บริการจัดสวน สามารถช่วยลดค่าใช้จ่ายและเพิ่มรายได้ได้อีกด้วย ดอยตุงยังมีศักยภาพที่สามารถพัฒนาต่อไปได้อีกเรื่อย ๆ แต่สิ่งที่ยังจะเป็นหัวใจสำคัญเสมอ คือ การรักษาสมดุลการพัฒนาควบคู่ไปกับความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาสังคม

เมื่อชุมชนมีรายได้ต่อครัวเรือนมากขึ้น บางคนจึงมาทำธุรกิจของตนเอง สร้างแบรนด์ผลิตภัณฑ์ทางอุตสาหกรรมเกษตร เพื่อนำไปจำหน่ายนอกพื้นที่ดอยตุง นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย มีการปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดอื่น ๆ เช่น ชาอัสสัม ถั่วดาวอินคา และต้นไผ่ เพื่อหารายได้เสริมให้กับครอบครัว

การปลูกชาอัสสัม ซึ่งสามารถเจริญเติบโตได้ดีในร่มเงาไม้ป่าและไม่จำเป็นต้องใส่ปุ๋ยเคมี เก็บเกี่ยวได้ปีละ 9 เดือน เดือนละ 2 ครั้ง ช่วยสร้างรายได้รายสัปดาห์ให้แก่ชาวบ้าน ชาวบ้านยังเริ่มปลูกถั่วดาวอินคาและหน่อไม้ และซื้อที่ดินนอกพื้นที่โครงการพัฒนาโดยดอยตุงฯ เพื่อปลูกข้าวเพื่อการบริโภคในครัวเรือนและเพื่อไว้ในกรณีที่ราคากาแฟหรือแหล่งรายได้อื่นลดลง ดังนั้นจะเห็นว่าทุกคนมีโอกาสมากขึ้นและไม่จำเป็นต้องพึ่งพากิจกรรมพัฒนาที่ทางโครงการฯ จัดขึ้นเท่านั้น

แต่ละหมู่บ้านสามารถเข้าถึงสินเชื่อผ่านกองทุนหมู่บ้าน และสหกรณ์เพื่อการดำเนินธุรกิจด้านการผลิต การแปรรูป และการทำตลาดผลิตภัณฑ์จำพวกชา หน่อไม้ กาแฟ และผลิตภัณฑ์อื่น ๆ โครงการพัฒนาโดยดอยตุงฯ ยังจัดอบรมเกษตรกรเพื่อพัฒนาทักษะและความรู้ด้านผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่น่าสนใจ

ดอยตุงมีนักท่องเที่ยวมาเยือนเฉลี่ย 1 ล้านคนต่อปี ซึ่งหน่วยธุรกิจท่องเที่ยวของดอยตุงมีผลิตภัณฑ์และบริการใหม่ ๆ ที่หลากหลาย ทั้งการจัดเทศกาลสีสันดอยตุงขึ้นทุกปีเพื่อมอบโอกาสให้คนในพื้นที่ได้พัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ฝึกทักษะการเป็นผู้ประกอบการ และได้พบกับลูกค้าจากหลาย ๆ ภาคส่วนโดยตรง ร้านอาหารและร้านขายของที่ระลึกกลายเป็นแหล่งสร้างรายได้และเพิ่มทักษะให้กับหลายครัวเรือน นอกจากนี้ ยังมีโครงการสำคัญอื่น ๆ ของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ในพื้นที่จังหวัดเชียงรายด้วย ได้แก่ หอฝิ่น และอุทยานศิลปะวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง ที่เป็นจุดช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเยี่ยมชมพื้นที่เป็นจำนวนมากเช่นเดียวกัน

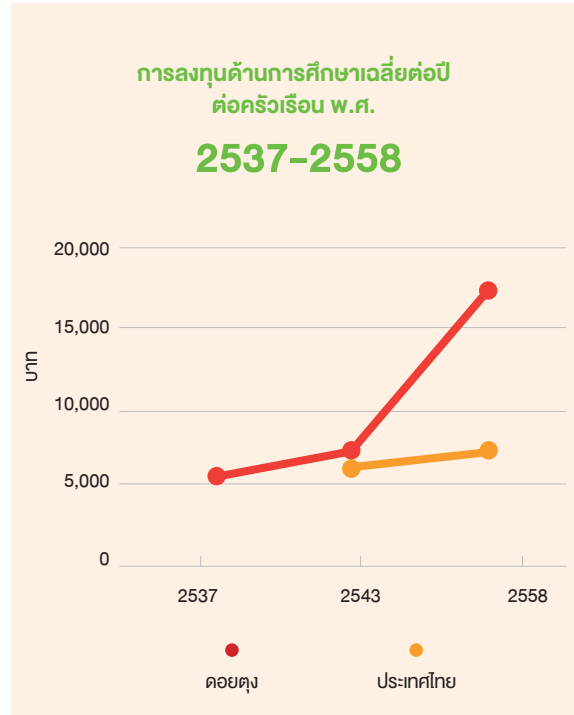
หมู่บ้านและองค์การบริหารส่วนตำบลต่าง ๆ ในพื้นที่ก็จัดโครงการท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์ควบคู่กันไปในเวลาเดียวกัน เช่น การเดินป่า กระบวนการจัดการของเสียและป้องกันไฟป่ามีความสำคัญยิ่งขึ้นเมื่อจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น โครงการฯ จึงได้จัดอบรมการตกแต่งบ้านเพื่อธุรกิจโฮมสเตย์ คอยตุ้งตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าสงวน จึงไม่สามารถตั้งโรงแรมได้ แต่เป็นโอกาสที่ดีสำหรับการพัฒนารูปแบบธุรกิจการท่องเที่ยวที่มีความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม ซึ่งช่วยให้ผู้มาเยือนสามารถสัมผัสวัฒนธรรมท้องถิ่นและการใช้ชีวิตร่วมกับธรรมชาติได้โดยตรง ในปัจจุบัน หลายครอบครัวใช้โทรศัพท์มือถือเข้าถึงอินเทอร์เน็ตใช้ในการสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ ช่วยให้เกิดกิจกรรมพัฒนาชุมชนด้านอื่น ๆ ไปพร้อมกัน

ในระยะสุดท้ายนี้ โครงการพัฒนาคอยตุ้งฯ มุ่งพัฒนาการศึกษาที่เน้นความร่วมมือกับกระทรวงศึกษาธิการ โดยมีการเรียนการสอนที่ใช้เด็กเป็นศูนย์กลาง การพัฒนาทักษะการใช้ชีวิต และคำสอนของสมเด็จพระเจ้าเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการ ได้ทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบมอนเตสซอรีกับโรงเรียนในพื้นที่ และทดลองใช้วิธีการจัดการเรียนการสอนแบบเปิด ที่ยึดหลักการแก้ไขปัญหา โดยได้ผลลัพธ์เบื้องต้นเป็นที่น่าพึงพอใจ นอกจากนี้ยังเพิ่มการฝึกอาชีพ และความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาไปในหลักสูตรการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เพื่อให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืนสืบไป

สิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นส่วนสำคัญในหลักสูตรการศึกษา เพื่อให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้ปกป้องรักษาความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมสืบไป นอกจากนี้ นักเรียนยังมีโอกาสเข้าร่วมค่าย “เด็กไฟดี” รับฟังการถ่ายทอดเรื่องราวประวัติศาสตร์ของคอยตุ้งให้กับนักเรียนในพื้นที่ เพื่อสร้างความตระหนักรู้เรื่องการพัฒนา ปกป้องคุณค่า และความรับผิดชอบต่อชุมชนให้ติดตัวไปในอนาคต

โครงการพัฒนาดอยตุงฯ มีทุนการศึกษาเพื่อให้เด็กในพื้นที่ที่มีโอกาสเข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษา ประมาณ 10 ทุนต่อปี รวมนักเรียนที่ได้รับทุนแล้วจำนวน 255 ราย โดยทุนการศึกษานี้ช่วยเปิดโอกาสให้เยาวชนรุ่นใหม่ของดอยตุงได้ศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น กว่าสมาชิกในครอบครัวของตนเอง

หลายความรับผิดชอบ ที่ในอดีตเคยอยู่ภายใต้การดูแลของโครงการฯ ปัจจุบันถูกถ่ายโอนไปยังชาวบ้านและหน่วยงานภาครัฐ เช่น การดูแลระบบน้ำ การป้องกันดินถล่ม การป้องกันไฟป่า ซึ่งมีแผนงบประมาณที่สอดคล้องกับองค์การบริหารส่วนตำบล โดยในกระบวนการขับเคลื่อนงานเหล่านี้ แต่ละชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม เช่น ชุมชนเป็นผู้ดูแลรักษาระบบน้ำโดยใช้กลไกกองทุนที่ได้รับประโยชน์จากน้ำเป็นผู้จ่ายเงิน อาสาพัฒนาหมู่บ้านที่ทำงานร่วมกับโครงการพัฒนาดอยตุงฯ ตั้งแต่แรกเริ่มได้กลายเป็นผู้นำชุมชน ผู้นำเหล่านี้ทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐเพื่อดูแลการถ่ายโอนหลักการและกระบวนการทำงานของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของพื้นที่ต่อไปในอนาคต

เรียนรู้จากความผิดพลาด พัฒนากระบวนการเพื่อผลลัพธ์ที่ดีขึ้น

ระยะที่ 1

โรงเรียนที่ว่างเปล่า

โครงการพัฒนาโดยดุงฯ ได้สร้างโรงเรียนขนาดเล็ก ทำจากไม้ไผ่ขึ้นจำนวนหนึ่ง แต่ไม่มีนักเรียนมาเรียนเพราะเด็กส่วนมากต้องช่วยพ่อแม่ทำงานที่ไร่ ซึ่งเป็นบทเรียนจากการพัฒนา ทำให้เข้าใจได้ว่า ต้องแก้ไขปัญหาเรื่องสุขภาพ และปากท้องก่อน จึงจะแก้ปัญหาเรื่องความไม่รู้

จาก Ikujiro Nonaka, “Doi Tung Development Project in Golden Triangle: for the Sustainable Alternative Livelihood Development”, Graduate School of the International Corporate Strategy, Hitotsubashi University, November 2010.

ระยะที่ 2

ปลูกกาแฟและแมคคาเดเมียในทีเดียวกัน

“ตอนพ.ศ. 2540 ช่วงที่เกิดวิกฤตต้มยำกุ้ง ปริมาณผลผลิตลดลงจนเกินที่คาดการณ์ไว้มาก ตอนนั้นเราปลูกกาแฟและแมคคาเดเมียในทีเดียวกัน แต่ต้นแมคคาเดเมียโตมากจนทำให้ต้นกาแฟไม่ได้รับแสงอาทิตย์เต็มที่ ทำให้เราต้องแบ่งแปลงปลูกลง 6 แปลง เป็นแปลงต้นแมคคาเดเมีย 3 แปลง และแปลงต้นกาแฟอีก 3 แปลง”

ความเป็นเจ้าของแปลงกาแฟ

“แรกเริ่มโครงการพัฒนาโดยดุงฯ ได้มีจัดฝึกอบรมการปลูกกาแฟ และจ้างชาวบ้านปลูกและดูแลกาแฟ แต่ผลผลิตและคุณภาพไม่เป็นไปตามมาตรฐานที่ตั้งไว้ เพราะชาวบ้านขาดแรงจูงใจในการทำงาน จะทำมากทำน้อยก็ได้ค่าแรงเท่าเดิม เราจึงตัดสินใจแบ่งแปลงกาแฟให้ชาวบ้านดูแลด้วยตนเอง เริ่มจากการสำรวจพื้นที่ปลูกกาแฟทั้งหมด แล้วแบ่งออกเป็นแปลงละ 3,000 ต้น เรานับต้นกาแฟแล้วจัดเกรด A ถึง D จากนั้นก็วาดเส้นเขตแปลง จัดสรรแปลงให้ชาวบ้านด้วยการจับสลาก เราให้ชาวบ้านเช่าต้นกาแฟต้นละ 1 บาทต่อปี ต่อมาลดลงเหลือ ต้นละ 50 สตางค์/ปี เพื่อสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของให้กับชาวบ้านถือเป็นการถ่ายโอนความรับผิดชอบในการผลิตให้แก่ชาวบ้าน หลังจากเริ่มใช้ระบบนี้ ชาวบ้านไปดูแลต้นกาแฟของตนเองในไร้ตลอดเวลา บ้างก็พาสมาชิกครอบครัวมาช่วยงานด้วย ทำให้ปริมาณผลผลิต และคุณภาพผลผลิตกาแฟดีขึ้น ตลอดกระบวนการทำงานในแปลงกาแฟของชาวบ้าน จะมีเจ้าหน้าที่หน่วยกาแฟของโครงการพัฒนาโดยดุงฯ ดูแลแต่ละพื้นที่ คอยช่วยเหลือ สนับสนุนให้ชาวบ้านสามารถปลูกกาแฟได้อย่างมีคุณภาพและได้ผลผลิตในปริมาณสูง”

ตัดจากบทสนทนากลุ่มกับเจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาโดยดุงฯ, หัวหน้าส่วนงานเกษตรและส่วนงานพัฒนาสังคม, 31 พฤษภาคม 2560 ที่สำนักงานประสานงาน โครงการพัฒนาโดยดุงฯ

ระยะที่ 3

การใช้สารเคมี

“ช่วงปีแรก ๆ ใช้ยาฆ่าแมลงและยากำจัดศัตรูพืชในไร่แมคคาเดเมีย และเลิกใช้สารเคมีในพ.ศ.2550 ซึ่งผลผลิตหลังจากเลิกใช้สารเคมีลดลงมาก ใน 2 ปีแรก เพราะมีหนอนและศัตรูพืช จึงเริ่มวิจัยและการควบคุมศัตรูพืชโดยวิธีธรรมชาติ ด้วยการไ้หมด ตอนนี้ได้ผลผลิตสูงกว่าเดิมเยอะมาก”

การฟื้นฟูป่า

“เมื่อทบทวนผลลัพธ์จากการปลูกป่าพบว่า ป่าฟื้นฟูป่าอย่างจำกัด สัตว์ป่ากลับคืนสู่พื้นที่เป็นจำนวนน้อย เนื่องจากปลูกป่าแบบปลูกพืชเชิงเดี่ยว ไม่สามารถสร้างความหลากหลายทางชีวภาพได้เพียงพอ แผนการปลูกป่าที่ผ่านมาคือ ระดับความสูงที่ต่ำกว่า 600 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล จะปลูกต้นสัก และปลูกต้นสนในระดับความสูงตั้งแต่ 600 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลขึ้นไป อย่างไรก็ตาม ต้นสนไม่ทนทานต่อสภาพลมแรง นอกจากนั้นยังติดไฟง่าย ซึ่งหากยอดไม้ติดไฟแล้วต้นไม้ทั้งต้นก็จะตาย

จากนั้นจึงจัดทำแผนการพัฒนาปรับปรุงร่วมกับกรมป่าไม้ เพื่อพัฒนาสถานะความหลากหลายทางชีวภาพ และพัฒนาเป็นแผนปฏิบัติงานประจำปี เริ่มต้นด้วยการเพาะและปลูกพืชพื้นเมือง เรากำลังศึกษาทางเลือกหลาย ๆ แบบ ที่นี้เป็นพื้นที่ป่าสงวนเราจึงไม่สามารถเอาต้นสนออกไปได้ ตอนนี้เริ่มมีสัตว์กลับมาบ้างแล้ว แต่ก่อนเคยดงเป็นเขาหัวโล้น สัตว์หนีไปฝั่งพม่าหมด ตอนนี้ในป่าตรงส่วนที่ใกล้ที่อยู่อาศัยของมนุษย์ก็มีลิง หมี แพะภูเขา หมูป่า กระรอก ไก่ป่า วัวป่า บางฤดูก็จะมีกวางที่ข้ามมาจากพม่า”

ความตอนหนึ่งจากบทสนทนากลุ่มกับเจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาโดยดุงฯ, หัวหน้าส่วนงานเกษตรและส่วนงานพัฒนาสังคม, 31 พฤษภาคม 2560 ที่สำนักงานประสานงาน โครงการพัฒนาโดยดุงฯ

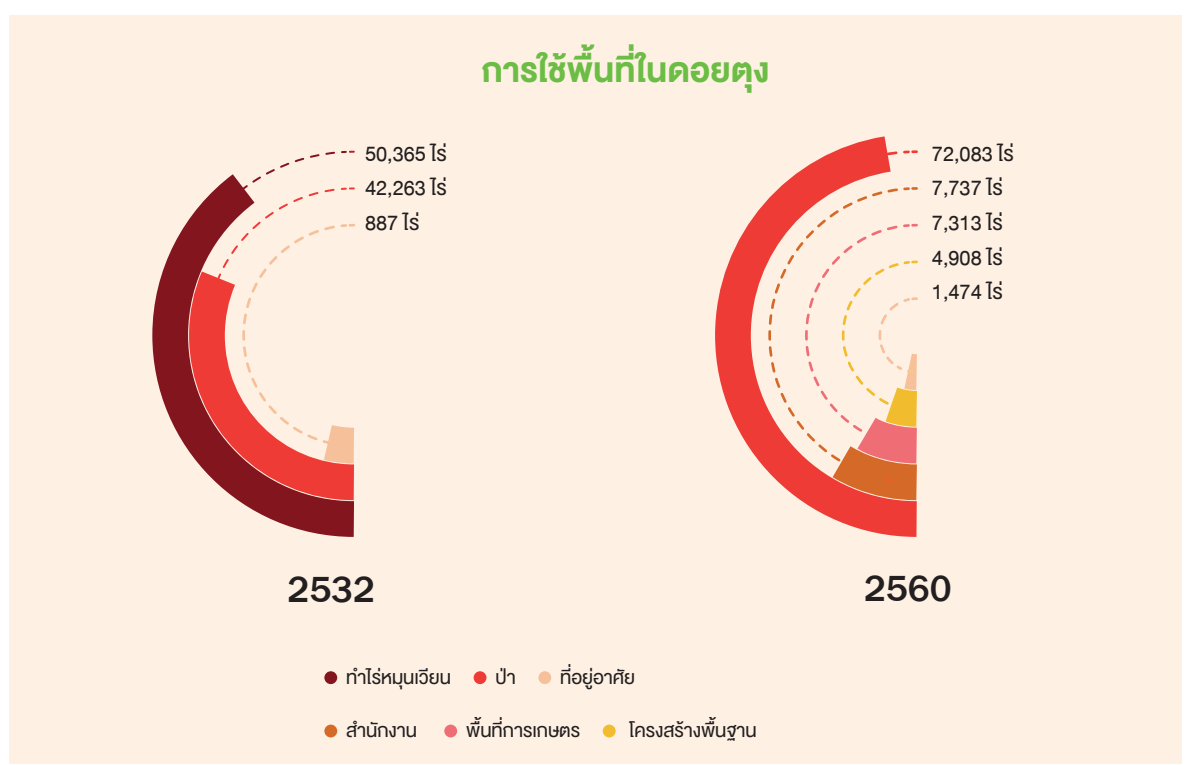
ปลูกป่าเพื่อความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม

สมเด็จพระราชินีและแนวทางการให้ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมบนดอยตุง นำไปสู่การปลูกป่าตั้งแต่ช่วงเริ่มโครงการพัฒนาดอยตุงฯ ชาวบ้านได้ค่าจ้างจากการเข้าร่วมปลูกป่า มีรายได้เพิ่มขึ้น และเป็นการวางพื้นฐานการดำรงชีวิตของคนดอยตุงที่ผูกพันกับป่าอย่างแยกจากกันไม่ได้

ข้อเรียนรู้จากกระบวนการปลูกป่าในช่วงแรก ที่ใช้ไม้สักและไม้สน รวมถึงการปลูกกาแฟและแมคคาเดเมียในลักษณะพืชเชิงเดี่ยวในป่าเศรษฐกิจ ทำให้โครงการพัฒนาดอยตุงฯ ทำแผนพัฒนาปรับปรุงผืนป่า ซึ่งเป็น ต้นสนที่ค่อย ๆ เสื่อมโทรมลงถูกทดแทนด้วยพืชพันธุ์พื้นเมือง และปลูกผลไม้เป็นแหล่งอาหารให้นกกลับคืนสู่ป่า เพื่อให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพอันจะช่วยฟื้นฟูป่าให้สมบูรณ์ โดยทีมโครงการพัฒนาดอยตุงฯ อยู่ระหว่างเก็บเมล็ดพันธุ์จากป่าตั้งโรงเรียนเพาะชำสำหรับพืช 50 ชนิด และจัดแบ่งแปลงศึกษาพืชถาวร เพื่อศึกษาประเด็นความหลากหลายทางชีวภาพและความเป็นไปได้ในการปลูกพืชชนิดอื่น ๆ ในป่า นอกจากนี้ โครงการพัฒนาดอยตุงฯ ยังพบพืชสายพันธุ์ใหม่ในพื้นที่ดอยตุง ด้วยความร่วมมือของนักพฤกษศาสตร์ชาวต่างชาติ รวมถึงสัตว์บางชนิด เช่น ไก่ฟ้า ได้รับการปล่อยกลับคืนสู่ป่าพร้อมกับมีการกลับมาของนกจำนวนมาก

เมื่อพื้นที่ทางธรรมชาติที่ถูกเปลี่ยนเป็นพื้นที่ใช้สอยของมนุษย์ เช่น การทำการเกษตรหรือที่อยู่อาศัย จนกลายเป็นแหล่งปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สู่ชั้นบรรยากาศ การตัดไม้ ทำลายป่า ถือเป็นการทำลายแหล่งดูดซับคาร์บอนทำให้เกิดก๊าซเรือนกระจกในชั้นบรรยากาศ

โครงการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกอันเนื่องจากการทำลายป่าและความเสื่อมโทรมของป่าแห่งสหประชาชาติ (Reducing Emission from Deforestation and Forest Degradation - REDD+) และโครงการลดก๊าซเรือนกระจกภาคสมัครใจตามมาตรฐานของประเทศไทย (Thailand Voluntary Emission Reduction Program-T-VER)

ได้คำนวณไว้ว่า การปลูกป่าที่ดอยตุงจะช่วยดักจับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ได้ถึง 115,207 ตันคาร์บอนไดออกไซด์ เทียบเท่ากับปี รวมเป็น 2,304,145 ตันคาร์บอนไดออกไซด์เทียบเท่าภายในระยะเวลา 20 ปีข้างหน้า นับเป็นการช่วยลดปริมาณก๊าซเรือนกระจกในชั้นบรรยากาศ มูลค่าคาร์บอนเครดิตต่อปีคิดประมาณ 23 ล้านบาท (จากประมาณการราคา 200 บาทต่อตัน) ซึ่งจะช่วยให้ประเทศไทยสามารถลดปริมาณก๊าซเรือนกระจกได้ร้อยละ 20-25 ตามเป้าหมายการมีส่วนร่วมของประเทศในการลดก๊าซเรือนกระจกและการดำเนินงานด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Intended National Determined Contribution - INDC) ที่ตั้งไว้สำหรับพ.ศ.2573 ภายใต้กรอบอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (United Nations Framework Convention on Climate Change-UNFCCC)

นอกเหนือจากนั้น โครงการพัฒนาดอยตุงฯ ยังให้ความใส่ใจประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับพลวัตการพัฒนาในพื้นที่ เมื่อพ.ศ.2553 โครงการพัฒนาดอยตุงฯ ได้จ้างวิศวกรสิ่งแวดล้อมเพื่อรับมือกับความท้าทายด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากปริมาณของเสียจากกิจกรรมทางอุตสาหกรรมเกษตรและขยะมูลฝอยที่เพิ่มขึ้น จากชุมชนในดอยตุง

โครงการพัฒนาดอยตุงฯ ได้พัฒนาระบบน้ำด้วยฝายที่ช่วยทดน้ำสำหรับการอุปโภคบริโภคในหมู่บ้าน โรงงาน พื้นที่ปฏิบัติงาน และพื้นที่ท่องเที่ยว รวมถึงติดตั้งระบบบำบัดน้ำเสียในพื้นที่โครงการฯ ทุกโรงเรียนในพื้นที่โครงการฯ มีระบบบำบัดน้ำเสียด้วยไส้กรองและแสง UV ของตนเอง ใช้ระบบเลี้ยงตะกอนเพื่อบำบัดน้ำเสียจากกระบวนการอุตสาหกรรม และทุก ๆ บ้านมีระบบบำบัดด้วยบ่อเกรอะเป็นของตนเอง

หมู่บ้านต่าง ๆ คัดแยกขยะมูลฝอยด้วยวิธีการรีไซเคิล และการย่อยสลายตามธรรมชาติ โดยร้อยละ 80 ถูกนำกลับมาใช้ใหม่หรือรีไซเคิล และร้อยละ 20 ถูกนำไปสู่บ่อฝังกลบ โครงการพัฒนาดอยตุงฯ พยายามพัฒนารูปแบบการจัดการของเสียที่ชุมชนอื่น ๆ สามารถนำไปใช้ได้ร่วมกับเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล หลังจากการรณรงค์สร้างความตระหนักและเริ่มทำโครงการในโรงเรียน ทุกหมู่บ้านเริ่มรีไซเคิลขยะเป็นจำนวนมาก บางหมู่บ้านมีนักเรียนที่รับซื้อขยะรีไซเคิลด้วยโรงเรียนจัดสรรงบประมาณเพื่อใช้ในโครงการ หมู่บ้านที่มีระบบกำจัดขยะ (รถขนขยะ) และ 8 หมู่บ้านสามารถทิ้งขยะในบ่อฝังกลบ ขณะที่หมู่บ้านที่เหลือมีพื้นที่ทิ้งขยะขนาดเล็กของตนเอง ซึ่งบางส่วนทิ้งขยะในพื้นที่เปิด เผากำจัด หรือฝังดิน และยังแยกขยะอันตรายในบริเวณพื้นที่สำนักงานและการทำกิจกรรมทางอุตสาหกรรมด้วย

สำหรับของเสียจากโรงงาน โครงการพัฒนาดอยตุงฯ ใช้ประโยชน์จากเปลือกแมคคาเดเมียประมาณ 400-800 ตัน จากต้นแมคคาเดเมียจำนวน 23,000 ตันในพื้นที่ดอยตุง ซึ่งแต่ละต้นให้ผลผลิตแมคคาเดเมียประมาณ 20 กิโลกรัม ซึ่งคิดเป็นเมล็ดที่รับประทานได้ 4 กิโลกรัม หลังจากนำเมล็ดถั่วแมคคาเดเมียออกมาแล้ว เปลือกเขียวจะถูกนำไปใช้เป็นปุ๋ยในแปลงพลังงานที่ใช้ในการแปรรูปแมคคาเดเมียได้มาจากถั่วน้ำร้อนของเตาชีวมวล ร้อยละ 70 ของพลังงานที่ใช้มาจากเปลือกกะลาแมคคาเดเมียที่ไม่ใช้แล้ว ร้อยละ 30 มาจากก๊าซโพพรอน เพื่อการควบคุมอุณหภูมิและคุณภาพ ยิ่งไปกว่านั้น ในโรงงานเซรามิก ได้ใช้ระบบน้ำร้อน ซึ่งร้อยละ 90 ของพลังงานที่ใช้มาจากเตาชีวมวล ในโรงงานกระดาษสาที่ใช้พลังงานจากเตานี้เช่นกัน ในการทำให้กระดาษแห้ง รวมถึงการใช้พลังงานทางเลือกในโรงงานทอผ้าเพื่อย้อมสีผ้าและต้มฝ้าย การใช้พลังงานชีวมวลนี้ ช่วยลดค่าใช้จ่ายได้ 400,000 บาทต่อปี ซึ่งได้นำกลับไปลงทุนในการจ้างงานและค่าใช้จ่ายด้านอื่น ๆ

ปัจจุบัน ทุกคนในดอยตุงรู้และเข้าใจความสำคัญของป่าว่าส่งผลต่อการดำรงชีวิตเป็นอย่างดี หนึ่งในตัวอย่างกิจกรรมชุมชนเพื่อดูแลรักษาป่า ได้แก่ การเฝ้าระวังไฟป่า ในช่วงฤดูร้อน ชาวบ้านจัดเวรเพื่อไปเฝ้าที่หอระวังไฟทุกวัน ทั้งกลางวันและกลางคืนตลอด 24 ชั่วโมง และยังมีอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ช่วยให้ชุมชนสามารถรับมือกับไฟป่าได้รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ เช่น รถดับเพลิง ถังน้ำและปั้มน้ำ แนวกันไฟ และอุปกรณ์ต่าง ๆ ของหมู่บ้าน (ที่ผ่านการตรวจสอบเป็นประจำก่อนเข้าฤดูร้อน) รวมถึงการซ่อมระวังไฟป่าและการใช้มาตรการที่เข้มงวดเพื่อเฝ้าระวัง

แหล่งที่มา:

- บทสนทนากลุ่มกับเจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาดอยตุงฯ, หัวหน้าส่วนงานเกษตรและส่วนงานพัฒนาสังคม, 31 พฤษภาคม 2560 ที่สำนักงานใหญ่ โครงการพัฒนาดอยตุงฯ.
- บทสัมภาษณ์ธนพงษ์ ดวงมณี, วิศวกรสิ่งแวดล้อม, สำนักงานใหญ่มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ, กรุงเทพฯ, 8 มิถุนายน 2560.

3 ระยะการพัฒนาคอยตุง

3. ความยั่งยืน

● กิจกรรมหลัก

เสริมสร้างขีดความสามารถคนในพื้นที่เพื่อเตรียมพร้อมการถ่ายโอนกระบวนการพัฒนาและการบริหารสู่ออนาคตที่ยั่งยืน

ประเมินศักยภาพตลาดและพัฒนาผลิตภัณฑ์

ยกระดับคอยตุงเป็นมหาวิทยาลัยที่มีชีวิตด้านการพัฒนาที่ยั่งยืน การทำธุรกิจเพื่อสังคม และการปลูกป่า

การสร้างผลกำไรอย่างยั่งยืนของทั้ง 4 หน่วยธุรกิจ ช่วยเพิ่มรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนในคอยตุงเป็นจำนวนมาก

ศึกษาวิจัยนวัตกรรมใหม่และกระบวนการใหม่เพื่อเพิ่มคุณภาพและความสามารถในการแข่งขัน

คุณภาพการศึกษาที่ดีกว่าเดิม: เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เน้นการแก้ไขปัญหา เพิ่มนวัตกรรมการเรียนการสอนด้วยแนวทางมอนเตสซอรี และวิธีการจัดการเรียนการสอนแบบเปิด

พัฒนาและปรับปรุงกระบวนการเพิ่มมูลค่าให้เกิดคุณภาพสูงสุด (สร้างแบรนด์และรักษาเอกลักษณ์ของแหล่งกำเนิด) รวมถึงราคาและความยั่งยืน

นำของเสียจากกระบวนการเกษตรอุตสาหกรรมกลับมาใช้ใหม่ เพื่อลดของเสีย การปล่อยก๊าซ และค่าใช้จ่าย

ขยายสินค้าและบริการของธุรกิจท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวชุมชนและโฮมสเตย์

● ปัจจัยความสำเร็จ

การนำแนวทาง “ปลูกป่า ปลูกคน” ของสมเด็จพระเจ้าไปปฏิบัติ

การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมพัฒนากระบวนการทางอุตสาหกรรมเพื่อการเพิ่มมูลค่าให้เกิดคุณภาพที่ดีขึ้นและความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม

ดำเนินการด้วยการพัฒนาเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน โดยให้ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทั้งระดับส่วนกลางและท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา

องค์การบริหารส่วนตำบลรับผิดชอบงานและบริการสาธารณะ ซึ่งเจ้าหน้าที่หลายคนจากองค์การบริหารส่วนตำบลเคยทำงานกับโครงการพัฒนาคอยตุงฯ ในฐานะอาสาสมัครพัฒนามาก่อน

เพิ่มรายได้ด้วยอาชีพที่หลากหลาย สร้างกำไร และมีความยั่งยืน

จำนวนเงินออมต่อครัวเรือนเพิ่มขึ้น ช่วยให้เกิดการสร้างธุรกิจในท้องถิ่นโดยชุมชน

● บทเรียนที่ได้รับ

การใช้สารเคมีในการเพาะปลูกทำลายคุณภาพดินและก่อให้เกิดมลพิษในน้ำ การทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีไม่เพียงช่วยพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อม แต่ยังช่วยเพิ่มปริมาณผลผลิตหลังจาก 2 ปี

การปลูกพืชเชิงเดี่ยวและการปลูกป่าด้วยพืช 2 สายพันธุ์ (สนและสัก) ไม่สามารถทำให้สัตว์กลับคืนสู่ผืนป่าโดยสมบูรณ์ กระบวนการปลูกป่าแบบใหม่ช่วยให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพมากขึ้น

2.3. ระเบิดจากข้างในสู่การเปลี่ยนแปลงชีวิต ของกลุ่มผู้เปราะบางที่สุด เพื่อเยียวยารักษาโลก และเพื่อให้ฝนได้ไกลกว่าเดิม

ความพร้อมในการรับมือกับความเปลี่ยนแปลง และการเจริญเติบโต

สภาพความเป็นอยู่ของชุมชนในออยตุงก่อนจะมีโครงการพัฒนาออยตุงฯ มักถูกกล่าวถึงด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพสังคมและการเมือง ความไร้กฎเกณฑ์ ความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อม และความยากลำบากทางเศรษฐกิจ ซึ่งนับเป็นบริบทอันทับซ้อนอยู่บนความเปราะบางที่สร้างความเจ็บปวดและทุกข์ทรมานจนผู้คนในพื้นที่ไม่สามารถมองเห็นอนาคตในวันข้างหน้าของตัวเอง การต่อสู้ฝ่าฟันให้มีชีวิตอยู่รอดท่ามกลางสภาวะที่ลำบากแสนสาหัสเป็นสิ่งที่ยากเกินจะหยั่งถึงหลายครอบครัวดำรงชีวิตอย่างปากกัดตีนถีบเพื่อเอาชีวิตรอดในแต่ละวัน ผู้คนต้องเผชิญกับความยากลำบากในการหาเลี้ยงครอบครัวด้วยการพึ่งพิงป่าอันเสื่อมโทรม แหล่งอาหารที่ไม่เพียงพอประทังชีวิต อยู่ห่างไกล และไม่มีใครให้ความสนใจ

กระนั้น ผู้คนที่อาศัยอยู่บนออยตุงก็มีวิถีเอาชีวิตรอด การมีลูกมากหมายถึงจำนวนแรงงานที่มากขึ้น การเข้าไปพัวพันกับสิ่งผิดกฎหมายช่วยให้มีรายได้ประทังชีพ การเข้าร่วมกับกองกำลังช่วยเพิ่มความปลอดภัยในชีวิต ช่วยลดความเสี่ยงในการถูกจับกุม กดขี่ข่มเหง หรือถูกรังแก จากตำรวจ การทำไร่หมุนเวียนช่วยให้มีที่ดินเพาะปลูกระยะสั้น ส่วน ภาษา ศาสนา และวัฒนธรรมประเพณีเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวชุมชนเข้าด้วยกัน แต่วิถีการที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ล้วนเป็นเพียงแนวทางระยะสั้นเพื่อการมีชีวิตรอดในโลกที่ทุกคนต่อสู้เพื่อแย่งชิงทรัพยากรอันเต็มไปด้วยความไม่แน่นอนและภัยอันตรายต่าง ๆ

โครงการพัฒนาออยตุงฯ ได้ช่วยให้สภาวะที่กล่าวมาข้างต้นเกิดความเปลี่ยนแปลง ดังที่ดร.ชานโดร คาลวานี ที่ปรึกษาอาวุโสของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ได้อธิบายไว้ว่า “เมื่อสภาวะขาดแคลนและความขัดแย้งเปลี่ยนเป็นความร่วมมือและการพัฒนาที่ยั่งยืน ความต้องการพื้นฐานได้รับการตอบสนอง ผู้คนจะเปลี่ยนจากการใช้ชีวิตด้วยสัญชาตญาณการเอาตัวรอดไปสู่การคิดตัดสินใจ เพื่อพิจารณาทางเลือกในชีวิตอย่างจริงจัง สถานการณ์ปัจจุบันในออยตุงมีความท้าทายใหม่ ๆ เกิดขึ้น แต่ก็ได้หมายความว่ากระบวนทัศน์จะเปลี่ยนไปโดยสิ้นเชิง เพราะมันได้เปลี่ยนเมื่อนานมาแล้ว และก็เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืน ”

ทุกวันนี้คนออยตุงยังคงทำงานอย่างหนัก แต่ไม่ใช่เป็นการทำงานหนักเพื่อให้มีชีวิตรอดเหมือนสมัยก่อน “ความสำเร็จขั้นสูงสุดของความยั่งยืน คือ ความเจริญงอกงาม ความสามารถที่จะทำให้ชุมชนยั่งยืน เติบโต และอยู่อย่างมีความสุข ไม่จำเป็นต้องทำงานหนักทุกวันเพื่อจะดำรงสถานภาพที่เป็นอยู่ ซึ่งนับว่ามีความมั่นคงระดับหนึ่ง ในสมัยก่อน ผู้คนเฝ้าเสาหาปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ ของชีวิต บ้าน อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่ดิน สุขภาพ การศึกษา สันติภาพ ความยุติธรรมและเสรีภาพ ปัจจุบันนี้ผู้คนให้ความสนใจการใช้ชีวิตให้ดีขึ้น ทำธุรกิจ ได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น คนเป็นพ่อแม่ทุกวันนี้คิดแต่หาวิธีส่งลูกไปเข้าเรียนที่ดีที่สุด หรือรับประทานอาหารให้หลากหลายขึ้น“

การพัฒนาพื้นที่ออยตุงยังมีความท้าทายอยู่สำหรับอนาคต แต่สภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบันได้พัฒนาขึ้น ชีตความสามารถของคนมีมากขึ้น สามารถเข้าถึงตัวช่วยเพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าได้ง่ายขึ้น และบริหารจัดการความเสี่ยงในหลายด้าน “โครงการฯ ได้ช่วยให้ป่ากับคนอยู่ร่วมกันได้ ความพร้อมในการรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่แท้จริงไม่ได้เกิดขึ้นจากเพียงเกษตรกร หรือจากการปลูกพืชชนิดเดียวแบบที่ปลูกกาแฟ แต่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมที่หลากหลาย ทั้งการปลูกพืชนาชนิด การทอผ้า การทำงานในโรงงาน การทำงานท่องเที่ยว การให้คนดูแลรักษาและอยู่ร่วมกับป่า

ได้เป็นสิ่งที่สำคัญมาก ถ้านำมิติใดมิติหนึ่งออก เช่น ถอดกิจกรรมกาแพออก ชุมชนก็ยังดำเนินต่อไปได้” ดร. ชานโดรากล่าวเสริมต่อว่า “สิ่งที่สำคัญต่อการสร้างความพร้อมในการรับมือกับความเปลี่ยนแปลง ไม่ใช่เพียงชุมชนมีรายได้ที่เพิ่มขึ้น แต่ยังมีสิ่งอื่นที่สำคัญยิ่งกว่า เช่น การรักษาความสามัคคีในครอบครัวตามขนบประเพณีดั้งเดิมของประเทศไทย”

ที่มา

- ชานโดร คาลวานี. 2560. ที่ปรึกษาอาวุโสด้านการวางแผนเชิงกลยุทธ์, สัมภาษณ์, 31 พฤษภาคม.

เรื่องของรุ่งไพลิน เจริญดี แม่ค้า

รูปร่างพอมบางและท่าทางที่เรียวร้อยอาจทำให้เธอดูเหมือนเป็นผู้หญิงบอบบางอ่อนแอ แต่เรื่องราวชีวิตของเธอที่จริงแล้วกลับไม่ใช่เช่นนั้นเลย รุ่งไพลิน เจริญดี อายุ 39 ปี แต่งงานแล้วและมีลูก 2 คน (อายุ 12 และ 18 ปี) ชีวิตของรุ่งไพลินนับเป็นเรื่องราวของการเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริง

รุ่งไพลินเป็นชาวไทยใหญ่ เธอเป็นลูกคนที่สองของครอบครัวที่มีลูกทั้งหมด 12 คน รุ่งไพลินเติบโตที่เชียงตุง ประเทศเมียนมา พ่อของเธอทำงานก่อสร้าง แม่ของเธอขายขนมข้างถนน ครอบครัวของเธอ มีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ลำบาก พี่น้องของเธอ 6 คนเสียชีวิตเพราะขาดสารอาหารและไม่มียารักษาโรค เธอจำได้ว่าพ่อแม่ของเธอเคยต้อง “อดข้าวเพื่อให้ลูกพอมีกิน” หรือเวลาที่ “ไข่ 2 ฟองต้องแบ่งกันกิน 10 คน” ครอบครัวของเธอติดหนี้จำนวนมาก และซ้ารายไปกว่านั้นคือพ่อของเธอติดเหล้าและชอบเล่นการพนัน “ฉันต้องย้ายไปอยู่บ้านลุงเพราะพ่อทำร้ายแม่แล้วก็ตีพวกเรา”

“ฉันต้องทำงานที่บ้านลุงตั้งแต่อายุ 8 ขวบ ทำงานบ้านทุกอย่าง ช่วยลุงดูแลลูกหลานของเขา เพื่อแลกกับอาหารและจะได้ไปโรงเรียน ตอนนั้นฉันตื่นนอนตอนตี 4 ทำความสะอาดบ้าน ตัดไม้ทำฟืน จ่ายตลาด หุงข้าว ป้อนข้าวเด็ก ๆ แล้วก็พาเด็ก ๆ ไปโรงเรียน ตอนทำกับข้าวไปก็อ่านหนังสือไปด้วย พอเสร็จทุกอย่างถึงค่อยวิ่งไปโรงเรียน เข้าเรียนตั้งแต่ 8 โมงเช้าถึงบ่าย 3 โมง ตอนบ่ายพอเลิกเรียน ก็ต้องไปตักน้ำ เตรียมข้าวเย็น ช่วยบ่าเตรียมของขาย (บ่ามีร้านขายของ) ป้อนข้าวเด็ก ๆ แล้วพาไปนอน แล้วค่อยได้ทำการบ้าน ก็รู้สึกว่าเขารักเรานะ แต่ต้องทำงานหนักมาก ไม่เคยมีเวลาเล่นกับเด็กคนอื่นเลย ตอนนั้นก็มีความสุขเพราะมีข้าวพอกิน บางทีก็เอ ข้าวไปให้ครอบครัวตัวเองกินบ้าง”

เมื่อรุ่งไพลินอายุ 13 ปี หรือ 2 ปีหลังจากที่พี่สาวของเธอย้ายไปทำงานในร้านอาหารที่แม่สาย พ่อแม่ก็กีดกันให้รุ่งไพลินย้ายไปเหมือนพี่สาว เพื่อจะได้ส่งเงินกลับมาให้ที่บ้าน “กลัวหลายอย่าง กลัวที่จะต้องจากครอบครัว กลัวเพราะพูดภาษาไทยไม่เป็น กลัวว่าจะถูกหลอกไปขาย ตอนนั้นไม่ยอมไป อยากเรียนหนังสือต่อ” แต่บ่าก็พาเธอข้ามชายแดนได้สำเร็จด้วยการแต่งตัวเป็นแรงงานรับจ้างซ้อนจักรยานข้ามด่านไป

รุ่งไพลินได้ทำงานในร้านอาหารแห่งเดียวกับพี่สาว แต่เนื่องจากเป็นผู้เยาว์ เธอจึงต้องแอบทำงานอยู่หลังร้าน ช่วยล้างจาน ทำความสะอาด และไปจ่ายตลาด “ไม่รู้ภาษานี้อ่านยากมาก เขาสั่งอะไรก็ฟังมาผิด ๆ ถูก ๆ” รุ่งไพลินไม่ได้เงินเดือน แต่มีที่พัก อาหาร และเงินจากกล่องทิบ เธอได้ทิบจากลูกค้าประมาณเดือนละ 400 บาท ซึ่งเธอส่งกลับไปให้พ่อแม่ที่เมียนมา “เงินที่ส่งไปพ่อแม่ก็เอาไปซ่อมบ้าน ทำหลังคาเหล็ก เอาไปรักษาโรคคิดแล้ว แล้วก็ส่งน้อง ๆ เรียนหนังสือ บางคนก็ได้เรียนถึงมัธยม บางคนตอนนี้อยู่แม่สาย มีงานทำ ชีวิตก็สบายขึ้น”

“ตอนอยู่เมียนมา ถ้าเราป่วยก็มีแต่หมอสมุนไพร พอมายู่แม่สาย ไม่มีบัตร ถ้าไม่สบายก็ต้องจ่ายค่าหมอเอง”

รุ่งไพลินมาที่คูดุงในพ.ศ. 2534 เธอได้ข่าวว่า ที่คูดุงกำลังรับสมัครพนักงานทำความสะอาด จึงขอติดรถขึ้นมาที่คูดุง งานแม่บ้านที่คูดุงทำให้เธอมีรายได้ 60 บาทต่อวัน พร้อมอาหาร ที่พัก และชั่วโมงทำงานที่น้อยลง เธอทำงานเป็นแม่บ้านประจำสำนักงานและพระตำหนักคูดุงมาเป็นเวลา 16 ปี จากนั้นจึงย้ายไปทำงานที่ร้านอาหาร ที่โรงงาน และที่ร้านขายของที่ระลึก เธอได้รับการขึ้นเงินเดือนทุกปี “มีเงินเช่าห้องอยู่ได้”

ครอบครัวชาวไทยใหญ่ในพื้นที่ให้เธอพักอาศัยอยู่ด้วยขณะอยู่ที่คูดุง เพื่อที่เธอจะได้มีโอกาสรับบัตรประจำตัว พวกเขาดูแลเธอ “เหมือนลูกสาว” ครอบครัวที่รับดูแลเธอมีลูกชายที่ทำงานเป็นคนสวนในโครงการพัฒนาคูดุงฯ (ปัจจุบันลูกชายคนนี้มีโรงเพาะสำหรับส่งกล้าไม้ให้สวนแม่ฟ้าหลวงเป็นของตัวเอง) และเป็นสามีของเธอในหลายปีต่อมา รุ่งไพลินได้ย้ายเข้าไปอยู่กับครอบครัวและแม่ยายของตนเอง “พอมีบัตรประจำตัว ทั้งครอบครัวก็เข้ารับการรักษาพยาบาลได้ฟรี”

เมื่อพ.ศ. 2547 รุ่งไพลินเริ่มเปิดร้านทำธุรกิจของตนเอง 2 ปีให้หลัง โครงการพัฒนาคูดุงฯ จัดตั้งภาคชุมชนให้ชาวบ้านใช้เป็นที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์และงานฝีมือให้แก่นักท่องเที่ยว ภาคคูดุงตั้งอยู่บริเวณต้นไม้ใหญ่ซึ่งเคยเป็นจุดซื้อขายฝิ่นและอาวุธเมื่อ 20 ปีที่แล้ว

การทำธุรกิจส่วนตัวช่วยให้รายได้ของรุ่งไพลินเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ โครงการพัฒนาคูดุงฯ ยังได้พาพ่อค้าแม่ค้าในภาคคูดุงไปกรุงเทพฯ เพื่อสำรวจตลาดและศึกษาผลิตภัณฑ์ของผู้อื่น “อยากจะทำร้านในคูดุงอีกสักที่ หรือไม่ก็เปิดที่ดินคูดุง จะได้เริ่มทำแบรนด์เสื้อผ้างานดีไซน์ท้องถิ่นของตัวเอง เจ้าของร้านในภาคคูดุงมีโครงการพัฒนาคูดุงฯ ร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้ประสานให้พ่อค้า แม่ค้าในภาคคูดุงจัดประชุมกันทุก 2 เดือน เพื่อวางแผนการทำความสะอาดตลาด และหาโอกาสในการศึกษาดูงานเพื่อเพิ่มความรู้อีก” ปัจจุบันลูก 2 คนของรุ่งไพลินมาช่วยขายของที่ร้านในช่วงวันหยุด เพื่อที่ตัวเธอจะได้ไปทำไร่

“ลูกทั้งสองคนตอนนี้อยู่โรงเรียน คนโตอยากเข้าเรียนมหาวิทยาลัยที่เชียงใหม่ เขาอยากเรียนวิศวกรรมศาสตร์ สถาปัตยกรรม บริหารธุรกิจ ไม่ก็เรียนหมอ ลูกจะสมัครขอรับทุนจากโครงการพัฒนาคูดุงฯ ก็ได้ แต่ฉันเองก็พอมีเงินเก็บจากขายของ ฉันเคยเรียนภาคค่ำจนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และเล่าให้ลูกฟังตลอดเวลาว่า สมัยก่อนตอนแม่เล็ก ๆ ลำบากแค่ไหน ไม่มีโอกาสเรียนหนังสือ ตอนนี้อยู่แม่สายแล้ว ลูก ๆ ทุกคนมีโอกาสได้ไปเรียน”

“ตอนพ่อเสีย แม่ก็พาน้อง ๆ ย้ายมาอยู่แม่สาย ฉันก็ไปเยี่ยมเดือนละครั้ง ตอนนี้อยู่มีความสุขที่สุดแล้ว ไม่คิดอยากกลับไป แก่ไข่อิดหรือตอนนี้นึกถึงแต่อนาคต รู้สึกว่าสามารถทำได้ทุกอย่างด้วยตัวเอง ต่อให้มีปัญหาเรื่องการเงิน ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อไหร่ก็ได้นะ ฉันก็ยังทำสิ่งที่ทำอยู่ต่อไปได้เรื่อย ๆ”

การเปลี่ยนแปลงที่คูดุง

สามทศวรรษแห่งการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนได้พลิกโฉมสิ่งแวดล้อมและทางเลือกในการดำรงชีวิตของผู้คนที่อาศัยบนคูดุงไปอย่างสิ้นเชิง

เรื่องราวจากดอยตุงได้สร้างแรงบันดาลใจและการเปลี่ยนแปลง โดย และเป็นบทเรียนเพื่อหลีกเลี่ยงข้อผิดพลาดเดิมให้กับโครงการพัฒนาอื่น ๆ จำนวนมาก ความผิดพลาดข้อแรก คือ การมองข้ามประเด็นเรื่องอำนาจและความไม่เท่าเทียมในช่วงแรกของโครงการพัฒนาดอยตุงฯ สมเด็จพระสังฆราชประทับอยู่ในพื้นที่ พระบารมีของพระองค์ถือเป็นศูนย์รวมใจให้สถาบันและหน่วยงานรัฐต่าง ๆ ร่วมมือกันทำงานเพื่อความกินดีอยู่ดีของประชาชน ช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการถอนกำลังของกลุ่มกำลังติดอาวุธต่าง ๆ โครงการพัฒนาจำนวนมากประสบความสำเร็จเพราะมุ่งไปที่การเปลี่ยนแปลงเพียงปัจจัยเดียวหรือเพียงไม่กี่ปัจจัย โดยขาดการบูรณาการการพัฒนาแบบองค์รวมซึ่งมีความจำเป็นมาก

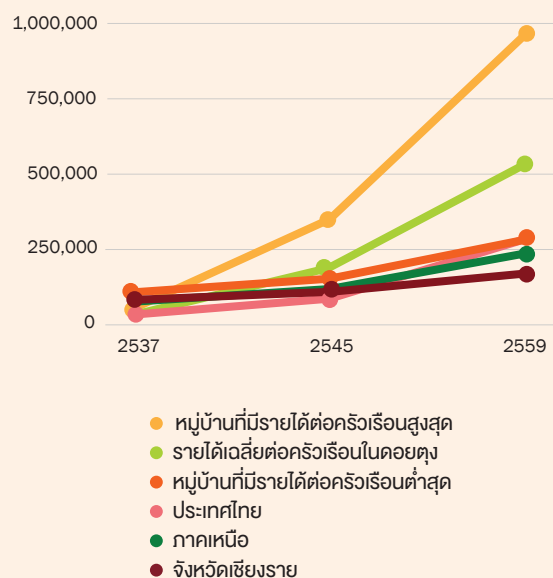
ปัจจัยต่าง ๆ ทั้งความห่างไกล ความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อม และความลำบากตรากตรำของชุมชน ตลอดจนการที่ภาครัฐเข้าไม่ถึงพื้นที่ ไม่ได้ถูกมองว่าเป็นปัญหา หากแต่เป็นโอกาสที่เอื้อให้ดอยตุงเกิดการเปลี่ยนแปลงและเจริญเติบโตอย่างสมดุล มีการบูรณาการ และครอบคลุมทุกกลุ่มอย่างยั่งยืน ยิ่งไปกว่านั้น แนวคิดของสมเด็จพระสังฆราชยังอยู่บนความเป็นจริงที่ว่าความอุดมสมบูรณ์ของป่าเป็นหัวใจสู่การพัฒนาที่มีคุณค่าและยั่งยืนของคน ฝืนป่าจะฟื้นคืนเมื่อคนและป่าอยู่ร่วมกันได้

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ มีความเข้าใจตั้งแต่แรกเริ่มว่า ชุมชนและสถาบันล้วนประกอบขึ้นจากเครือข่ายความสัมพันธ์ของมนุษย์ ซึ่งมีศักยภาพเพื่อการเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่ ให้ความสำคัญกับการพูดคุยหารือ การถกเถียงโต้แย้ง การเรียนรู้ร่วมกัน การสื่อสารอย่างเปิดกว้างและโปร่งใสเพื่อสร้างความเข้าใจ อุ่มชูซึ่งกันและกัน ตลอดจนสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ

ความหลากหลายในดอยตุงไม่ได้มีแต่เฉพาะทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรม หรือแค่ภาษาเท่านั้น แต่ยังเป็นความหลากหลายตามบริบทในแต่ละหมู่บ้าน และลักษณะนิสัยใจคอของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ความหลากหลายในด้านต่าง ๆ มีบทบาทต่อพลวัตการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ เอื้อให้เกิดความเข้าใจในการพัฒนาเชิงลึกกว่า แนวทางการปฏิบัติงานควรต้องสอดคล้องกับภูมิสังคมทำให้เกิดการริเริ่มแนวทางใหม่ ๆ (เช่น การปล่อยเช่าต้นกาแฟสำหรับชาวบ้านที่ขยันที่สุดก่อน) จนกลายเป็นแนวทางดำเนินงานของโครงการพัฒนาดอยตุงฯ ในเวลาต่อมา

แต่ละหมู่บ้านในพื้นที่โครงการพัฒนาดอยตุงฯ มีแหล่งที่มารายได้ที่หลากหลาย และแตกต่างกัน เช่น หมู่บ้านบางแห่งได้พัฒนาความสามารถในการแปรรูปกาแฟหรือชาด้วยตนเองจนสามารถสร้างรายได้เพิ่ม บางหมู่บ้านมีสมาชิกที่ทำงานอยู่ต่างประเทศและส่งเงินกลับมาให้คนที่บ้าน บ้างก็เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ห่างไกลออกไปจากตัวเมืองมากกว่าหมู่บ้านอื่น และยังมีหมู่บ้านที่มีรูปแบบการดำรงชีวิตที่ค่อนข้างผ่อนคลายสบาย ๆ ครอบครัวส่วนมากใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ต้องการแค่รายได้ให้เพียงพอจ้บจ่ายใช้สอยสำหรับสิ่งจำเป็นเท่านั้น และออกไปหาของป่ามาชดเชยเพิ่มเติมได้ พ.ศ. 2531 ความไม่เท่าเทียมด้านรายได้ของแต่ละหมู่บ้านค่อย ๆ ลดลง จากอัตราส่วน 12:1 จนกระทั่ง พ.ศ.2559 ลดลงไปเป็นอัตราส่วน 3.4:1 ทั้งนี้หมู่บ้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดในพ.ศ. 2559 มีระดับรายได้เท่ากับรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนของประเทศไทย

ความแตกต่างรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน พ.ศ. 2537 - 2559

42 Roman Krznaric, 'How Change Happens: Interdisciplinary perspectives for human development', Oxfam Research Report, Oxford, 2007.

เรื่องราวของการเปลี่ยนแปลงที่ค่อยๆ เกิดจากการเลือกที่จะสร้างความร่วมมือ (สร้างความสัมพันธ์และความไว้วางใจ) โดยไม่สร้างความขัดแย้ง มอบอำนาจการตัดสินใจให้คนเป็นผู้สร้างการเปลี่ยนแปลงด้วยตนเอง ไม่กำหนดทิศทางด้วยแนวคิดแบบอุปถัมภ์ ไม่ทำงานเพียงคนเดียว แต่เน้นสร้างเครือข่ายในการทำงานร่วมกับผู้มีอำนาจตัดสินใจ หน่วยงานรัฐ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภาคเอกชน งานพัฒนาออยตุงตลอดระยะเวลา 30 ปี และสิ่งที่มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ได้ทำไม่เพียงแต่จะช่วยให้รูปแบบการใช้ชีวิตที่ค่อยๆ ดีขึ้น แต่ยังสามารถสร้างทางเลือกของ “ยุคใหม่” ที่เปลี่ยนระบบเศรษฐกิจและสังคมสู่รูปแบบของการ “แบ่งปันดูแลเอาใจใส่” มนุษย์และธรรมชาติ ซึ่งนับเป็นการช่วยเปลี่ยนโครงสร้างอำนาจที่ฝังลึกมาอย่างยาวนาน

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นได้หลายวิธี แต่การเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริงจะไม่เกิดขึ้นหากไม่มีการกระจายอำนาจให้ขยายออกไปเพื่อให้เกิดเสรีภาพที่จะ “เป็น” และ “ทำ” ปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้กลุ่มชาติพันธุ์ที่เปราะบางที่สุดในประเทศไทย มีทางเลือกมากขึ้น เช่น การทำให้เกิดการเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐานและบริการภาครัฐ การฟื้นฟูความเป็นไปได้ที่จะเรียกร้องและได้รับสิทธิทั้งในทางกฎหมายและในทางปฏิบัติภายใต้โครงสร้างการปกครองที่ครอบคลุม ยุติธรรม และมีหลักนิติธรรม การสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ช่วยสร้างรายได้ที่เหมาะสมให้ชุมชน ปัจจัยเหล่านี้เป็นสิ่งที่พึงมีควบคู่ไปกับกระบวนการเสริมสร้างอำนาจในการตัดสินใจระดับกลุ่มและระดับบุคคล

การแก้ปัญหาปากท้องและเพิ่มความเชื่อมโยงกับโลกภายนอกช่วยสร้างโอกาสในการสำรวจทางเลือกอื่น ๆ และก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดกับคนนอกพื้นที่ นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมทั้งระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน เปลี่ยนความเข้าใจของคนในหลาย มิติ ทั้งเรื่องสิทธิ เสรีภาพ บทบาททางเพศและบทบาททางอายุ อัตลักษณ์ และการปกครองดูแลตนเอง ความยุติธรรม จารีตประเพณี เศรษฐกิจและความเป็นรัฐ เวลาและระยะทาง รวมไปถึงเรื่องของชีวิตและอนาคต ในพื้นที่ออยตุง เมื่อชุมชนได้เชื่อมโยงติดต่อกับโลกภายนอกอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดช่องว่างทางวัฒนธรรมระหว่างรุ่น อันเป็นผลจากความแตกต่างด้านประสบการณ์ชีวิตและอิทธิพลทางวัฒนธรรม ซึ่งช่องว่างนี้เป็นสิ่งที่ชุมชนชนบทในหลาย ๆ แห่งกำลังประสบอยู่เช่นกัน

กระบวนการดังกล่าวประกอบด้วยพลังที่ช่วยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงชุมชน 3 ระดับ ได้แก่

- **พลังจากข้างใน** ความมั่นใจระดับบุคคล ศักดิ์ศรี และสิทธิอันพึงมี
- **พลังจากสิ่งรายล้อม** พลังที่เกิดขึ้นจากการรวมตัว ความสามัคคีและร่วมแรงร่วมใจลงมือทำ
- **พลังที่จะทำ** การเลือกที่มีประสิทธิภาพ ความสามารถในการตัดสินใจและลงมือปฏิบัติทำให้เกิดขึ้น

1. พลังจากข้างใน

“รู้สึกว่าจะสามารถทำได้ทุกอย่างด้วยตัวเอง” คำพูดที่รุ่งไพลินได้กล่าวไว้ พลังจากภายใน คือ ภาพสะท้อนเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เกิดจากประสบการณ์ตรงส่วนบุคคล ซึ่งถูกปลูกฝังไว้ในจิตใจและความรู้สึกของคนออยตุง พลังจากข้างใน คือ ก้าวแรกสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม “หากคนไม่มีความมั่นใจและเชื่อในสิทธิของตนเอง (พลังจากข้างใน) ความพยายามที่จะช่วยให้เกิดการรวมตัว (พลังจากสิ่งรายล้อม) เพื่อส่งเสียง (พลังที่จะทำ) อาจจะไม่เกิดผล” กระบวนการดังกล่าวเป็นผลจากการบูรณาการกิจกรรมเพื่อให้ชุมชนรอดพ้นจากความยากจน มีรายได้เพิ่มขึ้น มีอาหารการกิน และมีสุขภาพที่ดีขึ้นสามารถเข้าถึงบริการพื้นฐาน เช่น น้ำและไฟฟ้า ได้รับการฝึกทักษะ เข้าถึงการศึกษา และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตได้ นอกจากนี้ กิจกรรมต่าง ๆ ยังช่วยลดสัดส่วนของหนี้ต่อเงินออม ช่วยให้คนมีกรรมสิทธิ์เหนือที่ดินในระดับหนึ่ง มีโอกาสสร้างรายได้เพิ่มขึ้น และเข้าถึงตลาดทั้งในและนอกพื้นที่ออยตุง ณ ตอนนั้น อนาคตของคนออยตุงดูสดใสกว่าเดิมเป็นอย่างมาก

43 Amartya Sen, “Development as Freedom”, Oxford University Press, 1999.

44 Jo Rowlands, “Questioning Empowerment: Working with Women in Honduras”, Oxford, Oxfam UK and Ireland, 1997.

45 Duncan Green, “How Change Happens”, Oxford University Press, 2016.

เรื่องของชานาญ อภิสุทรกุล เกษตรกร

ทุกวันนี้ชานาญใช้ชีวิตอยู่กับภรรยาและลูกชายวัย 24 ปี บ้านของชานาญมีไฟฟ้า น้ำเพื่ออุปโภคบริโภค และใช้เตาแก๊ส ในการประกอบอาหาร

โครงการพัฒนาคอกอตุ้งฯ เปิดโอกาสให้คนสามารถเดินทางออกไปโลกภายนอกได้ สร้างถนนเข้าสู่พื้นที่ ทำให้การเดินทางขนส่งง่ายขึ้นและรวดเร็วขึ้น บัตรประจำตัวโครงการที่ได้รับในช่วงเริ่มโครงการพัฒนาคอกอตุ้งฯ ช่วยให้ “ผู้คนเดินทางโดยไม่ต้องหวาดกลัวว่าจะถูกจับ ตอนนี้ผมมีมอเตอร์ไซค์ขี่ไปไหนมาไหนก็ได้”

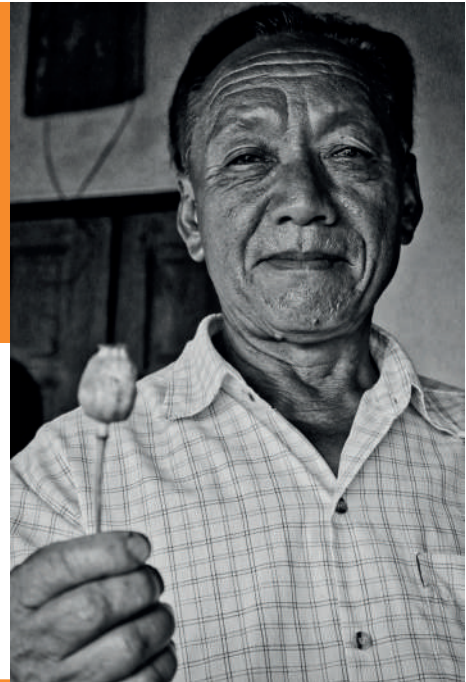
บัตรประจำตัวช่วยให้ครอบครัวของชานาญเข้าถึงบริการสาธารณสุข เข้ารับการรักษาที่คลินิกและโรงพยาบาลได้ ชานาญเคยอาสาด้วยความสมัครใจเข้าร่วมการรักษาที่ศูนย์บำบัดยาเสพติดของโครงการพัฒนาคอกอตุ้งฯ “ตอนถอนยาทรมานมาก ผมก็มีใช้สมุนไพรจีนช่วยด้วย ผมอยู่ที่ศูนย์ 3 เดือนแล้วก็กลับมาที่ชุมชนโดยไม่รู้สึกลอยก่าใช้ยาอีกเลย เดี่ยวนี้ใช้ยาแก้ปวดที่หมอสั่งให้ ไม่ได้ใช้ฝิ่นแล้ว”

ในช่วงแรก ครอบครัวของชานาญได้รับค่าจ้างจากการปลูกป่าและทำไร่กาแฟ “ตอนนี้มีรายได้หลากหลายมากขึ้น ในไร่มีปลูกกาแฟ ลิ้นจี่ บัวย แล้วก็ชา ผมทำมีดขายเองด้วย ลูกชายตอนนี้ทำไร่ ตอนเขาเรียนจบมัธยม เขาไปทำงานที่โรงงานผลิตรถที่เกาหลีได้แล้วก็ส่งเงินมาให้ที่บ้านทุกเดือน พอ 3 ปีหมดสัญญาเขาก็กลับบ้าน”

ชำนาญ อภิสุทรกุล

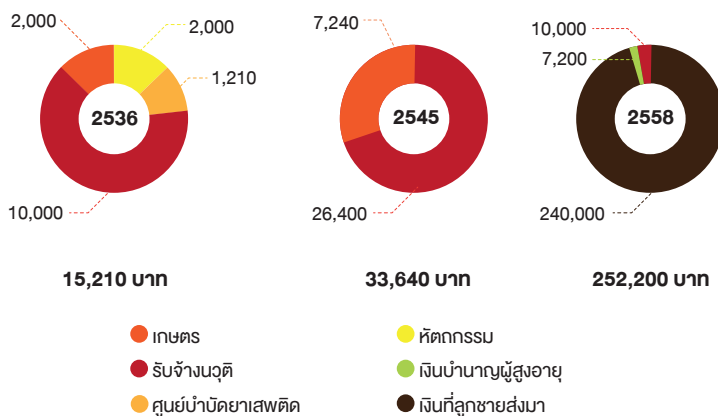
- 68 ปี
- สมรส บุตร 1 คน
- อดีตเกษตรกรและรองหัวหน้ากลุ่มชาติพันธุ์อ่าของดอยตุง
- บ้านอ่าปากกล้วย

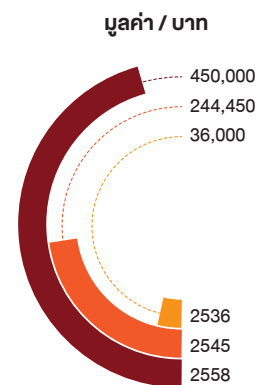
“ผมไม่เคยคิดถึงอดีต ไม่มีอะไรให้คิดถึง
ชีวิตสมัยก่อนลำบากมาก”

“ตอนนี้ไม่ต้องการอะไรแล้ว มีพอกินพอใช้
มีความสุขดี”

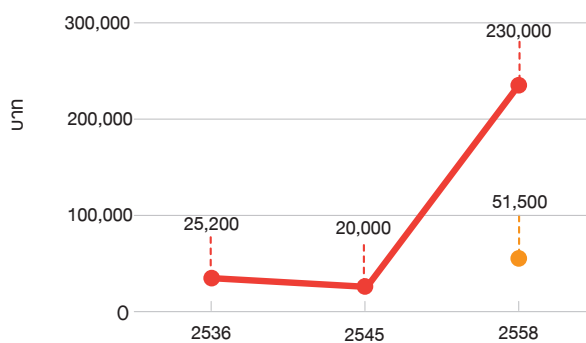
รายได้ของครอบครัวชำนาญ

สินทรัพย์ของครอบครัวชำนาญ

เงินออมและหนี้ของครอบครัวชำนาญ

พัฒนาการลักษณะบ้านที่อยู่อาศัยของชำนาญ

- 2536 หลังคามุงหญ้า
- 2545 หลังคามุงสังกะสี
- 2558 หลังคามุงกระเบื้อง

เรื่องของอรวรรณ ไสภนอำนวยกิจ พนักงานโรงทอผ้า

ตอนเริ่มต้นโครงการพัฒนาอ้อยตุงฯ อรวรรณและสามีได้รับจัดสรรที่ดิน พร้อมกับเมล็ดพันธุ์ส้มโอและส้มสำหรับเพาะปลูก ช่วยให้ครอบครัวมีอาหารเพิ่มขึ้น อรวรรณรู้สึกว่ารายได้จากกาแฟอย่างเดียวไม่แน่นอน จึงเริ่มมองหางานอื่น และเธอก็ได้งานในแผนกควบคุมคุณภาพของโรงทอผ้า “วันที่เริ่มทำงานที่โรงทอผ้าอยากจะร้องไห้ เพราะเราอ่านก็ไม่ได้ เขียนก็ไม่ได้เลย ไม่เข้าใจคำสั่งหัวหน้างาน แต่ต้องทำงานส่งลูกเรียน สุดท้ายก็เรียนรู้กระบวนการควบคุมคุณภาพจนทำเป็น”

สามีของเธอยังคงดูแลที่ดินที่ได้รับจัดสรร เธอกับลูก ๆ ทอผ้าที่บ้านและขายให้โรงทอผ้าเพื่อหารายได้เพิ่มเติม

ตารางการทำงานของเธอ “ทำให้มีเวลาไปร่วมกิจกรรมในชุมชน ไปงานแต่งญาติ ๆ แถมยังมีวันหยุดปีละ 10 วัน เหนื่อยน้อยกว่าสมัยที่อยู่กับบ้านสามีมาก”

“อนามัยตั้งอยู่ใกล้หมู่บ้าน สำหรับรักษาโรคทั่วไป” หากจะไปรักษาที่โรงพยาบาล ต้องนั่งรถเมล์ไปเป็นระยะทาง 15 กิโลเมตร “ทุกวันนี้จ่ายประกันสังคมปีละ 600 บาท รวมค่ารักษาฟันด้วย” เธอรู้สึกว่า มีหน่วยงานรัฐและมีบริการภาครัฐในพื้นที่เพิ่มขึ้น

อรวรรณ ไสภนอำนวยกิจ

- 48 ปี
- สมรส บุตรธิดา 4 คน
- พนักงานแผนกควบคุมคุณภาพที่โรงทอผ้าอ้อยตุง
- บ้านพาบือ

“วันที่เริ่มทำงานที่โรงทอผ้าอยากจะร้องไห้ อ่านก็ไม่ได้เขียนก็ไม่ได้เลย ไม่เข้าใจคำสั่งหัวหน้างาน แต่ต้องทำงานส่งลูกเรียน สุดท้ายก็เรียนรู้กระบวนการควบคุมคุณภาพจนทำเป็น”

“ภูมิใจที่สุดที่ลูกได้รับการศึกษา”

“ไม่มีใครเป็นเจ้าของเงินหรอก เงินมันก็เปลี่ยนมือไปเรื่อย ๆ สำคัญคือต้องมีความสุขกับสิ่งที่มี”

“รู้สึกว่าคุณหญิงทุกวันนี้มีความรับผิดชอบเยอะขึ้น เราเข้าสังคมได้ และเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการทำหน้าที่ตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ได้ ที่ดอยตุงบางหมู่บ้านมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้หญิงก็มี” เธอเชื่อว่า “ผู้หญิงใส่ใจรายละเอียดมากกว่าผู้ชาย แต่ผู้ชายเจริญก้าวหน้าได้ง่ายกว่าเพราะผู้หญิงต้องดูแลลูก” ในกรณีของเธอนั้น โรงทอผ้ามีศูนย์เด็กเล็กที่รับดูแลเด็กตั้งแต่อายุ 3 เดือน - 3 ปี

สำหรับอรวรรณ หนึ่งในสิ่งที่สำคัญที่สุดที่เธอและลูก ที่ได้รับจากโครงการพัฒนาดอยตุงฯ คือ การศึกษา เธอพยายามส่งลูกเข้าร่วมทัศนศึกษา เพื่อที่ลูกจะได้รับประสบการณ์ใหม่ “รู้สึกภูมิใจที่สุดที่ลูกได้รับการศึกษา ฉันไม่ค่อยสนเรื่องเงินทอง ไม่มีใครเป็นเจ้าของเงินหรอก เงินมันก็เปลี่ยนมือไปเรื่อย ๆ สำคัญ คือ ต้องมีความสุขกับสิ่งที่มี ตอนที่มีความสุขที่สุดคือ ตอนที่รู้ว่าโรงเรียนที่หมู่บ้านจะขยายชั้นเรียนจากมัธยมศึกษาปีที่ 3 ไปถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 ลูกจะได้ไปเรียนชีวิตนี้ ฉันไม่เคยมีโอกาสดูไปโรงเรียนเลย พอมีเวลาว่างก็ต้องทอผ้าหารายได้เสริม แต่ลูกเขาได้ไปโรงเรียนและมีโอกาสเรียนรู้อะไรหลายอย่าง ฉันก็ไปประชุมผู้ปกครองที่โรงเรียนนะ ชอบมีส่วนร่วมในชีวิตลูก”

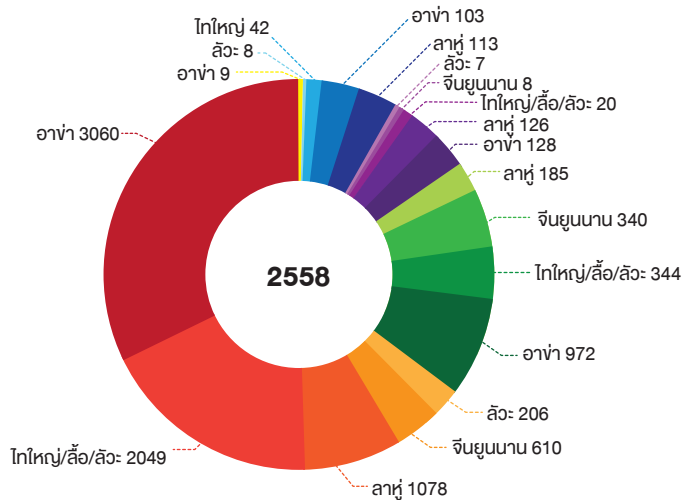
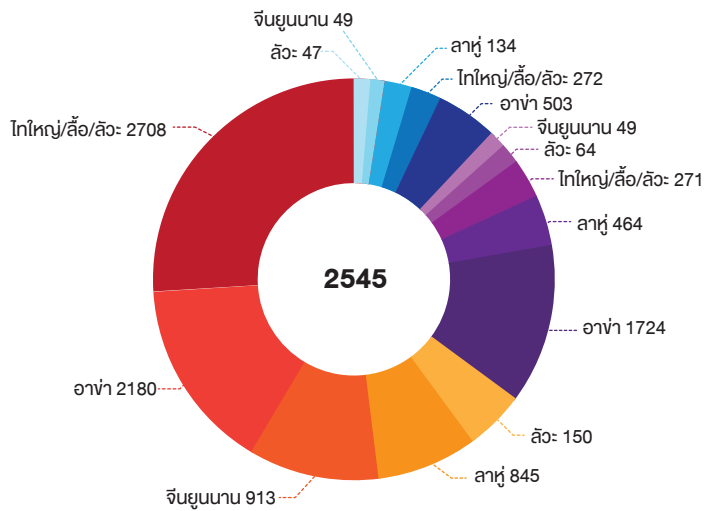
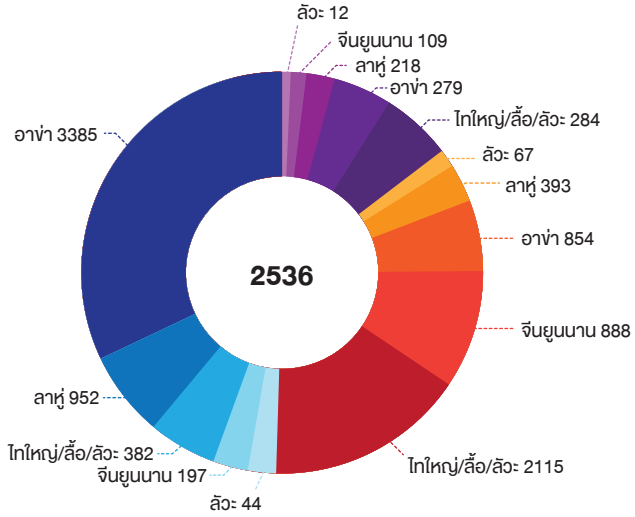
โครงการพัฒนาดอยตุงฯ มอบทุนการศึกษาให้ลูกของเธอได้เข้าเรียนต่อในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย “ลูกเขาขยันเรียนมาก ถ้าไม่ตั้งใจเรียนแล้วสอบตกก็จะถูกตัดสิทธิ์ทุน” อรวรรณกึ่งนี้ก่อนแรกในชีวิตเพื่อทำความฝันของเธอให้เป็นจริง “เป็นหนี้ แต่ได้ส่งลูกไปโรงเรียนก็ดีกว่าลูกไม่มีการศึกษา”

ลูกสาวคนโตของอรวรรณศึกษาต่อด้านครุศาสตร์ และปัจจุบันเป็นครูอยู่ในโรงเรียนที่ใช้แนวทางการเรียนการสอนแบบมอนเตสซอรีที่ดอยตุง ส่วนลูกชายเข้าเรียนที่มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน และได้ทำงานกับทีมภาคสนามของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ในโครงการพัฒนาที่ประเทศเมียนมา ปัจจุบันกำลังศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยในจังหวัดเชียงรายและทำธุรกิจขายน้ำแข็งเป็นของตนเอง ลูกสาวคนรองศึกษาต่อด้านการบริหารจัดการและได้ฝึกงานที่โครงการพัฒนาดอยตุงฯ ปัจจุบันทำงานอยู่ที่บริษัทนำเข้าส่งออกที่กรุงเทพฯ เธออยากจะทำประสบการณ์ก่อนกลับมาอยู่ที่ดอยตุง ลูกชายคนเล็กของเธอกำลังเข้ารับการศึกษาด้านสหเวชศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยพะเยา

“รู้สึกว่าการพัฒนาดอยตุงฯ ทำให้เกิดความมั่นคง ไม่ใช่แค่เรื่องรายได้ แต่ยังรวมถึงการเข้าถึงโอกาสต่าง ๆ ทุกคนได้รับโอกาสในการพัฒนา ถ้าทำงานก็จะมีฐานะดีขึ้น แต่ละคนสามารถเลือกได้”

ความยากจนและความเปราะบางในคอกขุง แบ่งตามระดับรายได้

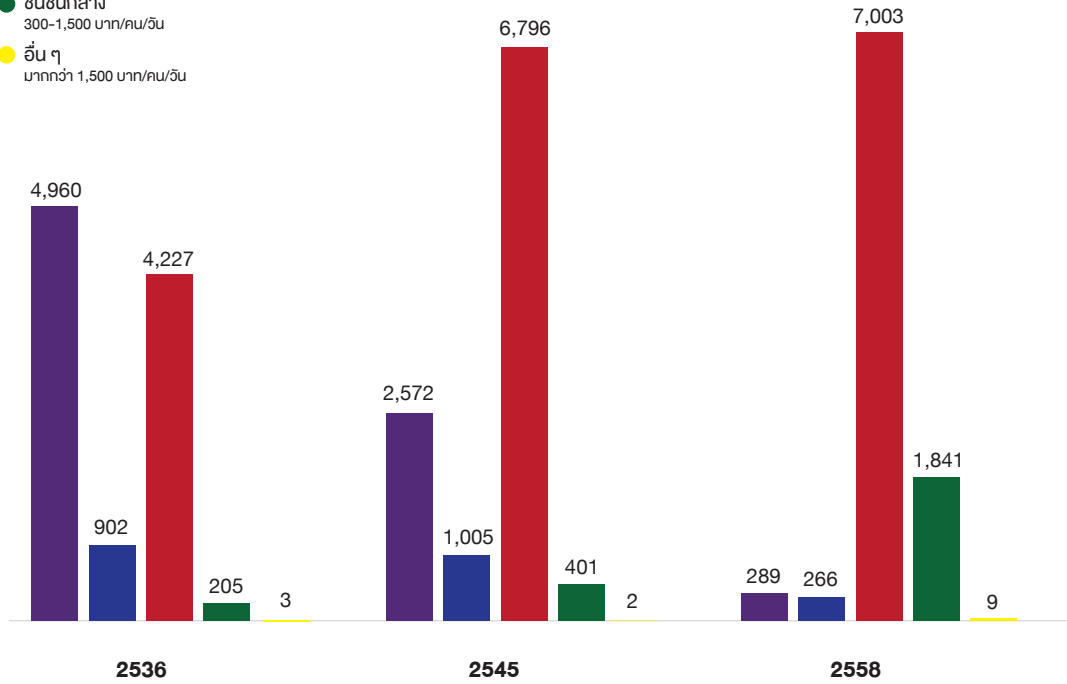
- ยากจนแฉับแค้น
ต่ำกว่า 60 บาท/คน/วัน
- ยากจน
60-70 บาท/คน/วัน
- ชั้นกลางระดับล่าง
70-300 บาท/คน/วัน
- ชั้นกลาง
300-1,500 บาท/คน/วัน
- อื่น ๆ
มากกว่า 1,500 บาท/คน/วัน

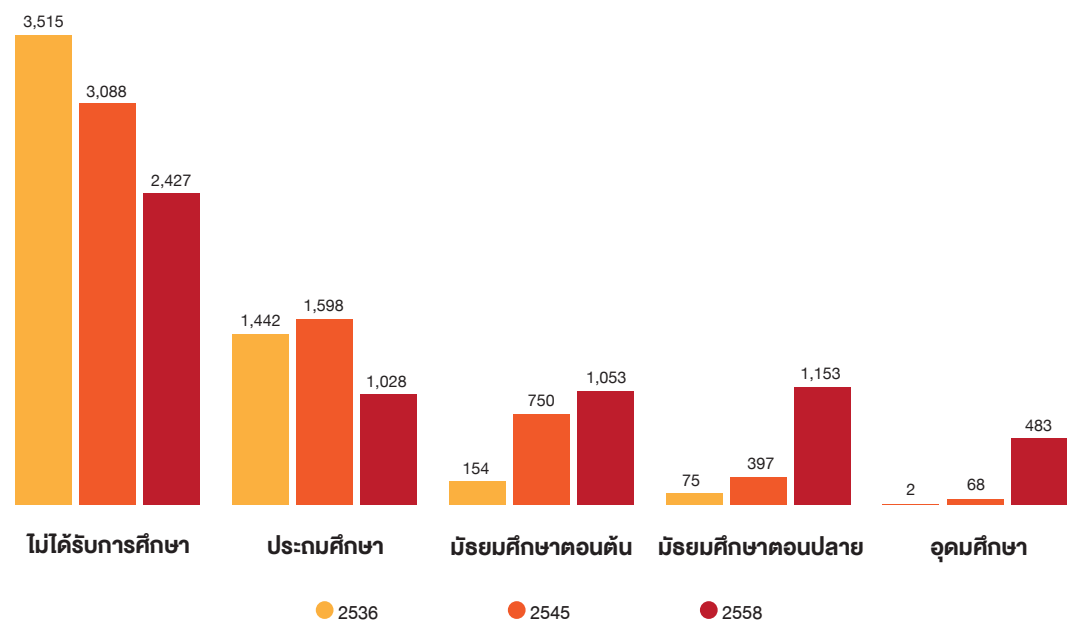
หมายเหตุ: ข้อมูลนี้เป็นการวัดจากรายได้เงินสดเท่านั้น ไม่รวมผลผลิตทางการเกษตร และทรัพยากรอื่น ๆ ที่ชุมชนสามารถเข้าถึง โดยไม่ได้มีการแปลงเป็นเงินสด

การเปลี่ยนแปลงของรายได้ต่อหัวในพื้นที่คอยคุง พ.ศ.2537-2558

- ยากจนแร้นแค้น
ต่ำกว่า 60 บาท/คน/วัน
- ยากจน
60-70 บาท/คน/วัน
- ชั้นชั้นกลางระดับล่าง
70-300 บาท/คน/วัน
- ชั้นชั้นกลาง
300-1,500 บาท/คน/วัน
- อื่น ๆ
มากกว่า 1,500 บาท/คน/วัน

จำนวนนักเรียนต่อระดับการศึกษา พ.ศ. 2536-2558

ทัศนีย์ โสภณอำนวยกิจ คุณครูโรงเรียนที่ใช้แนวทางการเรียนการสอนแบบมอนเตสซอร์รี่

อรวรรณอาศัยอยู่กับแม่และทัศนีย์ ลูกสาวคนโตของเธอ ปีนี้ทัศนีย์อายุ 27 ปีและเธอยังโสด

ทัศนีย์เข้าเรียนที่โรงเรียนในหมู่บ้านถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในเขตบ้านของเธอไม่มีโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และครอบครัวของเธอไม่สามารถออกค่าใช้จ่ายให้เธอเพื่อเดินทางไปโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายที่ใกล้ที่สุดได้ ในตอนแรกเธอคิดว่าจะเข้าทำงานที่โรงทอผ้ากับแม่ของเธอ แต่ภายในเวลาต่อมาโรงเรียนในหมู่บ้าน ได้ขยายระดับการเรียนไปถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เธอจึงสามารถเรียนต่อได้ ต่อมาเธอได้รับทุนการศึกษาจากโครงการพัฒนาออยตุงฯ เพื่อเข้าศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย “ตอนนี้แทบทุกคนมีโอกาสเข้ามหาวิทยาลัยกันหมด บางคนก็กู้เงิน บางคนก็ได้รับทุนการศึกษา แต่สิ่งสำคัญ คือ ต้องพยายามอย่างหนักด้วยตัวเองด้วย บางครอบครัวมีเงินส่งลูกไปมหาวิทยาลัยนะ แต่ลูกก็ไม่อยากเรียน” ทัศนีย์กล่าว

“ช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ครอบครัวของเราให้อภัยได้แบบสบาย ๆ แม้มันไม่ต้องเป็นห่วงลูก ๆ แล้ว ครอบครัวมีความสุขดีที่ดอยตุง โครงการพัฒนาออยตุงฯ ช่วยให้เราได้เป็นอย่างดีที่เป็นทุกวันนี้ แต่ก็ไม่ใช่ว่าทุกคนจะอยู่ที่นี้ เรามีน้องสาวที่ทำงานนอกพื้นที่ดอยตุงแล้วเขาก็ชอบ แต่ละคนไม่เหมือนกัน”

โครงการพัฒนาออยตุงฯ เริ่มทดลองแนวทางการเรียนการสอนทางเลือกเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ทัศนีย์มีโอกาสเข้าร่วมโรงเรียนนำร่องแนวทางการเรียนการสอนแบบมอนเตสซอร์รี่ที่ดอยตุง ทัศนีย์รับผิดชอบดูแลห้องเรียนที่มีนักเรียน 10 ขวบ จำนวน 9 คน

“ใช้เวลาร้อยละ 80 อยู่ที่โรงเรียน เราชักงานที่เราทำอยู่” เธอมีคุณครูของตัวเองเป็นแรงบันดาลใจให้ “เป็นผู้ให้การการศึกษา ผู้ดูแลนักเรียน พานักเรียนไปทัศนศึกษา ช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้นอกสถานที่” เธอยังให้ความสำคัญกับการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อให้เท่าทันกับโลกที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

“ที่ดอยตุงไม่ได้รู้สึกว่ามีทางเลือกปฏิบัติทางเพศหรือทางชนเผ่าอะไร เรามีสุขภาพที่ดี การศึกษาที่ดี และสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ แน่ใจว่ามีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย เพราะสิทธิสตรีมีมากขึ้น และยังจะมีมากขึ้นต่อไปเรื่อย ๆ ในอนาคต ตอนนี้เรามีโอกาสทางหน้าที่การงานเท่าเทียมกัน การให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมแต่ละชนเผ่าถือเป็นหัวใจของหลักสูตรของเรา นักเรียนทุกคนจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับชนเผ่ากลุ่มอื่นผ่านการแสดงทางวัฒนธรรมหรือการทำอาหาร เด็กรุ่นใหม่พูดได้หลายภาษา หลายคนพูดได้ทั้งภาษาอาข่า ภาษาไทย ภาษาจีน”

ทัศนีย์ ขณะปฏิบัติงานอยู่ที่โรงเรียน

2. พลังจากสิ่งรายล้อม

กระบวนการพัฒนาที่ดอยตุงเกิดขึ้นจากการรวมพลังมวลชนด้วยการรวมตัว การขับเคลื่อน การมีส่วนร่วม ความสามัคคี และร่วมแรงร่วมใจลงมือทำ ไม่ว่าจะเป็นการปลูกป่า งานอาสาในหมู่บ้านด้านสิ่งแวดล้อมและงานโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ การเฝ้าระวังไฟป่า การมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนต่าง ๆ ทั้งหมดนี้ทำให้ชุมชนมีความรับผิดชอบในการพัฒนาชุมชนของตนเอง ความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรมไม่ได้เป็นอุปสรรคใด ๆ ต่อความร่วมมือร่วมใจของชุมชนดอยตุง

รัชพล วิเศษเพิ่มพร เจ้าหน้าที่ส่วนพัฒนาสังคม โครงการพัฒนาคอยตุ่งฯ

รัชพลเป็นชาวอาข่า รัชพลและครอบครัวอาศัยที่คอยตุ่งมาเป็นระยะเวลานาน ตอนที่โครงการพัฒนาคอยตุ่งฯ เข้ามาในพื้นที่เขาอายุ 14 ปี และไม่ได้คิดว่า ชีวิตของเขาจะเปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง รัชพลเข้ารับการศึกษา การเกษตรและเข้าโรงเรียนประจำจนจบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เมื่ออายุ 21 ปี หรือหลังจากแต่งงาน รัชพลและพี่น้องของเขาเข้าร่วมกิจกรรมปลูกป่าต้นน้ำของโครงการพัฒนาคอยตุ่งฯ โดยรับหน้าที่ถางหญ้าเตรียมพื้นที่ และขุดหลุมสำหรับใส่ต้นกล้า และยังช่วยเป็นล่ามสื่อสารภาษาอาข่ากับคนในหมู่บ้านอีกด้วย

ปัจจุบันรัชพลรับผิดชอบการประสานงานระหว่างโครงการพัฒนาคอยตุ่งฯ กับหมู่บ้านทั้ง 29 แห่ง เขามีหน้าที่เข้าร่วมการประชุมหมู่บ้าน และคอยรายงานความคืบหน้าโครงการต่าง ๆ จริยา ภรรยาของรัชพล ทำงานเป็นครูอยู่ที่ศูนย์ดูแลเด็กภายใต้การบริหารโดยองค์การบริหารส่วนตำบล

“ชาวบ้านดูแลรักษาป่า ป้องกันและต่อสู้กับไฟป่า จัดเวรสลับเปลี่ยนหมุนเวียนกันเฝ้าระวังไฟป่า” ชาวบ้านเข้าใจความสำคัญของป่าและความจำเป็นที่ต้องดูแลรักษาป่าควบคู่กันไป ประสบการณ์ที่ผ่านมาทำให้ชาวบ้านตื่นตัวระวังเป็นพิเศษ “ช่วง 10 ปีที่ผ่านมาไฟป่าที่หนักมาก 3 ครั้งในคอยตุ่ง แต่ละครั้งป่าไหม้เสียหายไป 1,000 ไร่ ต้องใช้เวลาประมาณ 3 วันกว่าจะคุมไฟได้”

“แต่ละหมู่บ้านมีกฎการใช้พื้นที่ป่า และการแบ่งพื้นที่ป่า เป็นป่าอนุรักษ์ ป่าใช้สอยสำหรับตัดฟืน เก็บเห็ด ไม้ไผ่ หรือหาของป่า และป่าเศรษฐกิจ สำหรับการตัดต้นไม้แต่ละต้นในพื้นที่ ต้องได้รับอนุมัติจากคณะกรรมการหมู่บ้าน โดยมีเงื่อนไขว่าต้องปลูกทดแทน นอกจากนี้ มีกฎเรื่องการจัดการน้ำที่ออกโดยคณะกรรมการน้ำ โดยคณะกรรมการน้ำมีหน้าที่ดูแลระบบน้ำดูแลรอยรั่ว และการบำรุงรักษาต่าง ๆ การบริหารจัดการใช้เงินจากกองทุนหมู่บ้านเพื่อซ่อมแซมระบบน้ำที่ต่อจากแม่น้ำหรือฝายทดน้ำ สำหรับท่อที่ต่อจากถังเก็บของหมู่บ้านเข้าแต่ละครัวเรือน แต่ละกลุ่มครัวเรือนที่ใช้ท่อเดียวกันจะรับผิดชอบร่วมกัน ชุมชนทำความสะอาดฝายปีละ 4 ครั้ง โดยใช้เงินจากกองทุนหมู่บ้านเช่นกัน นอกจากนี้ภายในหมู่บ้านยังมีกิจกรรมพัฒนา เช่น การจัดการขยะ การทำความสะอาดศาลาอเนกประสงค์ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก “โครงการกองทุนหมู่บ้าน” ของรัฐบาล รัฐบาลให้ชาวบ้านกู้เงินในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 3-5 ต่อปี โดยแต่ละคนกู้ได้ไม่เกิน 30,000 บาท และแต่ละครัวเรือนกู้ได้ไม่เกิน 75,000 บาท ขึ้นอยู่กับกฎของแต่ละหมู่บ้านเองด้วย”

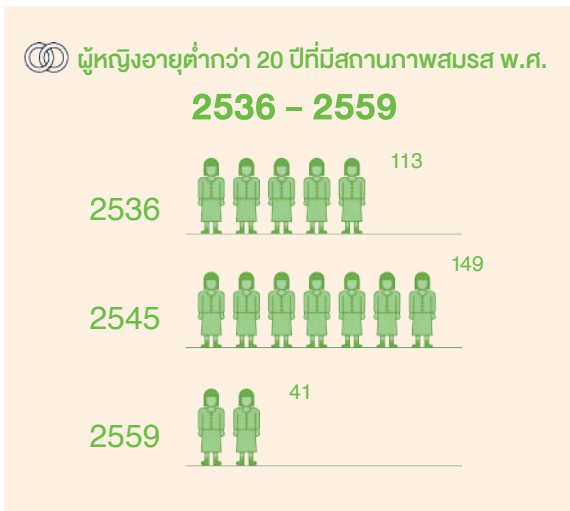
เรื่องของมยุรา สีลาวงศ์กรกุล ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

มยุราตระหนักดีว่า การศึกษา คือ หนทางสู่การเปิดโอกาสให้กับผู้หญิงคอยตุ่ง มยุราทำงานให้กับชุมชนเพราะเธอมีโอกาสด้านการศึกษา เมื่อโครงการพัฒนาคอยตุ่งฯ เข้ามาในพื้นที่ เธอมีโอกาสดำเนินการช่วยเหลือผู้ใหญ่วัยเพราะเธอมีประสบการณ์ด้านอาสาสมัครและขับเคลื่อนชุมชน “เราต้องการให้มีผู้หญิงเข้าร่วมการพัฒนาชุมชนมากขึ้น ให้ผู้หญิงได้เป็นผู้นำชุมชน” จากประสบการณ์ในการเข้าร่วมกับกลุ่มสตรีในหมู่บ้านและประสบการณ์จากการประสานงานกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่าง ๆ เธอยืนยันว่า ในบางครั้ง ผู้หญิงมีประสบการณ์ในการประสานมากกว่าผู้ชาย เธอเชื่อว่า ผู้หญิงทำงานร่วมกับคนอื่นด้วยความเป็นมิตรและความเข้าใจ “ผู้หญิงใส่ใจรายละเอียดและมีความระมัดระวังมากกว่าผู้ชาย ทุกวันนี้มีผู้หญิงเข้าเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลและอาสาสมัครมากขึ้น”

ที่บ้าน มยุราต์ตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ร่วมกับสามี “สามีช่วยทำงานบ้าน เขาชอบทำอาหาร บางครั้งเขาก็ซักผ้า” แม้ว่าบทบาททางเพศในยุคสมัยใหม่กำลังเปลี่ยนไป แต่ผู้ชายก็ยังมักจะทำอะไรเป็นหลัก ในขณะที่ผู้หญิงทำงานฝีมือและงานบ้าน “โดยทั่วไปแล้ว ชั่วโมงทำงานของผู้หญิงเยอะกว่าผู้ชาย” มยุรากล่าว

ความไม่เท่าเทียมทางเพศยังไม่ได้หายไป แต่กำลังค่อย ๆ เปลี่ยนและลดระดับความรุนแรงลง “ตอนนี้ผู้หญิงผู้ชายค่อนข้างเท่าเทียมกัน ถ้าผู้หญิงมีความสามารถและทำงานได้ดี ชุมชนก็ให้การยอมรับ หลายครอบครัวมีผู้หญิงที่มีความรับผิดชอบเท่ากับผู้ชาย บางคนก็มีรายได้สูงกว่าผู้ชาย” ผู้หญิงมีทางเลือกในการประกอบอาชีพและแหล่งรายได้ที่หลากหลายขึ้น และยังได้มีโอกาสออกไปเรียนรู้โลกภายนอกมากขึ้น ทำให้ผู้หญิงส่วนใหญ่หารายได้และดูแลตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งผู้ชายมากขึ้น ผู้หญิงทุกวันนี้แต่งงานช้าลงกว่าสมัยก่อน “ฉันแต่งงานตอนอายุ 17 ปี ลูกสาวฉันแต่งงานตอนอายุ 24 ปี งานแต่งงานล่าสุดที่ไปมาในหมู่บ้านเจ้าสาวอายุ 30 ปี” ปัจจุบันการหย่าร้างก็มีมากขึ้นด้วยเช่นกัน “ทำไมจะต้องทนอยู่ด้วยกันกับผู้ชายที่ไม่ช่วยอะไรเลยล่ะ”

ทุกวันนี้ผู้หญิงสามารถทำหลาย ๆ อย่างได้ง่ายขึ้น องค์การบริหารส่วนตำบลจัดให้มีศูนย์ดูแลเด็กเล็ก พร้อมรถรับส่งเปิดให้บริการตั้งแต่วันจันทร์-วันเสาร์ ในทุกหมู่บ้าน ซึ่งช่วยให้ผู้ปกครองสามารถทำงานได้อย่างสบายใจ แต่“เด็กหลายคนก็มีปύ่วยตายเสีย”

อีกสิ่งหนึ่งที่ได้รับการพัฒนา คือ การดูแลสุขภาพสตรี ผู้หญิงไม่จำเป็นต้องไปรับการตรวจหรือติดตามสุขภาพที่คลินิก เพราะมีทีมอาสาสมัครสุขภาพไปถึงหมู่บ้านเพื่อตรวจสุขภาพผู้หญิง ระบบการทำงานในรูปแบบดังกล่าว นับว่าได้ผลดีมาก ในสมัยก่อน ช่วงที่เชื้อเอชไอวี เริ่มระบาด เนื่องจากช่วยให้คนสามารถเข้าถึงการรักษาโรคและข้อมูลเรื่องการมีเพศสัมพันธ์อย่างปลอดภัย

มยุราต์รู้สึกว่า ผู้ชายไม่ได้ต่อต้านผู้หญิงที่มีตำแหน่งหน้าที่สูง แต่ก็ไม่ได้เปิดโอกาสในหลาย ๆ ด้านให้กับผู้หญิงเช่นเดียวกัน “การที่สตรีเป็นผู้นำชุมชนท่ามกลางผู้นำผู้ชายคนอื่น ๆ นับเป็นเรื่องที่ทำหาย เราต้องขยันกว่า แล้วต้องทำด้วยตัวเอง ฉันต้องเรียนขับรถเพื่อที่จะได้ไม่ต้องอาศัยนั่งรถคนอื่นไปประชุม” เธอพยายามผลักดันให้ผู้หญิงรุ่นใหม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนมากขึ้น โดยเธอได้แนะนำให้เรียนรู้ผ่านการลงมือทำจริง “ผู้หญิงอายุน้อยจะหวังว่าเรียนจบมาแล้วจะมาเป็นผู้นำเลยไม่ได้ ต้องมีประสบการณ์การทำงานก่อน จะเป็นอาสาสมัครก็ได้ ต้องทำความรู้จักชุมชน” อย่างไรก็ตาม เธอไม่ต้องการรับตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านและเลือกที่จะทำงานฝ่ายสนับสนุนอยู่เบื้องหลังเพื่อให้คนรุ่นใหม่ได้ก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำ “ฉันเปิดโอกาสให้แล้ว บางทีอีกหน่อยลูกสาว ไม่ก็หลานสาวฉันอาจจะอยากขึ้นมาเป็นผู้นำบ้างก็ได้”

อ่าพร หล่อชา (นา) และ วิภาวดี พิมลธิกุล (คริส) เจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาออยตุงฯ

หลังจากเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พ่อแม่ของนายอยากให้ลูกสาวแต่งงานตามประเพณีอาชา ครูใหญ่โรงเรียนที่นาเรียนอยู่ได้พูดคุยกับพ่อแม่ของเธอ และช่วยให้เธอได้รับทุนการศึกษาจนเรียนจบระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยนาต้องนั่งซ้อนท้ายรถจักรยานยนต์ของครูประจำชั้นไปโรงเรียน เหตุการณ์นั้นทำให้ชีวิตของนาพลิกผัน “พ่อแม่ก็ยิ่งอยากให้ลูกทำอย่างที่เราเคยทำมาก่อน ทำไร่ทำนา” นากล่าว หลังจากนาจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยและได้ใช้ชีวิตอยู่คนเดียว พ่อแม่จึงให้เธอเป็นผู้ตัดสินใจอนาคตของตัวเอง ปัจจุบันนาอายุ 27 ปี เธอคิดว่า โลกใบนี้ยังเปิดกว้างรอให้ออกไปสำรวจค้นหา และเยาวชนทุกวันนี้มีโอกาสในการศึกษาและการเดินทางมากขึ้นกว่าเดิม

“ตามประเพณีอาชาดั้งเดิมคนนิยมแต่งงานตั้งแต่อายุยังน้อย ส่วนใหญ่จะแต่งงานตอนอายุ 12 ปีด้วยการคลุมถุงชน” พ่อแม่ของเธอแต่งงานกันตอนที่ทั้งคู่มีอายุ 14 ปี “ทุกวันนี้ คนคบหาดูใจกัน 3 ปีก่อนแต่งงาน แต่เรารู้จักบางคู่ที่อายุไล่เลี่ยกับเราแล้วแต่งงานเร็ว”

นายอยากแต่งงาน แต่ไม่ใช่ก่อนอายุ 30 “สมัยก่อนคนนิยมมีลูกเยอะ ๆ จะได้มีคนช่วยทำไร่นา แต่ตอนนี้คนไม่ยอมมีลูกเยอะเพราะว่าเลี้ยงไม่ไหว” สถานีอนามัยมีบริการแจกยาคุมกำเนิดสำหรับทั้งผู้หญิงและเด็กสาววัยรุ่น แต่หลายคนไม่กล้าไปรับ “ไม่ค่อยเห็นผู้หญิงซื้อถุงยางอนามัย ส่วนผู้ชายก็ไม่ชอบใช้ถุงยาง เรื่องเพศศึกษาที่สอนกันที่โรงเรียนหรือในหลักสูตรสุขศึกษาก็เหมือนกับที่อื่นในประเทศไทย คือเน้นสอนแต่ทฤษฎี พ่อแม่ไม่พูดถึงเรื่องนี้เลย เพราะเป็นเรื่องต้องห้าม คนรุ่นใหม่ก็ไม่ค่อยคุยกันเรื่องนี้ เพศสัมพันธ์เป็นเรื่องที่ต้องเรียนรู้ด้วยตัวเอง มีเพื่อน ๆ เป็นแหล่งข้อมูลหลัก ในสังคมอาช่าคนไม่กอดหรือจับมือกันในที่สาธารณะ มีวัยรุ่นที่ตั้งท้องก่อนแต่งงานบ้าง และส่วนใหญ่ก็แก้ปัญหาด้วยการแต่งงานถึงแม้ว่าสุดท้ายจะเป็นผู้หญิงที่เลี้ยงลูกเองคนเดียว โดยส่วนใหญ่แล้วชุมชนไม่ให้ความช่วยเหลือหรือสนับสนุน อย่างมากก็แสดงความเสียใจกับผู้หญิงหรือบอกให้ผู้ชายจ่ายค่าเลี้ยงดู”

คริสได้รับการเลี้ยงดูให้เติบโตมาในวิถีอาช่าเช่นเดียวกัน ปัจจุบันคริสอายุ 23 ปี และแม้กระทั่งวันนี้ก็ยังมีคนในหมู่บ้านทักเธอว่า “เธอต้องหาแฟนได้แล้วนะ จะได้แต่งงานซะที” คนที่นี่ไม่นิยมอยู่กินกันก่อนแต่งงาน ครอบครัวมักคิดว่าหากพวกเขาอายุเยอะขึ้นแล้วจะแก่เกินจะแต่งงาน ปู่ย่าตายายก็แก่เกินจะช่วยเลี้ยงหลาน เธอกล่าวต่อว่า “พ่อแม่ก็อยากให้เราอยู่กับเขาซะ แต่ถ้าเราเจอคนที่ใช่ เราก็คงไปอยู่ที่อื่น เดี่ยวนี้ผู้หญิงก็มีรายได้พอจะเลี้ยงตัวเองกับครอบครัวได้ พ่อแม่เลี้ยงเรามา เราก็อยากดูแลเขา ทำให้เขามีความสุข”

อย่างไรก็ตาม พวกเขาเชื่อว่าชุมชนมีความรักใคร่สามัคคีกันดี “มีกฎชุมชนที่บังคับใช้ได้จริง ทุกคนรู้จักกันหมด แต่ครอบครัวไม่เคร่งครัดเท่าสมัยก่อน เปิดกว้างมากขึ้น คนรุ่นใหม่เคารพและกตัญญูสำนึกบุญคุณผู้อาวุโส คนอาวุโสไม่ค่อยไว้ใจคนรุ่นใหม่ เขาคิดว่าประสบการณ์สำคัญกว่าความรู้ จึงไม่ค่อยเปิดโอกาสให้เข้าร่วมคณะกรรมการหมู่บ้าน คนรุ่นใหม่สนใจแต่ทำงานหาประสบการณ์ ไม่สนใจจะเป็นผู้นำชุมชน คนที่อยากเป็นก็ไม่ค่อยได้รับโอกาส เขาก็ท้อ” คริสกล่าว

สำหรับคนรุ่นใหม่ ศาสนามีความสำคัญน้อยลง พวกเขายอมรับว่า อัตลักษณ์และประเพณีบางอย่างกำลังสูญหายไป “ประเพณีโล้ชิงช้า (หรือที่เรียกในภาษาชาว่าว่า แยกช่อแม่ เป็นหนึ่งในเทศกาลประจำปีที่สำคัญของอาฮา ซึ่งมักจะจัดขึ้นในช่วงปลายเดือนสิงหาคมก่อนเริ่มเพาะปลูกรอบใหม่) แทบจะหมดไปแล้ว ไม่มีใครอยากจัด เห็นครั้งสุดท้ายก็ตอนอายุ 12” คริสเล่า

คนรุ่นใหม่คอยตุงมีความเป็นผู้ประกอบการสูง พวกเขาอยากจะใช้ชีวิตอยู่ใกล้ ๆ กับครอบครัวโดยที่สามารถสร้างรายได้ควบคู่ไปด้วย สำหรับเรื่องของอนาคต “คนรุ่นใหม่ในพื้นที่ส่วนใหญ่จะคิดอยากเปิดร้านอาหาร ร้านกาแฟเล็ก ๆ ไม่ก็ทำแบรนด์ชา กาแฟของตัวเอง” หลายคนเริ่มจากทำงานเก็บเงิน ส่วนมากจะไปทำงานที่ต่างประเทศ และกลับมาที่บ้านเกิดในเวลาต่อมา แม้กระทั่งคนที่ได้รับการศึกษาสูงและมีผลการเรียนดีก็เลือกที่จะไปเป็นเกษตรกรหรือทำงานโรงงานในต่างประเทศเพื่อเก็บหอมรอมริบเงินก้อน “แล้วเขาก็จะเอาเงินที่ได้กลับมาทำธุรกิจ ไม่ก็ปลูกบ้าน เป็นวงจรแบบนี้ไป” นากกล่าว

“เราอยากจะทำให้คอยตุงมีการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศที่ดีขึ้น โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ เพื่อจะได้เตรียมตัวออกไปข้างนอก ทำงานกับโครงการพัฒนาคอยตุงฯ ก็ได้เงินพอกินพอใช้ แต่เก็บเงินยาก ถ้าอยากจะมีธุรกิจของตัวเองก็ต้องมีเงินเก็บ เงินเดือนอย่างเดียวไม่พอ” ทั้งคู่มีความฝันว่าจะมีธุรกิจเป็นของตนเอง นากอยากมีร้านกาแฟในตัวเมืองเชียงราย ส่วนคริสอยากทำร้านอาหารที่บ้านตัวเอง “เราอยากทำร้านอาหาร แต่ไม่ได้อยากหาหุ้นส่วน ครอบครัวเรานี้แหละหุ้นส่วนที่ดีที่สุด ถ้าไม่ได้ทำที่บ้านก็คงรู้สึกเหมือนเป็นลูกจ้าง ไม่ใช่เจ้าของ”

นากและคริสมองว่า ความไม่เท่าเทียมในพื้นที่ไม่ได้ชัดเจนนัก บางคนมีมากขึ้น บางคนมีน้อยลง แต่ก็ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อความเท่าเทียมกันในชุมชน แม้บางครอบครัวจะไม่มีเงิน แต่ก็ยังสามารถเข้าถึงบริการต่าง ๆ ได้ และยังมีโอกาสที่อื่น ๆ จากโครงการพัฒนาคอยตุงฯ แต่นากและคริสเห็นพ้องต้องกันว่า “สังคมเราเริ่มมีความละโมภและแข่งขันกันมากขึ้นตอนนี้ละ ไร ๆ ก็เงิน ทำงานอะไรก็ได้ที่ได้เงิน คนอยากจะทำอะไรก็ทำ ชีวิตสะดวกสบายขึ้น เงินไม่มี ความสุขก็ไม่เกิด โดยเฉพาะคนอายุเยอะ ๆ” แต่ในอีกแง่หนึ่ง พวกเขาคิดว่าเงินช่วยให้สามารถอยู่ร่วมกับครอบครัวและบุคคลอันเป็นที่รักได้ “หลายคนไปทำงานหาเงินเพื่อจะได้มีบ้านดี ๆ ให้ครอบครัวอยู่ได้สบาย ๆ ถ้าพ่อแม่ป่วยก็ต้องใช้เงินรักษา เงินมีความสำคัญในแง่ที่ช่วยให้เราได้สิ่งที่เราต้องการ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา ค่ารักษาพยาบาล หรือซื้อของฟุ่มเฟือยบางอย่าง แต่เงินไม่ได้สำคัญที่สุด”

3. พลังที่จะทำ

รัชพล⁴⁶ อธิบายความหมายของการเสริมสร้างอำนาจในการตัดสินใจไว้อย่างชัดเจนว่า “คือความสามารถของชุมชนที่จะดูแลรักษาป่า ตลอดจนตั้งกฎระเบียบเพื่อปกครองดูแลตนเอง ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามสภาพเงื่อนไขของแต่ละชุมชน” พลังที่จะทำเกิดจากการเลือกอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนความสามารถในการตัดสินใจและลงมือปฏิบัติให้สิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้น ซึ่งพลังประเภทนี้มีความเชื่อมโยงกับพลังแรกเป็นอย่างมาก ชาวบ้านคอยตุงแต่ละคนได้รวมตัวกันเพื่อพัฒนาระบบการตัดสินใจที่มีความเป็นประชาธิปไตย และสร้างชุดกฎระเบียบต่าง ๆ เพื่อดูแลจัดการความเรียบร้อยของชุมชน ควบคู่ไปกับหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น ยิ่งไปกว่านั้น ชาวบ้านได้พัฒนาขีดความสามารถที่เพียงพอต่อการบริหารจัดการการพัฒนาชุมชนของตนเอง และคอยตุงให้ยั่งยืนสืบไป

46 บทสัมภาษณ์รัชพล วิเศษเพิ่มพร, เจ้าหน้าที่ประสานงานฝ่ายพัฒนาสังคม โครงการพัฒนาคอยตุงฯ, 29 พฤษภาคม 2560, ร้านกาแฟคอยตุงที่โครงการพัฒนาคอยตุงฯ.

จินตนา นาควิเชตร ผู้ใหญ่บ้าน

จินตนาภาคภูมิใจในชุมชนของเธอเป็นอย่างมาก เธอภูมิใจที่ทุกคนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ที่ “ทุกคนยิ้มแย้มแจ่มใส มีความเป็นมิตรให้แกกันและกัน” มีสุขภาพดีและมีส่วนร่วมในการประชุมหมู่บ้านสม่ำเสมอ

จินตนาเป็นลูกสาวของอดีตสมาชิกกองกำลังชนเผ่าจากเมียนมา คุณครูศูนย์ดูแลเด็กเล็กที่แม่สายเลี้ยงดูเธออยู่เป็นเวลา 2-3 ปี จากนั้นเธอจึงมีโอกาสเข้าเรียนระดับชั้นประถมศึกษาและได้รับบัตรประจำตัวประชาชนสัญชาติไทย ก่อนจะกลับมาอยู่กับพ่อแม่ของเธอที่ตั้งรกรากที่ดอยตุง จินตนาไม่ได้กลับไปเรียนเพราะต้องช่วยพ่อแม่ขายของ แต่เธอได้เข้าร่วมคณะกรรมการเยาวชนดอยตุง เธอแต่งงานตอนอายุ 19 ปี และมีลูกคนแรกเมื่ออายุ 20 ปี

จินตนาเป็นผู้ใหญ่บ้านที่มีอายุมากที่สุดในพื้นที่ดอยตุงและเป็นผู้ใหญ่บ้านสตรีเพียงคนเดียวจากทั้งหมด 29 หมู่บ้าน ซึ่งในปัจจุบันมีผู้หญิงจำนวนมากรับตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เธอเป็นผู้ใหญ่บ้านที่ได้รับรางวัลธรรมาภิบาลระดับจังหวัด ซึ่งเป็นรางวัลที่วัดจากความสามารถในการขับเคลื่อนการพัฒนา ความปลอดภัย การวางแผนหมู่บ้าน การพัฒนาทางเศรษฐกิจ บริการดูแลรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การศึกษา และวัฒนธรรม

ทั้งหมดนี้ทำให้เธอได้รับความเคารพจากผู้นำชุมชนคนอื่น ๆ ที่เป็นผู้ชาย พวกเขาโทรศัพท์มาหาและขับรถมารับเธอไปประชุมบนดอย ซึ่งทุกคนก็เข้ากันได้เป็นอย่างดี “คนเก่าคนแก่เขายังคิดว่า ผู้ชายควรเป็นผู้นำ ตามสุภาษิตไทยที่ว่า ‘ผู้ชายเป็นช้างเท้าหน้า ผู้หญิงเป็นช้างเท้าหลัง’ แต่ยุคสมัยเปลี่ยนไปแล้ว ผู้หญิงทุกวันนี้ก้าวขึ้นมามีบทบาทมากขึ้นในเรื่องการพัฒนา” คนรุ่นใหม่ยอมรับและเข้าใจเรื่องนี้โดยไม่ต่อต้าน เพราะคนรุ่นใหม่เขามีประสบการณ์นอกพื้นที่และจากที่โรงเรียนมาแล้ว

จินตนาเป็นคนทำงานโดยเน้นวัดที่ผลลัพธ์ “ฉันมีรายการว่า ต้องทำอะไรบ้าง มีแผนชัดเจนว่า เวลามาทำงานต้องทำอะไรให้สำเร็จ” จินตนาได้รับการ “สอนมาเป็นอย่างดี” จากการทำงานเป็นอาสาพัฒนาหมู่บ้านให้โครงการพัฒนาอ้อยดงฯ “คนเขามั่นใจว่าฉันจัดการอะไร ๆ ได้”

การกระทำของเธอสะท้อนให้เห็นความมีศีลธรรมทางการเมืองและการบริหารจัดการซึ่ง “ผู้มีอำนาจตัดสินใจทุกคนควรปฏิบัติตาม” ดังที่เธอกล่าวไว้ 1. ความรับผิดชอบ ต้องทำงานให้สำเร็จและรักษาสัญญา 2. ทำงานด้วยใจ เพื่อที่จะได้ไม่รู้สึกท้อ 3. สละเวลา 24 ชั่วโมง 7 วันต่อสัปดาห์เพื่อหมู่บ้าน 4. กระทำการใด ๆ อย่างมีเหตุผลโดยต้องรับฟังเสียงของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกคน และต้องอธิบายเหตุผลของการกระทำได้ 5. ความโปร่งใส โดยเฉพาะในด้านการบริหารงบประมาณและกองทุนสาธารณะ และต้องรายงานความคืบหน้าและปัญหาที่พบต่อชุมชน 6. ความมีประสิทธิภาพ ต้องสามารถสร้างประโยชน์ที่จับต้องได้ให้แก่ชุมชน”

ปัจจุบันมีคนในหมู่บ้านที่จบการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยมากกว่า 30 คน ซึ่งเป็นจำนวนที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตั้งแต่โครงการพัฒนาอ้อยดงฯ เริ่มโครงการทุนการศึกษา บัณฑิตร้อยละ 50 เป็นผู้หญิง และบัณฑิตจำนวนมากได้ทำงานให้กับโครงการพัฒนาอ้อยดงฯ ในตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ เช่น เจ้าหน้าที่ฝ่ายบัญชี แพทย์ ทันตแพทย์ และครู ส่วนบัณฑิตอีกจำนวนหนึ่งทำธุรกิจส่วนตัว เปิดร้านอาหาร บริหารดูแลไร้ชากาแฟ “เป็นผลตอบแทนที่ติดจากการลงทุนในเรื่องการศึกษา” จินตนาพยายามนำคนรุ่นใหม่เข้ามาเป็นคณะกรรมการหมู่บ้านด้วย “ฉันวางแผนจะให้คนรุ่นใหม่ทำกิจกรรมชุมชนเพื่อเขาจะได้มีส่วนร่วม แต่จะทำให้ดีต้องมีประสบการณ์ ตอนนี้เขายังไม่พร้อม มันเป็นเรื่องของช่วงชีวิตนะ จะเป็นผู้นำชุมชนต้องสละเวลาทั้งหมดให้ชุมชน แต่คนอายุน้อย ๆ ที่กำลังสร้างครอบครัวหรือทำธุรกิจก็จะมีเวลาตรงนี้”

อภิวัดน์ อัครพลเมธา ผู้ใหญ่บ้าน

อภิวัดน์อายุ 41 ปี เป็นหนึ่งในผู้ใหญ่บ้านที่อายุน้อยที่สุดในพื้นที่คอยตุง และอดีตเคยทำหน้าที่อาสาพัฒนาหมู่บ้านของโครงการพัฒนาคอยตุงฯ อภิวัดน์กำลังพยายามฟื้นฟูการพัฒนาที่ยั่งยืนในบ้านห้วยน้ำริน บ้านห้วยน้ำรินแตกต่างจากหมู่บ้านอื่น ๆ ในพื้นที่คอยตุง ด้วยสถานที่ตั้ง บริเวณดินคอยตุงใกล้กับเขตพื้นที่แม่สาย ไม่มีพื้นที่ทำการเกษตรเพราะ ดินเป็นหิน และพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่า คนในหมู่บ้านนิยมรับจ้างที่แม่สาย ในช่วงพ.ศ. 2513-2522 คนส่วนใหญ่ใช้ยาเสพติดจึงถูกขับไล่จากแม่สาย และย้ายเข้ามาในพื้นที่บ้านห้วยน้ำริน กลุ่มธุรกิจมีอำนาจในเมือง ได้ช่วยให้ชาวบ้านตั้งรกรากในหมู่บ้านโดยแลกกับเงิน ซึ่งนับเป็นการ แบ่งแยกชาวบ้านที่ติดยาเสพติดออกจากชุมชนอื่น ๆ ไปโดยปริยาย ด้วยเหตุนี้บ้านห้วยน้ำรินจึงเป็นหมู่บ้านที่มีความหลากหลายมากที่สุด ในพื้นที่คอยตุง มีกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหมด 8 กลุ่มอาศัยอยู่ร่วมกัน “สมัยนั้นทุกบ้านติดยาเสพติดกันหมด แต่พอโครงการพัฒนาคอยตุงฯ เข้ามาก็เปลี่ยนไป” อภิวัดน์กล่าว

โครงการพัฒนาคอยตุงฯ เสนอโอกาสในการเข้ารับการรักษาพยาบาล การฝึกอาชีพและงานให้กับทุกคนในหมู่บ้าน เนื่องจากหมู่บ้านมีประวัติ ติดยาเสพติดมาก่อน ภาวะเจ็บชุมชนเรื่องการใช้และลักลอบค้ายาเสพติด จึงเข้มงวดมากเป็นพิเศษ “ครอบครัวที่มีสมาชิกเข้าไปเกี่ยวข้องกับพัวพันกับยาเสพติดต้องแจ้งเรื่องให้คณะกรรมการทราบ หากใช้ยาเสพติดจะโดนปรับ 3,500 บาท ถ้าถูกจับปรับครั้งที่ 3 ให้ไล่ออกจากหมู่บ้าน สำหรับผู้ค้ายาเสพติดไม่มีการเรียก ตักเตือน แต่จะถูกไล่ออกจากหมู่บ้านทันทีและนำทรัพย์สินส่วนตัวไปประมูลขายทอดตลาดต่อไป”

ระบบการปกครองและการมีส่วนร่วมของบ้านห้วยน้ำรินเหมือนกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในพื้นที่คอยตุง ผู้ใหญ่บ้านได้รับเลือกตั้งใหม่ ทุก 5 ปี โดยลูกบ้านที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไปและมีสัญชาติไทย ผู้ใหญ่บ้านได้รับเงินเดือนโดยตรงจากรัฐบาล ในหมู่บ้าน จัดประชุมทุกเดือน โดยแต่ละครัวเรือนต้องส่งสมาชิกเข้าร่วมอย่างน้อย 1 คน หากไม่สามารถเข้าร่วมได้ต้องจ่ายค่าปรับ 100 บาท หรือทำงานอาสาให้กับชุมชนทดแทน

อภิวัดน์คิดว่า ชุมชนของเขาสามัคคีกันดี “เวลามีงานแต่งหรืองานเทศกาล ทุกบ้านจะมาช่วยกันจัด มามีส่วนร่วม แต่คนรุ่นใหม่ ไม่ค่อยสนใจงานชุมชน เราก็พยายามจัดกิจกรรมให้เขาสนใจ ด้วยการจัดฝึกอบรมด้านเทคโนโลยีหรือสิ่งแวดล้อม เช่น โครงการเรือนกระจกเยาวชน”

ผู้ใหญ่บ้านรายงานความคืบหน้าการดำเนินงานให้กับหน่วยงานต่าง ๆ และชุมชนทราบเสมอ เขาเข้าประชุมกับ องค์การบริหารส่วนตำบลเดือนละครั้งเพื่อจัดการปัญหาทั่วไป เช่น ซ่อมถนนและโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ การวางขอบเขต หมู่บ้าน หรือคนหาย ผู้ใหญ่บ้านยังต้องทำหน้าที่เป็นคนไกลเกลี่ยความขัดแย้งในครอบครัวหรือเรื่องการแบ่งเขตที่ดิน และต้องขับเคลื่อนชุมชนเพื่อการดำเนินโครงการต่าง ๆ ร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้านอีกด้วย แต่ละครัวเรือนต้องรับผิดชอบ ส่งสมาชิกอย่างน้อย 1 คนมาทำงานอาสา ลูกบ้านต้องร่วมกันร่างแผนการพัฒนาหมู่บ้านรายปี เพื่อให้คณะกรรมการ หมู่บ้านเห็นชอบก่อนส่งไปที่องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้านเข้าใจภาวะความรับผิดชอบของตำแหน่งนี้เป็นอย่างดี “โครงการพัฒนาคอยตุงฯ ช่วยสอนแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบต่อให้กับผม เป็นแรงบันดาลใจให้ผมเป็นผู้ใหญ่บ้าน ความรับผิดชอบต่อผม คือ ต้องทำหน้าที่เป็นตัวอย่าง”

วีรชิต วรวิชิตกุล รักษาการนายกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ฟ้าหลวง

วีรชิต รักษาการนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ปฏิบัติงานด้วยสำนึกรับผิดชอบและความเที่ยงธรรมซึ่งเป็นแรงบันดาลใจแบบเดียวกับที่ขับเคลื่อนชาวบ้านผู้เข้าร่วมการประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน “ตัวแทนจากคณะกรรมการหมู่บ้านทำการตัดสินใจลงมติต่าง ๆ ร่วมกันเป็นเอกฉันท์ในองค์การบริหารส่วนตำบลและไม่ยึดติดกับการจัดสรรกองทุนหมู่บ้านแบบตายตัว ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพราะเป็นการมองปัญหาแบบองค์รวมและทำให้ทุกหมู่บ้านเผชิญปัญหาและทำโครงการใหญ่ ๆ ร่วมกันได้” อย่างไรก็ตาม วีรชิตกล่าวเสริมว่า “จะทำได้ต้องมีความโปร่งใสและภาวะรับผิดชอบในการบริหารงาน การใช้งบประมาณ การติดตามรายงานความก้าวหน้าผลการพัฒนา และผลกระทบต่อชุมชนให้กับคณะกรรมการหมู่บ้านและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ”

วีรชิตเป็นตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลงที่ดอยตุง เขาเป็นลูกชายของอดีตคนส่งยาให้กับกองกำลังขุนสา ตอนที่โครงการพัฒนาโดยดอยตุงฯ เริ่มขึ้น ครอบครัวของเขาปลูกทั้งกัญชา ค้ายาเสพติดและอาวุธ “โครงการใช้เวลา 3 ปีเพื่อสร้างรายได้ที่เพียงพอให้กับชาวบ้าน” เขากล่าว “การพัฒนาต้องใช้เวลา แต่ครอบครัวไม่เหมือนกัน และการเลิกประกอบอาชีพผิดกฎหมายของแต่ละกรณีก็ไม่เหมือนกัน”

“กิจกรรมผิดกฎหมายลดลงเนื่องจากเริ่มมีเจ้าหน้าที่รัฐและโครงการพัฒนาโดยดอยตุงฯ ลงพื้นที่เป็นประจำ ชาวบ้านค่อย ๆ เข้าร่วมกับโครงการพัฒนาโดยดอยตุงฯ เหมือนกับครอบครัวผม ตอนนั้นผมเป็นอาสาพัฒนาหมู่บ้าน” วีรชิตเข้าเรียนโรงเรียนที่อำเภอแม่จันจนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ก่อนที่โครงการพัฒนาโดยดอยตุงฯ จะเข้ามา วีรชิตอ่านออกเขียนได้ จึงเข้าร่วมเป็นอาสาพัฒนาหมู่บ้าน รับช่วงต่อดูแลบ้านของครอบครัว (พ่อของวีรชิตเสียชีวิต 1 ปี ก่อนเริ่มโครงการพัฒนาโดยดอยตุงฯ) และเริ่มเรียนภาษาไทย

วีรชิตอธิบายว่า โครงการพัฒนาโดยดอยตุงฯ ประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก ส่วนหนึ่งเป็นเพราะอาสาพัฒนาหมู่บ้านที่ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างโครงการพัฒนาโดยดอยตุงฯ และชาวบ้าน “ตอนพ.ศ. 2531 ไม่มีใครเชื่อว่าจะได้ประโยชน์อะไรจากโครงการฯ ในพื้นที่ที่ไม่มีหน่วยงานรัฐเลย” อาสาพัฒนาหมู่บ้านเป็นคนท้องถิ่นที่เข้าใจปัญหาและความต้องการในพื้นที่ ตลอดจนช่วยประสานโครงการฯ เข้ากับชาวบ้าน ช่วยเก็บข้อมูลชุมชนตั้งแต่เริ่มโครงการฯ ทุกปี การทำโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ “ช่วยแสดงให้เห็นว่าโครงการฯ มากการพัฒนา ก็มา และคนก็เกิดความมั่นใจ” อาสาพัฒนาหมู่บ้านยังช่วยให้ทีมโครงการพัฒนาโดยดอยตุงฯ ได้เรียนรู้จากการลงพื้นที่เข้าชุมชน

หลังจากนั้น วีรชิตลาออกจากการเป็นอาสาพัฒนาหมู่บ้านเพื่อทำหน้าที่เป็นฝ่ายประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐด้านการออกบัตรประจำตัวและการให้สัญชาติให้กับหน่วยงานรัฐ ตำแหน่งดังกล่าวทำให้เขาได้รับความเชื่อมั่นไว้วางใจจากชาวบ้านซึ่งทำให้เขาประสบความสำเร็จในการเลือกตั้งครั้งที่ผ่านมา

องค์การบริหารส่วนตำบลมีหน้าที่ดูแลพื้นที่ส่วนท้องถิ่น และเป็นส่วนหนึ่งของหน่วยงานที่จัดตั้งโดยรัฐบาลไทย ในกระบวนการกระจายอำนาจพ.ศ. 2542 ในตอนแรก วีรชิตไม่ต้องการจะเข้าเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล แต่ชุมชนขอให้เขาทำ และเขายังได้รับเลือกให้เป็นตัวแทนหมู่บ้านและรองผู้แทนตำบลแม่ฟ้าหลวง ตำแหน่งมีอายุ 4 ปี

ปัจจุบันเขาดำรงตำแหน่งเป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบลสมัยที่สอง “ผมมักจะบอกผู้ใหญ่บ้านอยู่บ่อย ๆ ให้ฟังและเรียนรู้จากคนอื่น ถ้าคิดว่าตัวเองถูกเสมอ และไม่ฟังคนอื่นก็จะแก้ปัญหาในชุมชนไม่ได้ ผมไม่ได้มาเป็นเจ้านาย แต่มาแก้ปัญหา”

จากมุมมองของวีรชิต สิ่งที่ยากที่สุดในองค์การบริหารส่วนตำบลคือ ชุดกฎระเบียบของหน่วยงานต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน ทำให้การทำข้อมูลต่าง ๆ ให้เป็นมาตรฐานเป็นไปได้ยาก เพราะแต่ละหน่วยงานมีช่วงปีงบประมาณที่ไม่เหมือนกัน ยิ่งไปกว่านั้น การวางแผนท้องถิ่นยังต้องสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติซึ่งมีระยะเวลา 5 ปี แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

องค์การบริหารส่วนตำบลทำแผนระยะ 5 ปี โดยต้องประสานงานและทำงานร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน 19 คณะ (ตำบลแม่ฟ้าหลวงมีทั้งหมด 19 หมู่บ้าน) หน่วยงานภาครัฐ (เช่น กรมส่งเสริมการเกษตร กรมอนามัย กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ และกรมทรัพยากรน้ำ) คณะกรรมการหมู่บ้านลงมติจัดลำดับความสำคัญและการจัดสรรงบประมาณสำหรับแผนระยะ 5 ปี และแผนประจำปี ได้พูดคุยหารือเพื่อจัดลำดับความสำคัญ 10 โครงการกับแต่ละหมู่บ้าน จากนั้นจึงประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลร่วมกับทุกหมู่บ้านเพื่อลงมติ (โดยเอกฉันท์) เห็นชอบจัดลำดับความสำคัญของสิ่งที่ต้องทำและการจัดสรรงบประมาณตำบล

เป้าหมายหลักของการปฏิบัติงานของวีรชิตในปีข้างหน้า คือ พัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนในรูปแบบโฮมสเตย์ และทำโครงการท่องเที่ยวใหม่ ๆ เช่น ถนนคนเดิน เส้นทางเดินเขา หรือการปลูกต้นไม้ที่มีดอกสวยงามตลอดแนวถนน เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในพื้นที่ โครงการใหม่ ๆ เหล่านี้คำนึงถึงประโยชน์ของประชาชนเป็นที่ตั้ง และแจกแจงชัดเจนได้ถึงประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับ

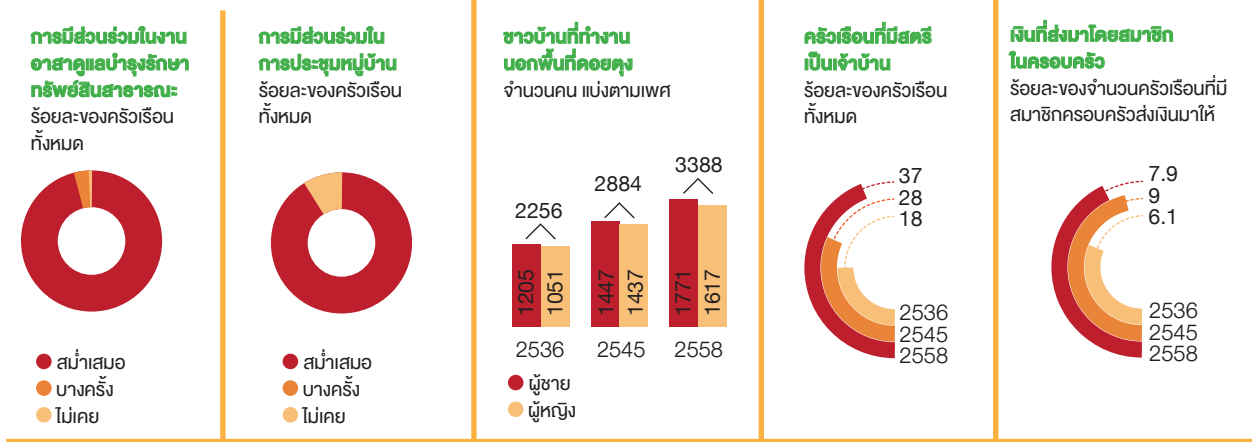
ในเรื่องของงบประมาณ วีรชิตตัดพ้อว่า งบประมาณที่กระทรวงมหาดไทยจัดสรรให้องค์การบริหารส่วนตำบลมีจำนวนน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับหน่วยงานท้องถิ่นอื่น องค์การบริหารส่วนตำบลได้รับงบประมาณ 3,000 บาทต่อคน ในขณะที่เทศบาลเมืองได้รับ 5,000 บาทต่อคน และองค์การบริหารส่วนจังหวัดได้รับ 8,000 บาทต่อคน สำหรับวีรชิต ความโปร่งใสเป็นสิ่งสำคัญ เป็นสิ่งที่โครงการพัฒนาคอยตุงฯ ให้ความสำคัญตั้งแต่เริ่มต้นโครงการฯ “สำหรับการบริหารจัดการความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในคอยตุง สิ่งสำคัญ คือ ต้องปฏิบัติกับทุกหมู่บ้านและทุกคนอย่างเท่าเทียมโดยไม่เลือกชาติพันธุ์ ภาษา และวัฒนธรรม ผมเป็นคนจีน นับเป็นชนกลุ่มน้อยในพื้นที่ แต่ทุกกลุ่มไว้วางใจผม งบประมาณด้านการสนับสนุนวัฒนธรรมประเพณีและศาสนาของชนกลุ่มต่าง ๆ ได้รับการจัดสรรอย่างเท่าเทียมกันโดยไม่ลำเอียง ผมมีคำแนะนำให้นักการเมืองกับผู้นำชุมชนนะ ตอนหาเสียงพูดอะไรไปแล้วต้องทำได้จริง!”

สรุปผลจาก 3 ทศวรรษแห่งการบูรณาการการเปลี่ยนแปลง

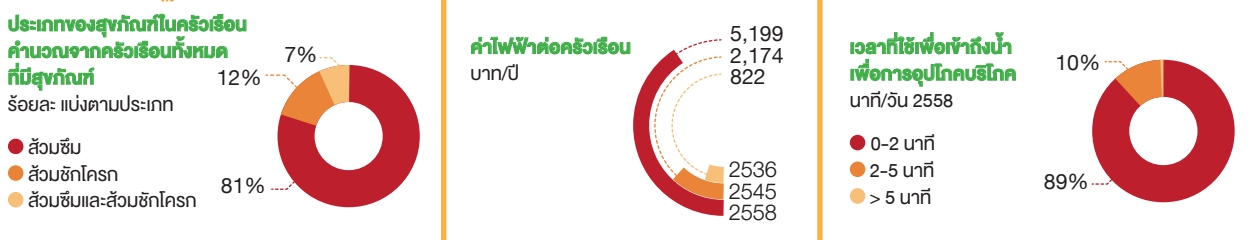
“ความไม่เท่าเทียมไม่ใช่แค่เรื่องรายได้ แต่ต้องดูที่คุณภาพชีวิต ดูหลายมิติ บางหมู่บ้านคนมีสตางค์แต่สุขภาพไม่ดี บางหมู่บ้านคนไม่ค่อยมีสตางค์แต่อยู่สบายดี”
วีรชิต วรรณชิตกุล นายองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ฟ้าหลวง

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นที่คูดุงในช่วง 30 ปีที่ผ่านมาเป็นกระบวนการที่บูรณาการ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม หรือ 3 มิติของการพัฒนาที่ยั่งยืนเข้าไว้ด้วยกันอย่างสมดุล เช่นเดียวกับวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ.2030 ซึ่งมีรายละเอียดแสดงดังนี้

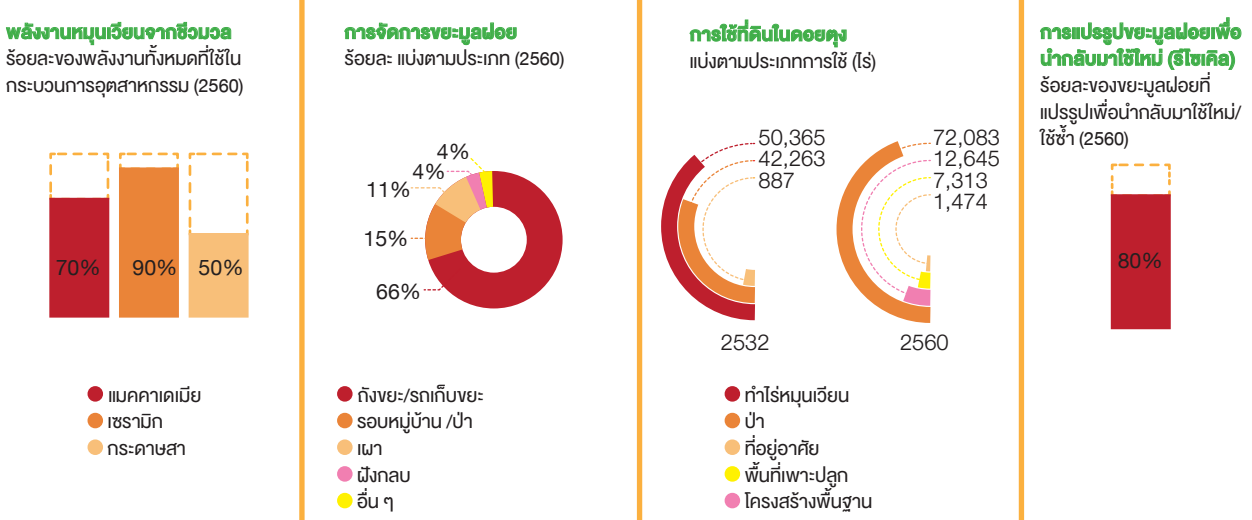
สังคมและการมีส่วนร่วม

โครงสร้างพื้นฐาน

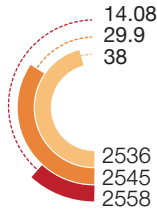

สิ่งแวดล้อม

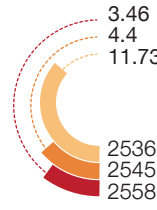

การดำรงชีวิต

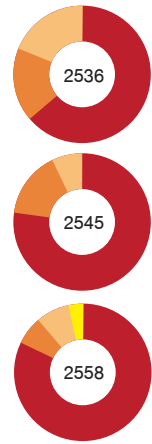
อัตราการพึ่งพิงของครัวเรือน
ร้อยละของจำนวนครัวเรือนที่มีอัตราการพึ่งพิง >1 (สัดส่วนระหว่างสมาชิกที่สร้างรายได้และสมาชิกที่ไม่สร้างรายได้)

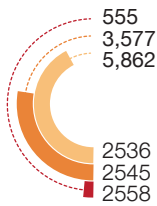
ความไม่เท่าเทียมทางรายได้ระหว่างหมู่บ้าน
สัดส่วนระหว่างหมู่บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงสุดและต่ำสุด (2531-2545-2559)

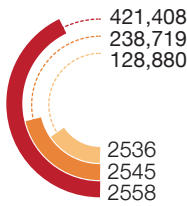
แหล่งรายได้หลัก
สัดส่วนเปรียบเทียบแหล่งรายได้หลักของครัวเรือน

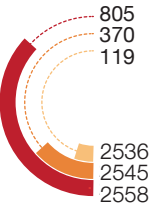
ภาวะความยากจน
จำนวนคนที่มีรายได้ต่ำกว่า 70 บาทต่อวัน

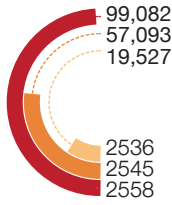
มูลค่าสินทรัพย์เฉลี่ยต่อครัวเรือน
บาท

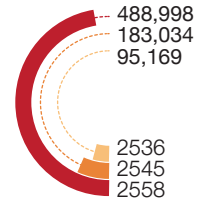
การเพิ่มขึ้นของสินทรัพย์ครัวเรือนต่อหัว
จำนวนครัวเรือนที่มีสินทรัพย์มูลค่าเกิน 50,000 บาทต่อหัว

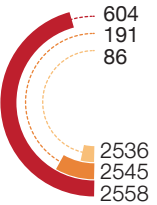
เงินเก็บเฉลี่ยต่อครัวเรือน
บาท/ปี

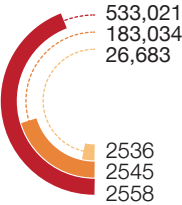
รายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือน
บาท/ปี

รายได้รวมจากสมาชิกครอบครัวที่ทำงานนอกพื้นที่
ล้านบาท

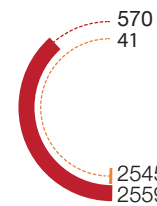

รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน
บาท/ปี

สุขภาพและสุนอนามัย

เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้คิดเชื่องซื่อ และผู้ป่วยโรคภัย
จำนวนของครัวเรือนที่ได้รับเบี้ยยังชีพ (2545-2559)

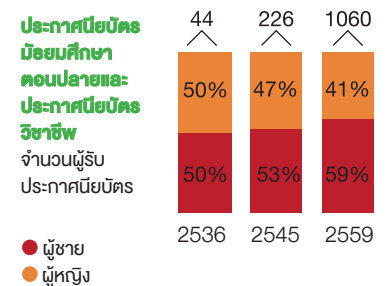

การศึกษา

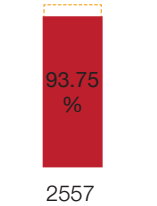
นักศึกษาและบัณฑิตระดับมหาวิทยาลัย
จำนวนนักศึกษา/บัณฑิต

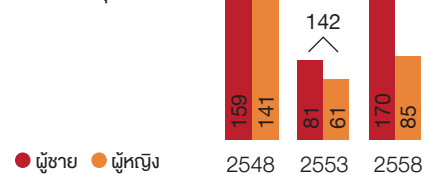
ประกาศนียบัตรมัธยมศึกษาตอนปลายและประกาศนียบัตรวิชาชีพ
จำนวนผู้รับประกาศนียบัตร

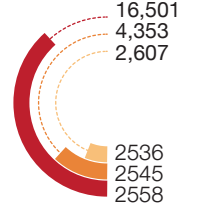
การรับวัคซีนของเด็กอายุ 5 ปี
ร้อยละของเด็กอายุ 5 ปีที่ได้รับวัคซีนครบทุกประเภท

จำนวนทุนการศึกษา
จำนวนรวมทุนการศึกษา

การลงทุนด้านการศึกษาดูแลต่อครัวเรือน
บาท/ปี

03

ดอยตุงกับวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. 2030: เปิดรับความซับซ้อนและมิติที่หลากหลายของการบูรณาการให้เป็นวาระการพัฒนาหนึ่งเดียวกัน

คอยตุงกับวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. 2030: เปิดรับความซับซ้อนและมีมิติที่หลากหลายของการบูรณาการให้เป็นวาระการพัฒนาหนึ่งเดียวกัน

“

เราตกลงใจอย่างแน่วแน่ว่า ตั้งแต่ปัจจุบันจนถึงปี 2030 เราจะกำจัดความยากจนและความหิวโหยทุกแห่ง ต่อสู้กับความเหลื่อมล้ำภายในประเทศต่าง ๆ สร้างสังคมที่สันติ ยุติธรรมและครอบคลุม ปกป้องสิทธิมนุษยชนและสนับสนุนความเท่าเทียมกันทางเพศสภาพ และการเสริมพลังให้ผู้หญิงและเด็กหญิง และทำให้มั่นใจว่าผืนพิภพและทรัพยากรธรรมชาติจะได้รับการปกป้อง ทรานานเท่านั้น พวกเรายังตั้งใจที่จะสร้างเงื่อนไขสำหรับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่อง ครอบคลุมและยั่งยืน แบ่งปันความมั่งคั่งและงานที่เหมาะสมสำหรับทุกคน โดยคำนึงถึงระดับที่แตกต่างกันของภาวะการพัฒนา และศักยภาพของแต่ละประเทศด้วย

”

เปลี่ยนแปลงโลกของเรา: วาระการพัฒนาที่ยั่งยืน 2030

ค.ศ. 2030: เปิดรับความซับซ้อนและมีมิติที่หลากหลายของการบูรณาการ
ให้เป็นวาระการพัฒนาหนึ่งเดียวกัน

กระบวนการบูรณาการที่เกิดขึ้นที่ค.ศ. 2030 สอดคล้องกับเป้าหมายของวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. 2030 ผลลัพธ์ของการพัฒนาด้านความเป็นอยู่ที่ดีของบุคคลและสิ่งแวดล้อมที่ค.ศ. 2030 เป็นไปในทิศทางเดียวกับเป้าหมายที่วาระการพัฒนาได้วางไว้สำหรับในอีก 13 ปีข้างหน้า มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ และรัฐบาลไทยได้ทุ่มเทร่างกายแรงใจในการขยายต้นแบบการพัฒนาเพื่อลดความยากจนและพัฒนาชนบท ตลอดจนรักษาสิ่งแวดล้อมของประเทศ ซึ่งนับเป็นการขับเคลื่อนประเทศไทยไปในทิศทางที่ถูกต้อง

งานพัฒนาตลอดระยะเวลา 3 ทศวรรษอันเต็มไปด้วยวิสัยทัศน์ของโครงการพัฒนาต่างๆ ประกอบด้วยการวางแผนและการลงปฏิบัติในหลายมิติที่มีความเชื่อมโยงกับวาระพัฒนา ค.ศ. 2030 ซึ่งสะท้อนเสาหลักของมิติความยั่งยืนทั้ง 5 ได้แก่ การพัฒนาคน สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและความมั่นคง สันติภาพและความยุติธรรม และความเป็นหุ้นส่วนการพัฒนา วาระพัฒนา ค.ศ. 2030 กำหนดวิสัยทัศน์ที่ทะเยอทะยานและมุ่งสู่การเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นสิ่งที่โครงการพัฒนาต่างๆ ได้ดำเนินการมาตั้งแต่ต้นด้วยแนวทางการพัฒนาของสมเด็จพระเจ้า

วาระการพัฒนายั่งยืน ค.ศ. 2030 และโครงการพัฒนาคยองตุงฯ มีสิ่งใดที่เหมือนกันบ้าง?

วาระ ค.ศ. 2030

คยองตุง

วิสัยทัศน์ที่ทะเยอทะยาน
และมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
ทั่วทุกหนแห่ง

เปลี่ยนพลวัตการพัฒนา โดยให้คนเป็น
ศูนย์กลางในการพัฒนา ควบคู่กับฟื้นฟู
ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบนคยองตุง

ปรับให้เหมาะสมกับแต่ละบริบทโดยขึ้นอยู่กับ
สภาวะแวดล้อมและประเด็นเร่งด่วน
ของแต่ละพื้นที่

มีแนวทางแก้ไขปัญหเฉพาะเรื่อง และมีลำดับ
การพัฒนาที่เป็นขั้นเป็นตอนสอดคล้องกับ
บริบทพื้นที่ของคยองตุง

บูรณาการมิติเศรษฐกิจ สังคม
และสิ่งแวดล้อม

มีความเชื่อมโยงระหว่างมิติสังคม
การสร้างรายได้ และสิ่งแวดล้อมที่ชัดเจน

กล่าวถึงความต้องการทรัพยากร
เพิ่มเติมเพื่อสร้างการพัฒนายั่งยืน

แสดงให้เห็นว่า สามารถขับเคลื่อนการลงทุน
จากภาครัฐและภาคเอกชน ทำให้เกิด
การบูรณาการการพัฒนา

ค.ศ. 2030: เปิดรับความซับซ้อนและมิติที่หลากหลายของการบูรณาการ
ให้เป็นวาระการพัฒนาหนึ่งเดียวกัน

1. การพัฒนาคน

วาระ ค.ศ. 2030

คอยตุง

ยุติความยากจนทุกรูปแบบในทุกที่	 <p>ZERO HUNGER</p>	ช่วยให้ครัวเรือนส่วนใหญ่พ้นจาก ความยากจน พัฒนาคุณภาพชีวิต และทำให้ ครัวเรือนมีอาหารเพียงพอสำหรับบริโภคตลอดปี
การวางแผนเพื่อต่อสู้กับความเหลื่อมล้ำ ให้ประโยชน์ตกถึงคนเปราะบางที่สุดก่อน	 <p>REDUCED INEQUALITIES</p>	มุ่งไปที่กลุ่มผู้เปราะบางที่สุดก่อน เพื่อการฟื้นฟูสิทธิ การเข้าถึงการรักษาโรค การศึกษา และรายได้พื้นฐาน
ส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศ และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สตรี และเด็กผู้หญิง	 <p>5 GENDER EQUALITY</p>	เสริมสร้างให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมในการพัฒนา ของตนเอง ส่งเสริมให้เด็กผู้หญิงได้รับการศึกษา
เสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่กลุ่มเปราะบาง ได้แก่ ชนกลุ่มน้อย เด็ก เยาวชน และผู้ย้ายถิ่นฐาน	 <p>1 NO POVERTY</p>	เคารพประเพณีวัฒนธรรม และศักดิ์ศรีของ กลุ่มชาติพันธุ์ ช่วยให้เด็ก เยาวชน และผู้สูงอายุ มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น
ส่งเสริมให้เด็กและสตรีทุกคนเป็นอิสระ จากความรุนแรงและการแสวงหาประโยชน์	 <p>1 NO POVERTY</p>	จัดการความเสี่ยงต่อความรุนแรง การค้าประเวณี และ การประกอบอาชีพนอกกฎหมายของเด็กและสตรี
ส่งเสริมให้ทุกคนมีการศึกษาที่มีคุณภาพ อย่างเท่าเทียมในทุกระดับ	 <p>QUALITY EDUCATION</p>	จัดให้มีการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา สำหรับทุกคน และสร้างโอกาสสู่การศึกษาต่อใน ระดับอุดมศึกษา
ส่งเสริมสุขภาพกายและสุขภาพจิต และการเข้าถึงการรักษาโรคที่มีคุณภาพ	 <p>GOOD HEALTH AND WELL-BEING</p>	บำบัดรักษาผู้ติดฝิ่น และมอบบัตรประจำตัว โครงการพัฒนาคอยตุงฯ เพื่อให้ทุกคนสามารถ รับการรักษาพยาบาลได้ฟรี
ส่งเสริมสิทธิที่จะมีน้ำดื่มที่สะอาดปลอดภัย มีสุขภาพและสุขอนามัยที่ดี	 <p>CLEAN WATER AND SANITATION</p>	ทุกหมู่บ้านมีน้ำดื่มที่ปลอดภัยและถูกสุขอนามัย

ค.ศ. 2030: เปิดรับความซับซ้อนและมิติที่หลากหลายของการบูรณาการ
ให้เป็นวาระการพัฒนาหนึ่งเดียวกัน

2. สิ่งแวดล้อม

วาระ ค.ศ. 2030

คอตุง

มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติโดยไม่เบียดเบียนกัน
สัตว์ป่าได้รับการปกป้องรักษา

LIFE
ON LAND

การปลูกป่าช่วยให้สัตว์ป่าและความหลากหลาย
ทางชีวภาพกลับคืนมา

สร้างหลักประกันว่าจะมีการดูแลปกป้องผืนพิภพ
และทรัพยากรธรรมชาติตราบนานเท่านาน

LIFE
ON LAND

บริหารจัดการน้ำ ดิน และทรัพยากรป่าอย่างยั่งยืน

ปกป้องผืนพิภพจากความเสื่อมโทรม รวมไปถึง
ผ่านการบริโภคและการผลิตอย่างยั่งยืน

RESPONSIBLE
CONSUMPTION
AND PRODUCTION

กระบวนการการผลิตทางเกษตรอุตสาหกรรมที่
สะอาดและสามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้ สิ่งแวดล้อม
ศึกษาและการแปรรูปเพื่อนำกลับมาใช้ใหม่

การใช้เทคโนโลยีมีความอ่อนไหวต่อ
การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เคารพความ
หลากหลายทางชีวภาพ และมีความสามารถในการ
การตั้งรับปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงได้ดี

CLIMATE
ACTION

นวัตกรรมระบบการใช้พลังงานหมุนเวียน โรงงาน
บำบัดน้ำเสีย และการควบคุมศัตรูพืชโดยชีววิถี

จัดการปัญหาการขาดแคลนน้ำ มลพิษทางน้ำ
ความเสื่อมโทรมของที่ดิน และความแห้งแล้ง

CLEAN WATER
AND SANITATION

ทุกคนมีน้ำสะอาดใช้ และฟื้นฟูสภาพดิน ป่า
และแหล่งต้นน้ำ

ส่งเสริมความสามารถในการรับมือกับ
ความเปลี่ยนแปลงและการลดความเสี่ยง
จากภัยพิบัติ

SUSTAINABLE CITIES
AND COMMUNITIES

ชุมชนทำแผนและกลไกเพื่อป้องกันและจัดการ
ปัญหาไฟป่า น้ำท่วม และดินถล่ม

ส่งเสริมการท่งที่เกี่ยวข้องอย่างยั่งยืน

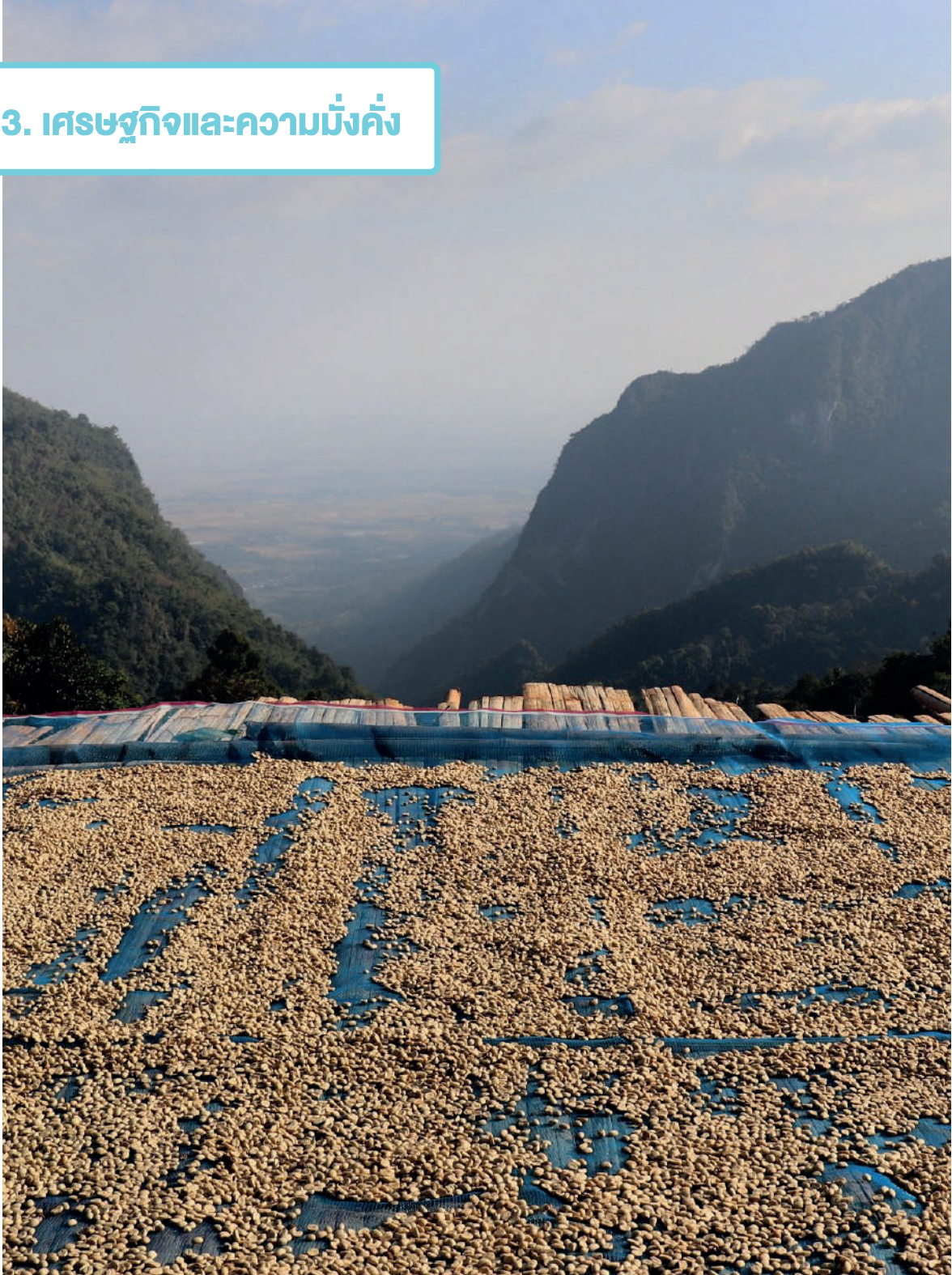
DECENT WORK AND
ECONOMIC GROWTH

คอตุงได้พัฒนาการท่งที่เกี่ยวข้องที่ยั่งยืน
ต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม

ค.ศ. 2030: เปิดรับความซับซ้อนและมิติที่หลากหลายของการบูรณาการ
ให้เป็นวาระการพัฒนาหนึ่งเดียวกัน

3. เศรษฐกิจและความมั่นคง

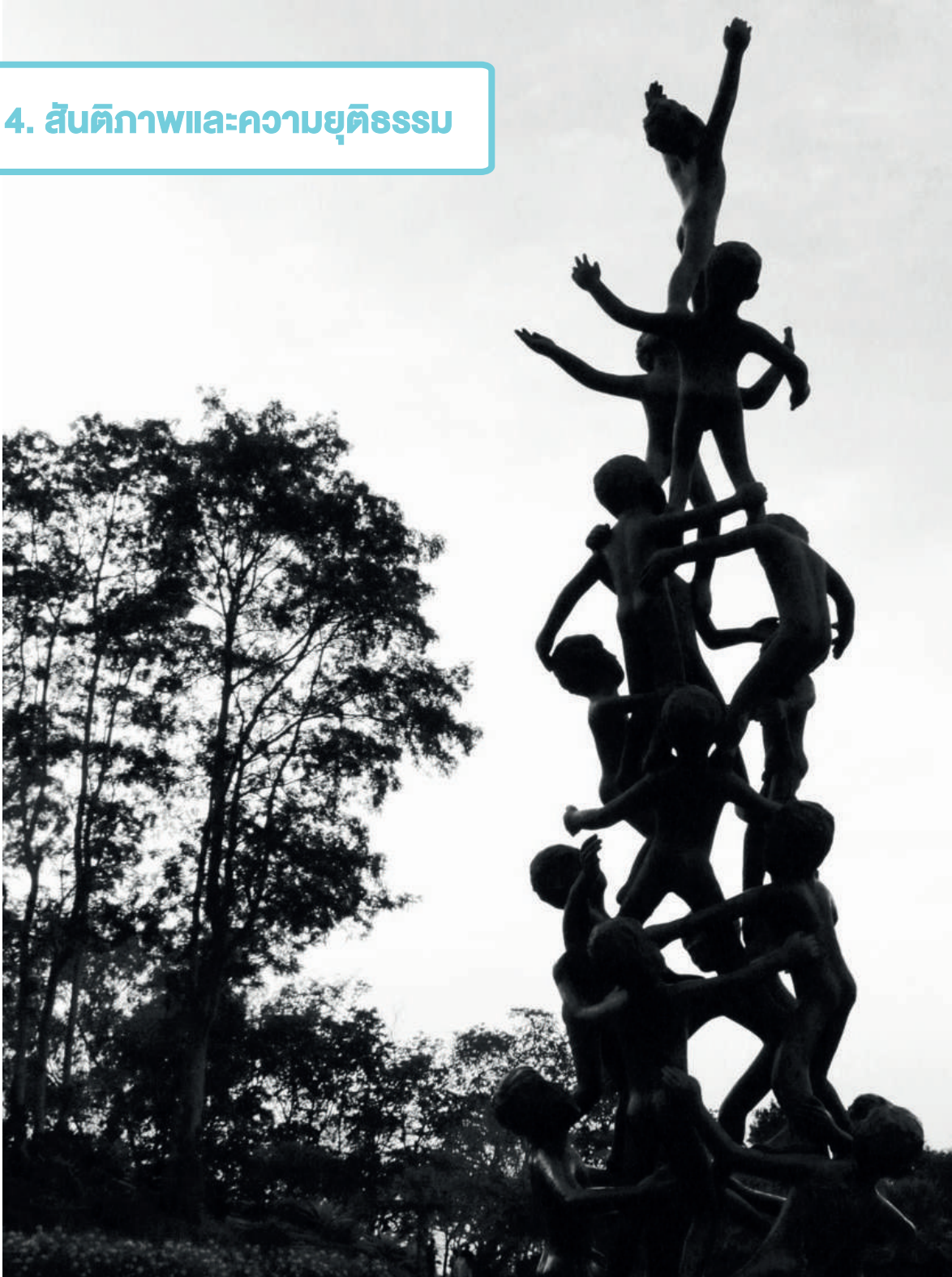
วาระ ค.ศ. 2030

ค้อยตุง

สร้างหลักประกันว่า มนุษย์ทุกคนสามารถมีชีวิตที่เติมเต็มและมั่งคั่ง	 <p>SUSTAINABLE CITIES AND COMMUNITIES</p>	โครงการพัฒนาค้อยตุงฯ สร้างโอกาสในการดำรงชีวิตและทางเลือกที่จะ “เป็น” และ “ทำ” ให้แก่คนค้อยตุงทุกคน
การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนและครอบคลุม เพื่อให้เกิดความมั่นคงและงานที่มีคุณค่าแก่ทุกคน	 <p>DECENT WORK AND ECONOMIC GROWTH</p>	โอกาสในการสร้างรายได้ ช่วยให้คนมีงานและมีรายได้ที่เหมาะสม
สร้างเศรษฐกิจที่มีพลวัต มีความยั่งยืน มีนวัตกรรมและยึดคนเป็นศูนย์กลาง	 <p>INDUSTRY, INNOVATION AND INFRASTRUCTURE</p>	มีการพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อพัฒนาให้คนมีความเป็นอยู่ที่ดีและป่ามีความสมบูรณ์
ส่งเสริมการจ้างงานเยาวชน	 <p>1 NO POVERTY</p>	เยาวชนได้รับการศึกษาและการฝึกอบรมมากขึ้น ส่งผลให้เกิดโอกาสในการทำงานที่หลากหลาย
การเสริมสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจให้แก่ผู้หญิง	 <p>1 NO POVERTY</p>	ส่งเสริมให้ผู้หญิงได้รับการจ้างงานด้วยการสร้างโอกาสทางการงาน การศึกษา และจัดหาบริการดูแลเด็กเล็ก
จัดการลดจ้างงาน การลักลอบค้ามนุษย์ และการใช้แรงงานเด็ก	 <p>REDUCED INEQUALITIES</p>	การสร้างรายได้เสริมให้แก่ชุมชน ช่วยให้ผู้หญิงสามารถทำงานใกล้บ้าน และเด็ก ๆ มีโอกาสไปโรงเรียน นับเป็นการตัดวงจรปัญหาการค้ามนุษย์และการใช้แรงงานเด็กในค้อยตุง
เศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีเจริญเติบโต และอยู่ร่วมควบคู่ไปกับธรรมชาติ	 <p>DECENT WORK AND ECONOMIC GROWTH</p>	ป่าที่สมบูรณ์เป็นรากฐานของกิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกชนิดในค้อยตุง
เพิ่มขีดความสามารถในการผลิต ผลิตภาพ และการจ้างงานที่มีผลิตภาพ	 <p>SUSTAINABLE CITIES AND COMMUNITIES</p>	พัฒนาห่วงโซ่มูลค่าเพื่อเพิ่มผลิตภาพและสร้างรายได้ที่มั่นคงให้คนค้อยตุง
ส่งเสริมโอกาสทางการเข้าถึงบริการทางการเงิน	 <p>DECENT WORK AND ECONOMIC GROWTH</p>	โอกาสการทำงานหลากหลายอาชีพช่วยให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น มีเงินออมและสินทรัพย์ สดหนี้ และเพิ่มทางเลือกในด้านต่าง ๆ ของชีวิต

คอยตุ้งกับวาระ-การพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. 2030: เปิดรับความซับซ้อนและมิติที่หลากหลายของการบูรณาการ
ให้เป็นวาระ-การพัฒนาหนึ่งเดียวกัน

4. สันติภาพและความยุติธรรม

วาระ ค.ศ. 2030

คอยตุง

สร้างสังคมที่สันติ ยุติธรรม ครอบคลุมสำหรับทุกคน และเป็นอิสระจากความกลัวและความรุนแรง

PEACE, JUSTICE AND STRONG INSTITUTIONS

โครงการพัฒนาคอยตุงฯ ประสบความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง ความหวาดกลัว และความรุนแรงในคอยตุง

ปกป้องสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

REDUCED INEQUALITIES

ปกป้อง ส่งเสริม และเคารพสิทธิทางสังคม สิทธิทางเศรษฐกิจ สิทธิพลเมือง และสิทธิทางการเมืองของชุมชน

สถาบันที่มีประสิทธิภาพ มีความรับผิดชอบ และโปร่งใสในทุกกระดับ

PEACE, JUSTICE AND STRONG INSTITUTIONS

ชุมชนมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างครอบคลุม เปิดเผย และโปร่งใสในหมู่บ้านและองค์การบริหารส่วนตำบล

หลักนิติธรรม ความยุติธรรม ความเท่าเทียม และไม่เลือกปฏิบัติ

1 NO POVERTY

กฎระเบียบชุมชนที่ตั้งโดยชุมชนและสิทธิที่เท่าเทียม โดยไม่แบ่งแยกชาติพันธุ์ เชื้อชาติ เพศสภาพ อายุ และศาสนา

เคารพเฝ้าพันธุ์ ชาติพันธุ์ และความหลากหลายทางวัฒนธรรม

1 NO POVERTY

แนวทางการดำเนินงานแบบพหุวัฒนธรรม ช่วยให้ทุกกลุ่มชาติพันธุ์สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างไม่เบียดเบียนกัน

ควบคุมการลักลอบเคลื่อนย้ายอาวุธและยาเสพติด

PEACE, JUSTICE AND STRONG INSTITUTIONS

กิจกรรมสร้างรายได้และการบังคับใช้กฎหมาย โดยไม่เน้นมาตรการปราบปรามในการจัดธุรกิจผิดกฎหมายให้หมดไป

โลกที่ยุติธรรม เท่าเทียม อดทน เปิดกว้าง และครอบคลุม

PEACE, JUSTICE AND STRONG INSTITUTIONS

การติดต่อกับโลกภายนอกได้เปลี่ยนให้ชุมชน มีความอดทนและเปิดรับสิ่งใหม่ ๆ มากขึ้น

คอตุงกับวาระ-การพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. 2030: เปิดรับความซับซ้อนและมิติที่หลากหลายของการบูรณาการ
ให้เป็นวาระ-การพัฒนาหนึ่งเดียวกัน

5. ความเป็นหุ้นส่วนการพัฒนา

วาระ ค.ศ. 2030

คองคอง

จับเคลื่อนกลไกเพื่อฟื้นฟูหุ้นส่วนความร่วมมือ
เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

PARTNERSHIPS
FOR THE GOALS

จับเคลื่อนและสร้างความเข้าใจให้กับหุ้นส่วน
ความร่วมมือภาครัฐและเอกชนเพื่อให้เกิด
การพัฒนาคองคองในระยะยาว

การมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและ
ประชาชนทุกคน โดยเฉพาะกลุ่มที่
มีความจำเป็นมากที่สุด

PARTNERSHIPS
FOR THE GOALS

บูรณาการและประสานการทำงานของ
หน่วยงานภาครัฐ บริษัทเอกชน และทุกชุมชน

วาระที่ครอบคลุมและมีการบูรณาการเป้าหมาย
เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

PARTNERSHIPS
FOR THE GOALS

มีจุดประสงค์เพื่อสร้างความยั่งยืนในทุกมิติ
และให้ชาวบ้านได้รับประโยชน์มากที่สุด

จำเป็นต้องมีแนวทางการดำเนินงานที่แตกต่าง
ซึ่งขึ้นอยู่กับบริบทและประเด็นเร่งด่วนของแต่ละพื้นที่

PARTNERSHIPS
FOR THE GOALS

มีความเป็นหุ้นส่วนการพัฒนา
และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นเป็นตอน
ที่เหมาะสมกับบริบทของคองคอง

ข้อมูลที่มีคุณภาพ ครอบคลุม และเข้าถึงได้
เพื่อรับประกันว่าไม่มีใครถูกทิ้งไว้เบื้องหลัง

PARTNERSHIPS
FOR THE GOALS

การเก็บข้อมูลชุมชน การลงพื้นที่สำรวจ
ทรัพยากรธรรมชาติ และเครื่องมืออื่น ๆ
ที่ช่วยให้จำแนกแยกประเภทข้อมูล เพื่อการติดตาม
และประเมินผลอย่างมีประสิทธิภาพ

04

**ส่วนาคตที่สดใส
กว่าเดิม**

“นี่เพิ่งเริ่มต้น เราต้องทำต่อไปเรื่อย ๆ ไม่มีหรอกความสำเร็จ”
พระราชดำรัสสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ ๖๘ พรรษา เนื่องวาระครบรอบ ๖๘ ปี แห่งการสถาปนาประเทศไทย

ชีวิตที่ดอยตุงทุกวันนี้แตกต่างจากเมื่อ 3 ทศวรรษที่แล้วอย่างมาก มีหลายเหตุผลที่ทำให้คนดอยตุงมองโลกในแง่บวก และเชื่อว่าตนเองสามารถพัฒนาต่อไปได้อีก ช่วงเวลาแห่งความยากลำบากได้ผ่านพ้นไปแล้ว และกลุ่มผู้สูงอายุส่วนใหญ่ก็ยังจดจำภาพของการพัฒนาอย่างทุ่มเท ที่ใช้เวลายาวนานหลายปีของโครงการพัฒนาดอยตุงฯ ได้ดี กว่าจะมาเป็นดอยตุงในวันนี้ กว่าผู้คนจะเป็นอิสระและหลุดพ้นจากวงจรกรรมผิดกฎหมาย ด้วยเหตุนี้พวกเขาจึงอยากให้อุบลราชธานีได้มีอนาคตที่ดีกว่าเดิม มีอาชีพที่หลากหลายและรายได้เพิ่มขึ้น พร้อมกับใส่ใจทุกมิติของการดำเนินชีวิตและการพัฒนาที่ดอยตุง

อย่างไรก็ตาม กลุ่มเยาวชนดอยตุงในปัจจุบัน มีมุมมองที่ต่างไป พวกเขาเติบโตมาพร้อมกับสภาพแวดล้อมที่ค่อย ๆ พัฒนาขึ้น และสัมผัสได้ว่า ช่องว่างระหว่างดอยตุงกับพื้นที่อื่นในประเทศไทยกำลังลดลง พวกเขามีโอกาสสัมผัสกับโลกภายนอกมากขึ้น รับผิดชอบต่อโลกาภิวัตน์และสื่อต่าง ๆ เหมือนกับที่คนหนุ่มสาวคนอื่น ๆ ทั่วโลก

“สมัยก่อน คนยอมทำทุกอย่างเพื่อจะได้มีส่วนร่วมและได้อยู่ในพื้นที่ ตอนนี้นักเรียนอยากจะทำอาชีพอื่น ชื้อของฟุ่มเฟือยบ้าง และอยากให้อุบลราชธานีเข้าเรียนมหาวิทยาลัย เด็กรุ่นใหม่ที่จบมหาวิทยาลัยไม่อยากจะไปเป็นเกษตรกรหรือทำงานโรงงานแล้ว”⁴⁷ ซึ่งนับเป็นกระบวนการที่คล้ายคลึงกับพื้นที่ชนบทในภาคอื่น ๆ ของประเทศไทยหรือในต่างประเทศ เมื่อความยากจนลดลง สุขภาพและการศึกษาดีขึ้น คนก็ย่อมมีความคาดหวังที่สูงขึ้น “เราก็ไม่อยากจะไปทำงานในสวนสัตว์ ต้องให้เขาค่อย ๆ คิดกันว่าจะปรับเปลี่ยนอย่างไร ให้เขาออกไปข้างนอก แต่เราต้องสร้างแรงจูงใจเพื่อให้คนที่ได้รับการศึกษาเขาสนใจมาที่ดอยตุง การทำ “มหาวิทยาลัยที่มีชีวิต” มีจุดประสงค์ไปในทิศทางนั้น ปัจจัยอื่น ๆ ก็ช่วยได้ เช่น การตั้งองค์กรด้านสังคม วัฒนธรรม และการเมืองท้องถิ่น โดยให้คนในพื้นที่ดำเนินการภายใต้ขอบเขตจริยธรรม”⁴⁸ “ความท้าทายในอนาคต คือ จะทำให้อิทธิพลจากโลกภายนอกอยู่ร่วมกับวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมของชุมชนดอยตุงได้อย่างไร ตัวอย่างเช่น ถ้าผมใช้ชีวิตแบบคนเมือง ปากก็จะหมดความสำคัญ”⁴⁹ วีรชิตกล่าว

ยุคสมัยใหม่มาพร้อมกับความท้าทายใหม่ ๆ ดอยตุงเป็นพื้นที่ป่าสงวน ทำให้มีข้อจำกัดในการใช้ที่ดินและการสืบทอดมรดก คนดอยตุงมีสุขภาพที่ดีขึ้นและมีอายุเฉลี่ยยืนยาวขึ้น แต่ละครอบครัวนิยมมีลูกน้อยลงเหลือเพียงครอบครัวละ 2-3 คน คนรุ่นใหม่มีการย้ายถิ่นฐานทั้งแบบชั่วคราวและระยะยาวเพื่อออกไปเรียนหรือทำงานนอกพื้นที่ “ถ้ามีคนอาศัยในพื้นที่เพิ่มขึ้น กฎระเบียบก็จะต้องเข้มงวดขึ้นเช่นเดียวกัน”⁵⁰

ด้วยความคาดหวังที่สูงขึ้น หัวใจสำคัญของกิจกรรมระยะต่อไป คือ การสร้างความมั่นคงและความเป็นอยู่ที่ดีที่เพียงพอ จะเติมเต็มความหวังและดึงดูดให้คนรุ่นใหม่มองเห็นโอกาสในพื้นที่ ที่มีศักยภาพ ซึ่งสามารถพัฒนาด้วยกระบวนการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ การเสริมเทคโนโลยี การสร้างแบรนด์ และการตลาด ตลอดจนการขยายหน่วยธุรกิจที่สามารถทำกำไรได้ เช่น การท่องเที่ยว ในเรื่องการสร้างรายได้ “คนที่ดอยตุงมี 2 แนวคิด แนวคิดแรก คือ คนคิดเรื่องการเพิ่มมูลค่าให้ผลิตภัณฑ์ผ่านการแปรรูปหรือการทำแบรนด์ แนวคิดที่สองสำหรับคนที่ไม่มีเงินทุนพอจะทำธุรกิจของตนเอง หลัก ๆ คือคิดหาวิธีเพิ่มผลิตภาพและผลผลิตอย่างยั่งยืน”⁵¹

47 ตัดจากบทสนทนาของกลุ่มกับเจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาดอยตุงฯ, หัวหน้าส่วนงานเกษตรและส่วนงานพัฒนาสังคม, 31 พฤษภาคม 2560 ที่สำนักงานใหญ่ โครงการพัฒนาดอยตุงฯ.

48 บทสัมภาษณ์วีรชิต อภิชาติ, ผู้อำนวยการฝ่ายปฏิบัติการภาคสนามและอดีตผู้อำนวยการโครงการพัฒนาดอยตุงฯ, 7 มิถุนายน 2560, สำนักงานใหญ่มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ, กรุงเทพฯ.

49 บทสัมภาษณ์วีรชิต วรรณชิตกุล, นายกอบต., 30 พฤษภาคม 2560, ที่บ้านพักบ้านห้วยไร่สามัคคี.

50 บทสัมภาษณ์รัชพล วิเศษเพิ่มพร, เจ้าหน้าที่ประสานงานฝ่ายพัฒนาสังคม โครงการพัฒนาดอยตุงฯ, 29 พฤษภาคม 2560, สำนักงานประสานงานโครงการพัฒนาดอยตุงฯ.

51 บทสัมภาษณ์วีรชิต วรรณชิตกุล, นายกอบต., 30 พฤษภาคม 2560, ที่บ้านพักบ้านห้วยไร่สามัคคี.

นอกจากนี้โครงการพัฒนาโดยดุงฯ ยังทำวิจัยเพื่อหาโอกาสในการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ ตลอดจนหาช่องทางตลาดอื่น ๆ ที่น่าสนใจ เช่น การผลิตน้ำมันแมคคาเดเมียสำหรับเป็นส่วนผสมในเครื่องสำอางจะช่วยเพิ่มมูลค่าผลแมคคาเดเมียสดได้ถึงร้อยละ 70 หน่อไม้ ผลผลิตจากป่า ก็เป็นอีกหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจ ยิ่งไปกว่านั้น การสร้างแรงจูงใจเพื่อเพิ่มผลผลิตภาพในการผลิตสินค้าและบริการที่มีในดอยดุง เช่น บริการจัดสวน สามารถช่วยลดค่าใช้จ่ายและเพิ่มรายได้ได้อีกด้วย ดอยดุงยังมีศักยภาพที่สามารถพัฒนาต่อไปได้อีกเรื่อย ๆ แต่สิ่งที่ยังจะเป็นหัวใจสำคัญเสมอ คือ การรักษาสมดุลการพัฒนาควบคู่ไปกับความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาสังคม

คุณภาพการศึกษาเป็นอีกหนึ่งความท้าทายที่ส่งผลกระทบต่ออนาคตของดอยดุง โครงการพัฒนาโดยดุงฯ ได้ใช้แนวทางการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หลากหลายรูปแบบ แต่คนดอยดุงเท่านั้นที่จะเป็นผู้ตัดสินใจว่าพวกเขาต้องการรูปแบบการเรียนการสอนแบบใด ในอนาคต “หลักสูตรดอยดุงที่ปรับให้เหมาะสมกับความต้องการชุมชนและสภาพเศรษฐกิจและสังคมของดอยดุง”⁵² ผู้นำชุมชนบางรายเห็นว่า เด็กรุ่นใหม่ที่ได้รับ การเลี้ยงดูโดยปู่ย่าตายายจะใช้เงินที่พ่อแม่ส่งมาให้จนเคยตัว และจะกลายเป็น “คนเมือง” คือไม่ทำความรู้จักกับเพื่อนบ้าน ไม่ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะทำลายความสามัคคีในครอบครัวและชุมชน “คนรุ่นใหม่ต้องรู้เรื่องราวการพัฒนาของดอยดุง ว่าสมัยก่อนเป็นอย่างไร จะได้เห็นคุณค่าของสิ่งที่ตัวเองมี เด็ก ๆ ต้องเข้าร่วมกิจกรรมชุมชน ทำความรู้จักคนจะได้ รู้จักคอยช่วยเหลือกัน”⁵³

ในด้านการบริหารจัดการ เนื่องจากรัฐบาลกลางและท้องถิ่น รับผิดชอบดูแลบริการสาธารณะในพื้นที่ดอยดุง จึงต้องเพิ่มงบประมาณลงไปในพื้นที่ “หน่วยงานท้องถิ่นต้องเก็บภาษี จากกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้ในดอยดุงเพื่อให้รัฐบาลสามารถดำเนินงานต่อไปได้”⁵⁴

52 บทสัมภาษณ์รัชพล วิเศษเพิ่มพร, เจ้าหน้าที่ประสานงานฝ่ายพัฒนาสังคม โครงการพัฒนาโดยดุงฯ, 29 พฤษภาคม 2560, สำนักงานประสานงานโครงการพัฒนาโดยดุงฯ.

53 เรื่องเดียวกัน.

54 บทสัมภาษณ์ ม.ร.ว. ดิศนัดดา ดิศกุล, คุณชาย, ประธานกรรมการมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์, สำนักงานประสานงานโครงการพัฒนาโดยดุงฯ , 26 พฤษภาคม 2560.

คุยกับ

ม.ร.ว. ดิศนัดดา ดิศกุล (คุณชาย)

ประธานกรรมการมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์

การเข้าชมชนและแนวทางการทำงานแบบล่างขึ้นบน

- “จุดสำคัญของการเริ่มต้นที่ดี คือ ให้อำนาจการตัดสินใจและสร้างความเชื่อใจโดยนักพัฒนาต้องใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับชาวบ้าน กิน นอน ทำอะไรเหมือน ๆ กัน ต้องลงไปเดินในพื้นที่แล้วสอบถามปัญหาต่างๆ ในชุมชน เมื่อพูดแล้วต้องลงมือทำจริง กลางวันทำงานร่วมกับเขา ตอนเย็นก็ไปนั่งคุยกับเขาที่บ้าน”
- “ต้องให้ชุมชนส่วนใหญ่เอาด้วยก่อน ไม่ใช่แค่ผู้ใหญ่บ้านหรือข้าราชการในพื้นที่”
- “คอยกระตุ้น ต้องเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ทำงานร่วมกับชาวบ้าน...แต่เริ่มจากคนที่พร้อมทำด้วย ถ้าผลออกมาดี คนที่เหลือก็จะตามมา”

การบูรณาการแบบองค์รวม การประสานการทำงาน และความต่อเนื่อง

- “เราต้องเลิกทำงานแบบแยกส่วน ต้องทำงานโดยถือแผนเดียวกัน”

ความรู้

- “เราต้องคอยยกมาตรฐาน เรียนรู้อยู่ตลอดเวลา เพื่อให้ได้ผลที่ดีขึ้น ปรับให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อให้เกิดความยั่งยืน”
- “ต้องถ่ายทอดประสบการณ์ภายในทีม เชื่อมรอยต่อระหว่างสมาชิกเก่ากับสมาชิกใหม่”

นวัตกรรมกับการรับความเสี่ยง

- “ถ้ามีไอเดียโครงการอะไร ลงมือทำเลย!”
- “ช่วยให้คนคิดนอกกรอบ คิดให้หลุดจากแนวทางการวางแผนแบบเดิม ๆ”

ความโปร่งใสและความเชื่อมั่นไว้ใจ

- “ต้องไม่คิดเรื่องอื่นนอกจากจะช่วยคน”

เศรษฐกิจ

- “ต้องขับเคลื่อนเศรษฐกิจเพื่อประชาชน ธุรกิจต้องยึดคนเป็นศูนย์กลางแบบเดียวกับธุรกิจเพื่อสังคมที่ช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในศตวรรษหน้าโลกนี้ต้องเป็นสังคมที่ ‘ใส่ใจ’ คน และสิ่งแวดล้อม”
- “ต้องหยุดความไม่รู้จักพอที่มากกับทุนนิยม คนต้องเปลี่ยนนิสัยให้รู้จัก ‘พอ’ ไม่ต้องไปเที่ยวพึ่งพาคนอื่น เรื่องนี้ต้องสอนกัน ต้องปลูกฝังให้เข้าไปอยู่ในระดับดีเอ็นเอทางการใช้จ่าย”

บทบาทของรัฐบาล

- “ต้องทำงานกับรัฐบาลทั้ง 3 ระดับ (ส่วนกลาง ท้องถิ่น และชุมชน) แสดงให้เขาเห็นว่ารับฟังปัญหาและความต้องการของชุมชนอย่างไร ต้องลงไปเห็น ไปสัมผัส ถ้ารัฐบาลเข้ามาช่วย ผลลัพธ์ก็จะขยายออกไปอีก

(บทสัมภาษณ์.ร.ว. ดิฉันดา ดิศกุล, คุณชาย, ประธานกรรมการมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์, สำนักงานประสานงานโครงการพัฒนาด้วยฯ, 26 พฤษภาคม 2560.)

คอยตุงในรูปแบบของมหาวิทยาลัยที่มีชีวิต

“ไม่ต้องทำใหญ่ ทำเล็ก ๆ แต่ทำให้สำเร็จและเป็นตัวอย่าง”

- พระราชดำรัสสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ เนื่องในโอกาสการเริ่มดำเนินการโครงการพัฒนาคอยตุงฯ

คอยตุงได้กลายเป็นตัวอย่างของการท่องเที่ยวเชิงความรู้ภายใต้ปรัชญา “ปลูกคน ปลูกป่า” ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ โดยมีคนในพื้นที่เป็นผู้ให้ความรู้ด้านการพัฒนาที่ยั่งยืน ธุรกิจเพื่อสังคม และการปลูกป่า คอยตุง ในฐานะ “มหาวิทยาลัยที่มีชีวิต” ได้กลายเป็นตัวอย่างการเรียนรู้ให้กับผู้สนใจทั้งในประเทศและต่างประเทศ

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ เปลี่ยนคอยตุงให้กลายเป็นมหาวิทยาลัยที่มีชีวิตเพื่อสร้างโอกาสการเรียนรู้ด้านการพัฒนาชนบท การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม สิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์ และการประกอบการเพื่อสังคม ในทุก ๆ ปี มีคณะศึกษาดูงาน เข้าเยี่ยมชมนักกว่า 900 คณะ ทั้งยังมีโครงการฝึกงานและจัดอบรมให้แก่เจ้าหน้าที่รัฐ ชาวบ้าน องค์กรไม่แสวงผลกำไร บริษัทเอกชน นักวิชาการ นักเรียน นักศึกษา และกลุ่มบุคคลทั่วไปทั้งในประเทศและต่างประเทศ การเรียนที่มหาวิทยาลัยที่มีชีวิตเป็นการเรียนโดยตรงจากชาวบ้านคอยตุงและนักปฏิบัติการพัฒนา ผู้ศึกษาดูงานต้องลงพื้นที่เพื่อสัมผัสประสบการณ์ตรงจากพื้นที่ปฏิบัติการพัฒนา การได้มีโอกาสสัมผัสการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยตรงผ่านการใช้ชีวิตร่วมกับชาวบ้านบนคอยตุงทำให้เกิดพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ผู้ศึกษาดูงานจากได้ความรู้จากการดูงานแล้ว มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ เองก็ได้เรียนรู้จากผู้ที่มาศึกษาดูงานที่คอยตุงเช่นเดียวกัน

ตัวอย่างเช่น การแลกเปลี่ยนแนวทางการปฏิบัติที่เป็นเลิศให้กับประเทศโคลอมเบีย โดยมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ถ่ายทอดประสบการณ์การทำงานให้แก่เจ้าหน้าที่รัฐส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น ตลอดจนนักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน และเกษตรกรผู้ปลูกพืชเสพติดจากประเทศโคลอมเบีย ประเทศโคลอมเบียมองหาแนวทางเพื่อพัฒนาชนบทภายในประเทศ ลดการพึ่งพิงเศรษฐกิจนอกระบบ ลดการตัดไม้ทำลายป่า และสร้างทางเลือกในการดำรงชีวิต แนวทางการพัฒนาของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ และบทเรียนผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ สามารถเป็นตัวอย่างการพัฒนาระยะยาวที่ครอบคลุมทุกกลุ่มอย่างยั่งยืน ช่วยเสริมสร้างช่วงเวลาที่สำคัญของกระบวนการสันติภาพในโคลอมเบียซึ่งเกิดขึ้นหลังจากความขัดแย้งภายในประเทศ ซึ่งกินระยะเวลายาวนานกว่า 5 ทศวรรษ

มหาวิทยาลัยที่มีชีวิตยังจัดการฝึกอบรมนักปฏิบัติการพัฒนาให้เป็นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลง การฝึกอบรมนี้ ช่วยให้นักปฏิบัติการพัฒนาสามารถวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ตลอดจนวางแผนโครงการพัฒนาที่ทำให้ชุมชนได้รับประโยชน์อย่างแท้จริง การฝึกอบรมมุ่งเน้นการถ่ายทอดหลักการและแนวทางการพัฒนา ตลอดจนประสบการณ์และบทเรียนจากโครงการพัฒนาคอยตุงฯ และโครงการพัฒนาอื่น ๆ ของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ซึ่งประเทศโคลอมเบียสามารถนำหลักการพัฒนาของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ไปปรับใช้เพื่อแก้ไขปัญหาความต้องการชุมชนและสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศตนเองได้

ปรับเพื่อย้าย: สู่ตัวอย่างด้านการพัฒนาชนบทอย่างยั่งยืนของประเทศไทย

บทเรียนจากโครงการพัฒนาโดยดุษฎี ถูกนำไปเผยแพร่และปรับใช้กับโครงการพัฒนาในประเทศเมียนมา อัฟกานิสถาน และอินโดนีเซีย มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ได้ทำงานร่วมกับรัฐบาลกลาง รัฐบาลท้องถิ่นและชุมชนของแต่ละประเทศ เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา โดยในการทำงานจะปรับแผนและรูปแบบการพัฒนาให้เข้ากับบริบทของพื้นที่นั้นๆ ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนสภาพสิ่งแวดล้อมของแต่ละพื้นที่ จุดประสงค์ของการพัฒนายังเป็นเช่นเดิม คือ ช่วยเขาให้เขาช่วยตัวเอง ให้เขาสามารถดูแลชุมชนของตนเอง คนรอบข้าง ตลอดจนสามารถทำประโยชน์คืนให้แก่สังคม

พื้นที่โครงการพัฒนามูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ และมูลนิธิปิดทองหลังพระฯ จังหวัดน่าน

ในพ.ศ. 2552 ประธานกรรมการมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ได้เสนอแนวคิดและรัฐบาลไทยได้จัดตั้งมูลนิธิปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ เพื่อขับเคลื่อนและขยายผลการพัฒนาพื้นที่ชนบทในประเทศ

โดยน้อมนำหลักการทรงงานของในหลวงรัชกาลที่ 9 โดยดำเนินโครงการพัฒนาตัวอย่าง ซึ่งบูรณาการบทเรียนจากโครงการในพระราชดำริเข้าไปในกรอบการพัฒนาของประเทศ มูลนิธิปิดทองหลังพระฯ ร่วมมือกับหน่วยงานรัฐเช่นเดียวกับมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ โดยใช้แนวทางการบูรณาการ 6 มิติเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน ได้แก่ มิติน้ำ ดิน ป่า เกษตร สิ่งแวดล้อม และพลังงาน โดยมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ เป็นหนึ่งในองค์กรหลักที่ร่วมถ่ายทอดแนวทางการพัฒนาและลงมือปฏิบัติในพื้นที่จริงให้กับโครงการของมูลนิธิปิดทองหลังพระฯ

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ น้อมนำหลักการทรงงานของในหลวงรัชกาลที่ 9 เพื่อสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในชุมชน ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. เข้าใจ - เข้าใจปัญหา รากเหง้าของปัญหา และสภาพความเป็นจริงในพื้นที่
2. เข้าถึง - สร้างปฏิสัมพันธ์และการมีส่วนร่วม สร้างความเชื่อมั่นไว้ใจ เพื่อให้ชุมชนลุกขึ้นมาดำเนินการพัฒนาด้วยตนเอง
3. พัฒนา - เสริมสร้างศักยภาพชุมชนด้วยการพัฒนาชนบทเชิงพื้นที่

ม.ร.ว. ดิศนัดดา ดิศกุล ถือเป็นเรี่ยวแรงหลักในการดำเนินการเพื่อถ่ายทอดแลกเปลี่ยนแนวทางปฏิบัติอันเป็นเลิศและการถอดบทเรียนจากหลักทรงงานของพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตรและสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ตลอดจนโครงการพัฒนาภายในและต่างประเทศของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ “เราต้องนำ ทำให้ภาครัฐเห็นผลลัพธ์ ทำให้เห็นว่าจะรับฟังความต้องการชาวบ้านอย่างไร ต้องลงไปดู ไปสัมผัสลงไปทำงานในพื้นที่ เพื่อจะได้ขยายการพัฒนาไปพื้นที่อื่น ยุทธศาสตร์การทำงานที่ดีที่สุด คือ ให้ภาครัฐเป็นคนทำ แต่ใช้แนวทางของเรา มูลนิธิปิดทองหลังพระฯ ได้ช่วยให้รัฐบาลคิดนอกกรอบและทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่น ตอนนี้แทบทุกกระทรวงเห็นพ้องกันและทำงานร่วมกับมูลนิธิปิดทองหลังพระฯ”⁵⁵ ปัจจุบันม.ร.ว. ดิศนัดดา ดิศกุล ดำรงตำแหน่งประธานกรรมการสถาบันส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ คณะกรรมการประกอบด้วยเจ้าหน้าที่รัฐระดับสูงจากกระทรวงต่าง ๆ เช่น กระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสำนักนายกรัฐมนตรีซึ่งเป็นหน่วยงานที่ควบคุมงบประมาณประเทศ คณะกรรมการยังประกอบด้วย

55 บทสัมภาษณ์ ม.ร.ว. ดิศนัดดา ดิศกุล, คุณชาย, ประธานกรรมการมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ที่สำนักงานประสานงานโครงการพัฒนาโดยดุษฎี, 26 พฤษภาคม 2560.

ผู้แทนระดับสูงจากกองทัพ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน องค์การบริหารส่วนจังหวัด สหประชาคมสันนิบาตเทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล และสมาคมก้านัน ผู้ใหญ่บ้านแห่งประเทศไทย

ในพ.ศ.2552 มูลนิธิปิดทองหลังพระฯ ร่วมกับมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ และสถาบันต่าง ๆ ในระดับท้องถิ่น และระดับประเทศ ดำเนินโครงการนำร่องในจังหวัดน่าน ซึ่งยังคงดำเนินการอยู่ในปัจจุบันและขยายผลไปยัง 3 อำเภอ 21 หมู่บ้าน โครงการมีจุดประสงค์เพื่อเปลี่ยนสภาพพื้นที่ที่มีการตัดไม้ทำลายป่าอันเกิดจากการทำไร่หมุนเวียน รวมถึงมลพิษในต้นน้ำน่าน ซึ่งเกิดจากการใช้ยาฆ่าแมลง ทั้งหมดนี้ล้วนส่งผลกระทบต่อสุขภาพและปัญหาหนี้สินของชุมชน โครงการได้ช่วยชุมชน สร้างปรับปรุงระบบส่งน้ำ พัฒนาคุณภาพดิน และสร้างโอกาสในการประกอบอาชีพที่หลากหลายด้วยกิจกรรมพัฒนา การเกษตร ปศุสัตว์ และงานหัตถกรรมเพื่อลดค่าใช้จ่าย เพิ่มรายได้ และลดการสร้างหนี้ในครัวเรือน

ในระยะเวลา 8 ปี มูลนิธิปิดทองหลังพระฯ ได้ดำเนินโครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบจำนวน 5 โครงการในประเทศไทย และกำลังจะมีโครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบอีกหนึ่งโครงการในภาคใต้ นอกจากนี้ ยังมีโครงการพัฒนาเชิงพื้นที่ 17 โครงการ ใน 10 จังหวัด และโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก 142 แห่ง ซึ่งเป็นความร่วมมือกับกระทรวงมหาดไทย “ที่คิด คือ ต้องให้การพัฒนาไปถึง 24,000 หมู่บ้าน หรือคนจำนวน 24 ล้านคน ซึ่งนับเป็นครึ่งหนึ่งของประชากรประเทศไทย” มูลนิธิปิดทองหลังพระฯ ทำงานด้วยคำถามเดียวกัน “ชาวบ้านได้อะไร?” โดยมีเงื่อนไขเบื้องต้นในการดำเนินโครงการ เช่น การมีส่วนร่วมของชุมชน การวางแผนจากหน่วยงานท้องถิ่น การประเมินความพร้อมของชุมชน และการได้รับความเห็นชอบ จากอย่างน้อยร้อยละ 70 ของชุมชน

แนวทางการบูรณาการการพัฒนาที่ยั่งยืนเริ่มจากการพัฒนาน้ำ โดยเฉพาะในประเทศกสิกรรมอย่างประเทศไทย มูลนิธิปิดทองหลังพระฯ ร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัด และกรมชลประทาน ดำเนินการจัดสรรงบประมาณเพื่อซ่อมแซม ฝายทดน้ำเดิม เพิ่มความจุ และขยายระบบส่งน้ำไปยังพื้นที่เพาะปลูก มูลนิธิปิดทองหลังพระฯ สนับสนุนอุปกรณ์และวัสดุ แต่แรงงานต้องมาจากอาสาสมัครชาวบ้านเพื่อให้เกิดการพัฒนาฝึกทักษะด้านการบริหารจัดการน้ำผ่านกระบวนการ ลงมือทำจริง เมื่อปัญหาระบบน้ำได้รับการแก้ไขแล้ว จึงเริ่มพัฒนาคุณภาพดินเพื่อเพิ่มผลผลิตและรายได้ เพิ่มมูลค่า และการเข้าถึงตลาด และแก้ไขประเด็นปัญหาอื่น ๆ ควบคู่ไปกับการดำเนินงาน เช่น ปัญหาด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อม สูดท้ายแล้ว ความสำเร็จของโครงการขึ้นอยู่กับโครงสร้างในการบริหารจัดการโครงการว่าเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวม หรือไม่

เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ - โครงการจังหวัดอุตรดิตถ์

รัฐบาลไทยจัดสรรงบประมาณสำหรับการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ดังกล่าวเพื่อสนับสนุนหน่วยงานท้องถิ่นที่พร้อมมีส่วนร่วม นอกจากนี้ยังเชื่อมยุทธศาสตร์การดำเนินงานให้สอดคล้องกับแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติระยะ 5 ปี และยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีที่รัฐบาลกำหนดไว้

การขยายการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเชิงพื้นที่เริ่มด้วยการเสริมพันธมิตรภาคเอกชนเพื่อพัฒนาห่วงโซ่มูลค่าร่วมกับชุมชน บริษัทบางแห่งได้ช่วยเหลือชาวบ้านในการทำธุรกิจ และวางแผนที่จะถ่ายโอนความเป็นเจ้าของคืนให้กับชาวบ้านเมื่อถึงเวลาที่เหมาะสม

มูลนิธิปิดทองหลังพระฯ ช่วยประสานให้เกิดการใช้เทคโนโลยีในกระบวนการพัฒนาชุมชนเพื่อเพิ่มผลผลิต ลดค่าใช้จ่าย ใช้เทคโนโลยีช่วยลดความเสี่ยงจากภาวะราคาสินค้าเกษตรผันผวน และเชื่อมโยงห่วงโซ่อุปทานจากชาวนาสู่โรงงาน ช่วยให้ชาวนาสามารถแข่งขันกับตลาดได้ มูลนิธิปิดทองหลังพระฯ ยังทำงานร่วมกับมหาวิทยาลัยในท้องถิ่นและผู้เชี่ยวชาญ เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาในด้านต่าง ๆ สะงหาพืชที่มีมูลค่าสูง พัฒนาเทคนิคด้านต่าง ๆ และเปิดตลาดใหม่

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ได้ร่วมกับมูลนิธิปิดทองหลังพระฯ จัดหลักสูตรการอบรมภายใต้มหาวิทยาลัยที่มีชีวิตเพื่อถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ ตลอดจนแนวคิดในการดำเนินงานให้กับผู้วางนโยบาย ข้าราชการ ผู้นำชุมชน และอาสาพัฒนาชุมชน จากจังหวัดต่าง ๆ เพื่อสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการขยายผลการพัฒนาจากโครงการต้นแบบสู่ภูมิภาคอื่น ทั่วประเทศไทยและไปยังเวทีโลก

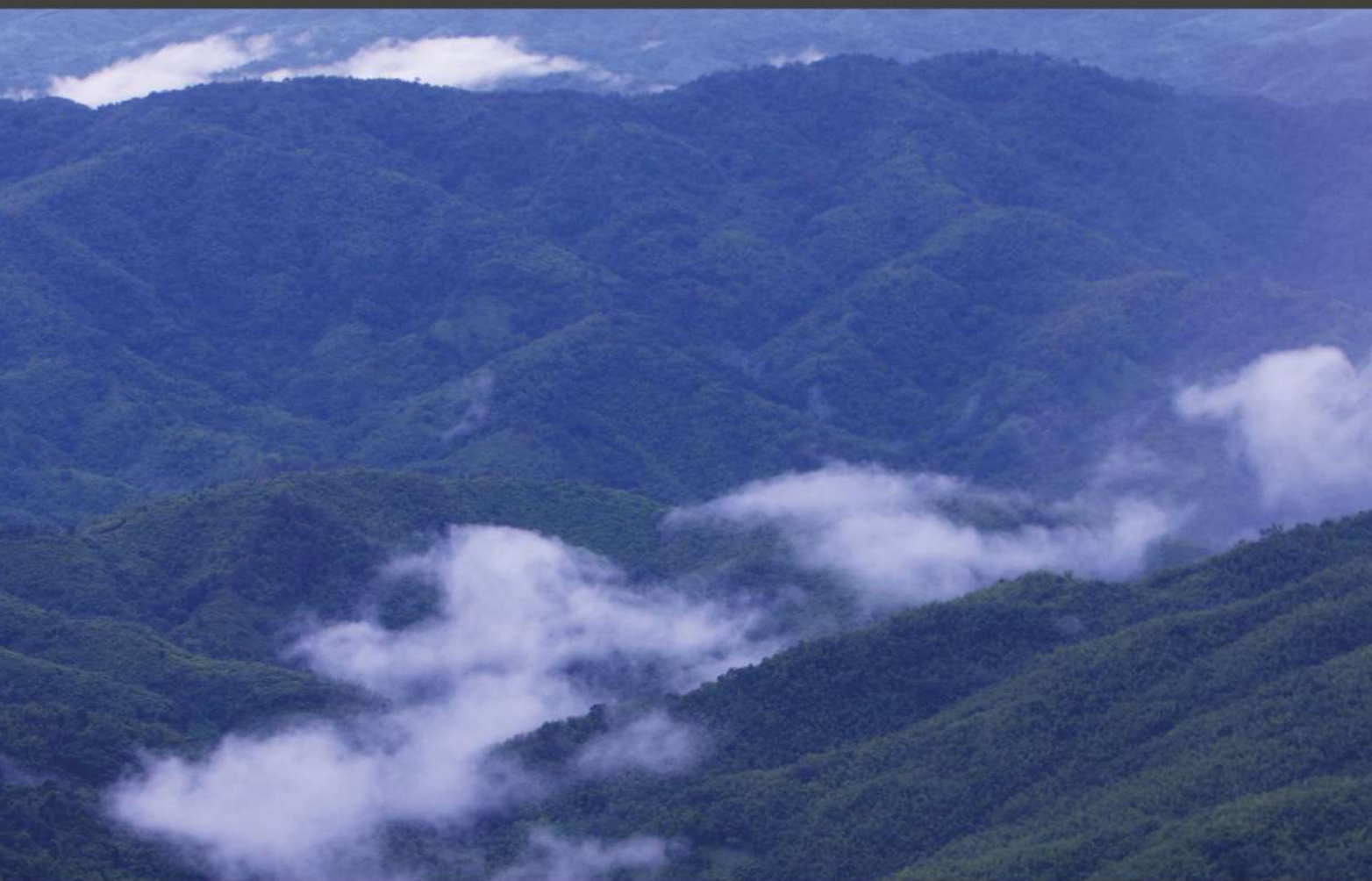
โครงการพัฒนาโดยดุษฯ เป็นโครงการระยะยาวที่มุ่งแก้ไขปัญหาทุกมิติของการพัฒนามนุษย์ หลักการและแนวทางการพัฒนาของโครงการฯ สามารถนำไปเผยแพร่และปรับใช้ในพื้นที่ที่มีบริบทและสภาพเศรษฐกิจและสังคมต่างกัน เช่นเดียวกับที่มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ได้ดำเนินโครงการที่เมียนมา อัฟกานิสถาน และอินโดนีเซีย รวมถึงพื้นที่ต่าง ๆ ในประเทศไทย ยุทธศาสตร์แผนพัฒนาที่มีการบูรณาการและครอบคลุมทุกมิติช่วยให้สามารถเข้าถึงรากเหง้าของปัญหา ความยากจน และช่วยเสริมสร้างให้คนสามารถยกระดับสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมด้วยการสร้างโอกาสในประกอบอาชีพที่สามารถเลี้ยงตนเองได้ ควบคู่กับการส่งเสริมให้ดูแล รักษาสิ่งแวดล้อม ดอยตุงจึงเป็นชุมชนตัวอย่างที่พร้อมจะก้าวไปข้างหน้าอย่างยั่งยืน

“ช่วยเขาให้เขาช่วยตัวเอง”

— สมเด็จพระเจ้า —

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์
Mae Fah Luang Foundation under Royal Patronage

Copyright © 2017 The Mae Fah Luang Foundation under Royal Patronage. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, used in a spreadsheet, or transmitted in any form or by any means without the permission of the Mae Fah Luang Foundation under Royal Patronage